

คู่มือการจัดทำข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘

จัดทำโดย

กลุ่มไทยศึกษา สถาบันวัฒนธรรมศึกษา
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

คำนำ

หลักการสำคัญที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) บรรจุไว้ใน Convention for the Safeguarding of Intangible Heritage พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. ๒๐๐๓) คือ “แต่ละรัฐภาคีจะต้องพยายามดำเนินการเพื่อให้ชุมชน และกลุ่มชน มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด และหากเป็นการเหมาะสมให้มีปัจเจกบุคคล ซึ่งสร้างสรรค์ อารงรักษา และถ่ายทอดมรดกดังกล่าวเข้าร่วมด้วย และนำบุคคลเหล่านั้นเข้ามามีบทบาทในการจัดการอย่างแข็งขัน”

แม้ประเทศไทยจะยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าว หากแต่ได้มีการนำหลักการดังกล่าวมาดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๗ จำนวน ๒๘๖ รายการ พร้อมทั้งดำเนินโครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควบคู่กันไป โดยการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการฯ อย่างต่อเนื่องมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๕

ทั้งนี้ ภารกิจสำคัญในการดำเนินโครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทุกโครงการต้องคำนึงถึง คือ การจัดเก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างละเอียดที่สุด เพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และกระบวนการจัดการให้ชุมชน กลุ่มคน และปัจเจกชน เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ นับตั้งแต่การคิด วางแผน ตัดสินใจ บริหารจัดการเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับการสงวนรักษาอย่างยั่งยืน อันเป็นไปตามหลักการของยูเนสโก ซึ่งสามารถศึกษาได้จากคู่มือการจัดทำข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีเนื้อหาประกอบด้วย ความเป็นมา สาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอาณาเขตประเทศไทย หลักการและแบบบันทึกในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล ซึ่งปรับปรุงจากเอกสารของยูเนสโก ตลอดจนตัวอย่างในการดำเนินโครงการและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยแต่ละโครงการฯ สามารถพัฒนาให้สอดคล้องเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นได้

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ดำเนินโครงการฯ ซึ่งเห็นคุณค่า และความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และเป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการปกป้องคุ้มครองโดยชุมชนอย่างแท้จริง

(นายชาย นครชัย)

อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

สารบัญ

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมา	๑
ความหมายมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	๔
การจำแนกสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	๕

บทที่ ๒ แนวทางการจัดทำข้อเสนอโครงการการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

วัตถุประสงค์ของการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	๑๔
หลักการการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	๑๔
ขั้นตอนเสนอแนะในการจัดทำข้อเสนอโครงการ	๑๖
ผลงานที่นำส่งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม	๒๖

ภาคผนวก

ตัวอย่างข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล เรื่อง การทำไร่มุนเวียนของกะเหรี่ยง ในขอบเขตประเทศไทยเพื่อเสนอให้ “การทำไร่มุนเวียน” เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	๒๙
ตัวอย่างการดำเนินโครงการบันทึกรวบรวม เพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาซองและภาษาญ้อฮู	๔๐
ตัวอย่างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน : โครงการเครื่องดนตรี	๕๒
แบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	๗๓
คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	๗๖
บรรณานุกรม	๗๙
ผู้จัดทำ	๘๐

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมา

หลังจากที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ออกอนุสัญญามรดกโลก (World Heritage Convention) ปี พ.ศ.๒๕๑๕ (ค.ศ.๑๙๗๒) ซึ่งได้นิยามคำว่า “มรดกโลก” ไว้หมายถึง “งานทางด้านสถาปัตยกรรม อนุสรณ์สถาน ศิลปกรรม ลวดลายจำหลัก แหล่งที่อยู่อาศัย ในถ้ำ กลุ่มอาคาร หรือบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดี ที่ทรงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล ในแง่มุมของประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์”

หลายประเทศในเอเชีย แอฟริกา และละตินอเมริกา ซึ่งมีมรดกวัฒนธรรมที่ไม่ได้เน้นแต่เพียงวัตถุ ก่อสร้างตามคำนิยามดังกล่าวข้างต้น ต่างเห็นว่ามรดกวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วยประเพณี ความเชื่อ และมรดกทางจิตวิญญาณ จึงมีแนวคิดขึ้นใหม่ว่า การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้นั้น ยังไม่บริบูรณ์ครอบคลุมเพียงพอ ควรปกป้องคุ้มครองมรดกที่จับต้องมองไม่เห็นด้วย

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นได้มีการอภิปราย แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ตามเวทีประชุมระดับนานาชาติ หลายแห่ง โดยช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๔๓ (ทศวรรษ ๑๙๙๐-๒๐๐๐) ยูเนสโกได้จัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ ด้านกฎหมายและด้านวัฒนธรรมนานาชาติในทุกภูมิภาค เพื่อยกร่างอนุสัญญาเกี่ยวกับมรดกจับต้องไม่ได้ และ จัดประชุมผู้บริหารนโยบายในระดับภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของยูเนสโก ได้มีมติอนุมัติหลักเกณฑ์ให้ประเทศต่าง ๆ ที่สนใจ จัดทำบัญชี ว่าด้วยมรดกขึ้นเอกที่จับต้องไม่ได้ของแต่ละประเทศ หรือที่เป็นตัวแทนวัฒนธรรมมุขปาฐะและวัฒนธรรม จับต้องไม่ได้ (Masterpieces/Representative List of the Intangible Cultural Heritage) ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๑ (ค.ศ.๑๙๙๘) เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดทำร่างอนุสัญญาระหว่างประเทศด้านนี้ โดยยูเนสโกได้พิจารณาบัญชีและ ออกประกาศเป็น “รายการหรือบัญชีมรดกขึ้นเอกด้านมุขปาฐะหรือที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ปี พ.ศ.๒๕๔๔ (ค.ศ.๒๐๐๑) พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ.๒๐๐๓) และปี พ.ศ.๒๕๔๘ (ค.ศ. ๒๐๐๕) เป็นจำนวน ๙๐ รายการ

หลังจากที่ยูเนสโกได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะจากผู้เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศ ในแต่ละภูมิภาคจนเกิดความเข้าใจตรงกัน และยอมรับในทฤษฎีและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับมรดกที่จับต้องไม่ได้แล้ว ได้มีการนำร่างอนุสัญญามรดกที่จับต้องไม่ได้เข้าสู่ที่ประชุมสมัชชาสามัญของยูเนสโกในปี พ.ศ.๒๕๔๖ (ค.ศ.๒๐๐๓) ซึ่งประชุมกันที่กรุงปารีสเป็นครั้งที่ ๓๒ ระหว่างวันที่ ๒๙ กันยายน ถึง ๑๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๖ และที่ประชุมได้มีการปรับเนื้อหาและถ้อยคำจนเป็นที่ยอมรับ และได้รับเอาอนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญา

ทางวัฒนธรรม^๑ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ในวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. ๒๐๐๓) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ

๑. เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๒. เพื่อประกันว่าจะเคารพมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๓. เพื่อเพิ่มความตระหนักในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และให้เกิดความชื่นชมร่วมกัน

นอกจากนั้น อนุสัญญาฉบับนี้ยังจำแนกสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ควรปกป้องคุ้มครองไว้ ๕ สาขา โดยอนุโลมให้ประเทศภาคีสมาชิกแต่ละประเทศสามารถยืดแนวทางการจำแนกสาขาตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา หรืออาจกำหนดสาขาและรายละเอียดในลักษณะที่แตกต่างออกไปได้ เนื่องจากการกำหนดให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอยู่ในสาขาใดนั้น อาจไม่สามารถกำหนดลงไปได้อย่างชัดเจน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมบางรายการอาจมีรายละเอียดที่มีความซ้ำซ้อนคาบเกี่ยวกันอยู่ในหลายสาขา จึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจความเหมาะสมของแต่ละประเทศว่าจะกำหนดให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นอยู่ในสาขาใด หรืออาจจำแนกสาขาเพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ก็ได้^๒ การจำแนกสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง ๕ สาขา มีดังนี้

(ก) ประเพณีและการแสดงออกของมุขปาฐะ รวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (oral traditions and expression, including Language as a vehicle of the intangible cultural heritage)

(ข) ศิลปะการแสดง (performing arts)

(ค) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล (social practices, rituals and festive events)

(ง) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (knowledge and practices concerning nature and universe)

(จ) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (traditional craftsmanship)

^๑ กรมส่งเสริมวัฒนธรรมใช้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” เมื่อกล่าวถึง Intangible Cultural Heritage ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๕/๒๕๕๒ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๒ และใช้คำว่า “ปกป้องคุ้มครอง” เมื่อกล่าวถึงคำว่า safeguarding ตามมติที่ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิการจัดทำคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๕ ณ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม

^๒ “Intangible Cultural Heritage Domains,” www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf.

ทั้งนี้อนุสัญญาฉบับนี้มีผลบังคับใช้อย่างสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๔๙ ตามเงื่อนไขข้อ ๓๔ ที่กำหนดให้มีประเทศสมัครเป็นภาคีครบ ๓๐ ประเทศ

ประเทศไทยในฐานะหนึ่งในสมาชิกของยูเนสโกได้ติดตามความเคลื่อนไหวเรื่องอนุสัญญาดังกล่าวมาโดยตลอด โดยกระทรวงวัฒนธรรม ได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ดำเนินการเตรียมความพร้อมพิจารณาการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา สรุปได้ดังนี้

๑. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้มรดกภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๐	จัดเก็บรวบรวมข้อมูลสาขาศิลปะการแสดง
พ.ศ.๒๕๔๙-๒๕๕๐	จัดเก็บรวบรวมข้อมูลสาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม
พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๓	จัดเก็บรวบรวมข้อมูลสาขาศิลปะการแสดง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม และสาขามุขปาฐะ/วรรณกรรมพื้นบ้าน
พ.ศ.๒๕๕๔	จัดเก็บรวบรวมข้อมูลสาขาศิลปะการแสดง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน สาขากีฬามรดกภูมิปัญญาไทย สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล และสาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
พ.ศ.๒๕๕๕-ปัจจุบัน	จัดเก็บรวบรวมข้อมูลสาขาภาษา สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน สาขาศิลปะการแสดง สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงาน เทศกาล สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม สาขาความรู้และแนวปฏิบัติ เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และสาขากีฬามรดกภูมิปัญญาไทย

๒. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้รับแต่งตั้งเป็นฝ่ายเลขานุการของคณะอนุกรรมการพิจารณาการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ สป ๑๒๘/๒๕๕๐ ลงวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๐ และได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเตรียมความพร้อมในการพิจารณาการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา

๓. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณชน ประกอบไปด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน สภาวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรม นักวิชาการ สื่อมวลชน นักปกครองท้องถิ่น ผู้นำเยาวชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐทุกกระทรวง เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาคเอกชน และประชาชนในส่วนภูมิภาค ฯลฯ เกี่ยวกับการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา โดยจัดประชุมที่กรุงเทพมหานคร จำนวน ๒ ครั้ง (วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๐ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๔ ณ โรงแรมบางกอกภูเขา) ส่วนภูมิภาค จำนวน ๔ ครั้ง (ภาคกลาง วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๓ ภาคเหนือ วันที่ ๙ เมษายน ๒๕๕๓ ภาคใต้ วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๓ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๓ ภาคตะวันออก วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๓) ซึ่งผู้ร่วมประชุมร้อยละ ๙๐ ขึ้นไป เห็นด้วยว่าประเทศไทยควรเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา

๔. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้ดำเนินการศึกษาและนิยามศัพท์คำว่า **Intangible Cultural Heritage** เป็นภาษาไทย และได้นำเสนอในการประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๕/๒๕๕๒ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๒ ที่ประชุมมีมติให้ใช้คำว่า **“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”**

๕. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้ดำเนินการในการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้มีการรวบรวมจัดเก็บข้อมูลไว้แล้ว โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิสมาชิกต่าง ๆ เป็นผู้พิจารณา และประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งระหว่างปี พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๗ ประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติแล้ว จำนวน ๒๘๖ รายการ ในสาขาต่าง ๆ ดังนี้

๕.๑ สาขาศิลปะการแสดง	จำนวน ๖๑	รายการ
๕.๒ สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม	จำนวน ๕๒	รายการ
๕.๓ สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน	จำนวน ๕๓	รายการ
๕.๔ สาขากีฬาภูมิปัญญาไทย	จำนวน ๓๐	รายการ
๕.๕ สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล	จำนวน ๓๐	รายการ
๕.๖ สาขาความรู้และแนวปฏิบัติ เกี่ยวกับธรรมชาติ และจักรวาล	จำนวน ๓๕	รายการ
๕.๗ สาขาภาษา	จำนวน ๒๕	รายการ

๖. กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย ดำเนินโครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาหาข้อสรุปแนวทางการคุ้มครองมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และจัดทำร่างกฎหมายว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้มีผลในการปฏิบัติและการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

๗. กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนดให้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “(ร่าง) พ.ร.บ. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ....” ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ จำนวน ๕ ครั้ง เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากสาธารณชน ประกอบด้วย สภาวัฒนธรรม วัฒนธรรมจังหวัด ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ศิลปินแห่งชาติ ผู้แทนองค์กรภาคเอกชน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลที่ได้จากการประชุมจะนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเสนอ พ.ร.บ.มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้ความเห็นชอบ

ความหมาย “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

อนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้กำหนดนิยามคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” (intangible cultural heritage) ไว้ดังนี้

การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคล ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึก มีอัตลักษณ์ และความต่อเนื่อง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์^๓

การจำแนกสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เนื่องจากยูเนสโกได้อนุโลมให้แต่ละประเทศใช้ดุลยพินิจในการจำแนกและกำหนดรายละเอียดของสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้โดยไม่จำเป็นต้องยึดสาขาตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา ในการนี้ ปี พ.ศ.๒๕๕๕ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จำแนกสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็น ๗ สาขา โดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมแต่งตั้ง ได้ร่วมกันกำหนดคำนิยามและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง ๗ สาขา ดังนี้

๑. ภาษา หมายถึง หมายถึง เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูดสามารถจำแนกตามหน้าที่ทางสังคมได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

ตัวอย่างภาษามานิ	
คำศัพท์	ความหมาย
pray kab๑?	หัวปุดช้าง, หัวพีช
pla.nu:k	กระจง
pitu:j	ใส่
pinaŋ	หมาก
pic ^h en	กล้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษามานิ

^๓ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔, (เอกสารพิมพ์แจกในงานสยามไทยมุง มรดกวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ ๒-๔ กันยายน ๒๕๕๔)

๑.๑ ภาษาไทย หมายถึง ภาษาประจำชาติและภาษาราชการที่ใช้ในประเทศไทย

๑.๒ ภาษาท้องถิ่น หมายถึง ภาษาที่ใช้สื่อสารในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งและมักเป็นภาษาแม่ของคนในท้องถิ่นนั้น ในประเทศไทยมีภาษาท้องถิ่นทั้งที่เป็นภาษาตระกูลไทและภาษาตระกูลอื่น ๆ แบ่งออกเป็นภาษาไทยถิ่นตามภูมิภาค ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย เช่น ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษาชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษามลายูปัตตานี ภาษาม้ง ภาษาอาข่า ภาษาซอง ภาษาโมแกน ภาษาลื้อ ภาษายอง ภาษาญ้อ ภาษาภูไท ภาษาพวน ภาษาไทยเบิ้ง/เดิ้ง หรือภาษาไทยโคราช เป็นต้น

๑.๓ ภาษาสัญลักษณ์ หมายถึง ภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารด้วยภาษามือ ภาษาท่าทาง หรือเครื่องหมายต่าง ๆ เป็นต้น

๒. สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท

เพลงพื้นบ้านภาคกลาง

๒.๑ นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา เช่น นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานศาสนา นิทานคติ นิทานอธิบายเหตุ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานเรื่องผี มุขตลกและเรื่องไม้ นิทานเข้าแบบ

๒.๒ ตำนานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ บุคคล ศาสนวัตถุและศาสนสถานที่สำคัญ ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ และเรื่องเล่าที่อธิบายความเป็นมาของความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ

๒.๓ บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม หมายถึง คำสวดที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น บททำขวัญ คำบูชา คำสมา คำเวณทาน บทสวดสรภัญญ์ คาถาบทอาณิสสส์ บทประกอบการรักษาโรคพื้นบ้าน คำให้พร คำอธิษฐาน ฯลฯ

๒.๔ บทร้องพื้นบ้าน หมายถึง คำร้องที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในโอกาสต่าง ๆ เช่น บทกล่อมเด็ก บทร้องเล่น บทเกี่ยวพาราสี บทจ้อย คำแข็ง ฯลฯ

๒.๕ สำนวน ภาษิต หมายถึง คำพูดหรือคำกล่าวที่สืบทอดกันมา มักมีสัมผัสคล้องจองกัน เช่น โวหาร คำคม คำพังเพย คำอุปมาอุปไมย คำขวัญ คติพจน์ คำสบถสาบาน คำสาปแช่ง คำชม คำคะนอง ฯลฯ

๒.๖ ปริศนาคำทาย หมายถึง คำหรือข้อความที่ตั้งเป็นคำถาม คำตอบ ที่สืบทอดกันมา เพื่อให้ผู้ตอบได้ทายหรือตอบปัญหา เช่น คำทาย ปัญหาเขาวงกต ฆะหมี่

๒.๗ ตำรา หมายถึง องค์ความรู้ที่มีการเขียนบันทึกในเอกสารโบราณ เช่น ตำราโหราศาสตร์ ตำราดูลักษณะคนและสัตว์ ตำรายา ฯลฯ

๓. ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงดนตรี การรำ การเต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือ การแสดงร่วมสมัย การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ/หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท

การแสดงโขน

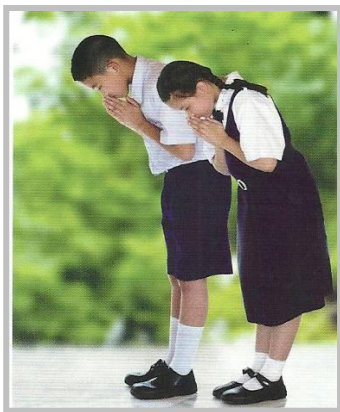
การแสดงละครลิง

๓.๑ ดนตรีและเพลงร้อง หมายถึง เสียงที่เกิดจากเครื่องดนตรีและการขับร้องที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน หรือเกิดอารมณ์ต่าง ๆ โดยมีบทบาทหน้าที่เพื่อบรรเลง ขับกล่อมให้ความบันเทิง ประกอบพิธีกรรมและประกอบการแสดง ดนตรี แบ่งออกเป็นดนตรีในการแสดงและดนตรีในพิธีกรรม

๓.๒ นาฏศิลป์และการละคร หมายถึง การแสดงออกทางร่างกาย ท่วงท่าการเคลื่อนไหว ทำเดิน ทำท่า การเชิด การพากย์ การใช้เสียง การขับร้อง การใช้บท การใช้อุปกรณ์ ฯลฯ ซึ่งสื่อถึงเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึก อาจแสดงร่วมกับดนตรีและการขับร้องหรือไม่ก็ได้ การแสดง แบ่งออกเป็น การแสดง ในพิธีกรรม การแสดงที่เป็นเรื่องราวและไม่เป็นเรื่องราว

๔. สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล หมายถึง การประเพณีปฏิบัติ ในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาบนหนทางของมงคลวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้นๆ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มารยาท และขนบธรรมเนียม ประเพณี

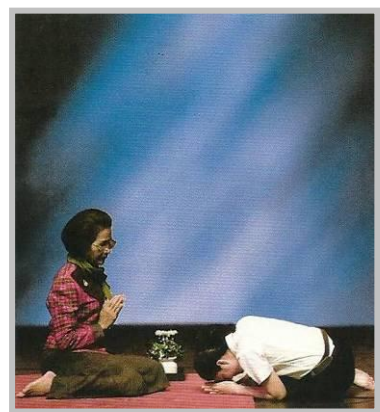
๔.๑ มารยาท หมายถึง การประเพณีปฏิบัติที่ดั่งงามต่อผู้อื่น

การไหว้บุคคลต่างๆไป

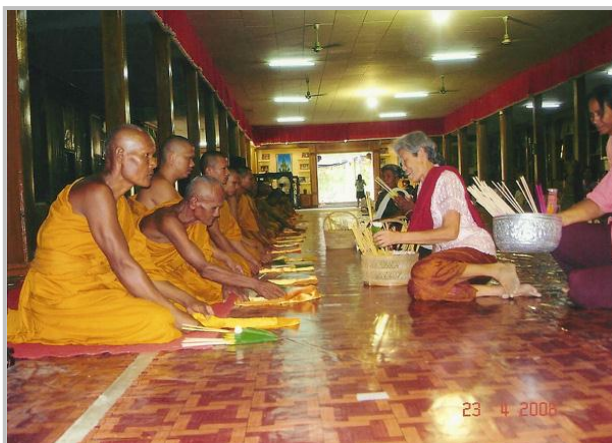

การนั่งพับเพียบ

การกราบลา

๔.๒ ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง การประเพณีปฏิบัติและการกระทำกิจกรรม ที่สืบทอดต่อๆ กันมาในวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนนั้นๆ ได้แก่

การทำบุญตักบาตรของชุมชนตำบลหนองเต็ง

ประเพณีรับบัว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

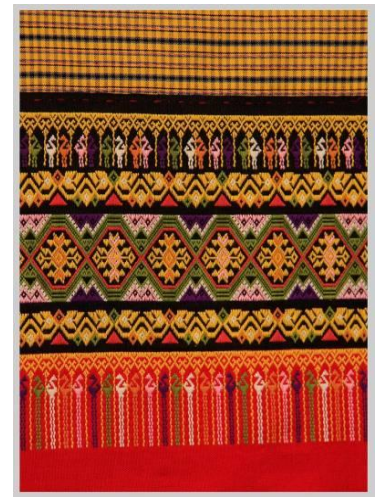
- ๑) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา
- ๒) ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล
- ๓) ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต
- ๔) ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน

๕. **สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม** หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท คือ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

การทำบาตร “ชุมชนบ้านบาตร”

๕.๑ **ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า** หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากการทอ ย้อม ถัก ปัก ตีเกลียว ยก จก มัดหมี่ พิมพ์ลาย ชิด เกาะ/ล้วง เพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม แสดงสถานภาพทางสังคม

ผ้าทอในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน

ผ้าทอในกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

๕.๒ เครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านที่ทำจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น ไม้หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่า เครื่องจักสาน กลวิธีในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การถัก ผูก รัด มัด ร้อย โดยใช้ดอก หวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทน และคงรูปอยู่ได้ ตามต้องการ

๕.๓ เครื่องรัก หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพก้ามระล่อ ประดับมุก ประดับกระจกลี ปั้นกระแหชนะ และเงิน รักหรือยางรัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประสงค์จะทาหรือถมทับหรือเคลือบผิวได้ดี ทำให้เป็นผิวมัน ภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรด หรือด่างอ่อน ๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสมุกหรือสีเข้าด้วยกัน

๕.๔ เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้ดินเหนียวเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ โดยที่เนื้อดินเหนียวต้องมีส่วนผสมของทรายแม่น้ำที่เป็นทรายเนื้อละเอียดและช่วยให้เนื้อดินแห้งสนิทไม่แตกร้าว ดินเหนียวที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาจากที่ต่าง ๆ ให้สีแตกต่างกัน

๕.๕ เครื่องโลหะ หมายถึง สิ่งที่มีวัสดุหลักเป็นเหล็ก ทองเหลือง หรือทองแดง เครื่องโลหะที่ทำจากเหล็ก นิยมทำโดยการเผาไฟให้อ่อนตัวและตีเหล็กเป็นรูปทรงต่าง ๆ เครื่องโลหะที่ทำจากทองเหลือง นิยมนำทองเหลืองมาเผาจนหลอมเหลวแล้วจึงนำไปเทลงในแบบตามลักษณะที่ต้องการ เสร็จแล้วนำมาตกแต่ง ส่วนเครื่องโลหะที่ทำจากทองแดง มีการนำทองแดงมาใช้เป็นโลหะเจือหลักสำหรับผลิตตัวเรือนเครื่องประดับโลหะเงินเจือ

เครื่องถม

๕.๖ เครื่องไม้ หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ซุงหรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างก่อสร้างประเภท เครื่องสับ เครื่องเรื่อน เครื่องบูชา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการแกะ สลัก สับ ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด

๕.๗ เครื่องหนัง หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำมาจากหนังสัตว์โดยผ่านกระบวนการหมักและฟอกหนังเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และให้เกิดความนิ่มนวลสามารถปีบงอได้ตามที่ต้องการ เครื่องหนังนิยมนำไปใช้ในงานด้านศิลปะการแสดง รวมถึงอุปกรณ์อื่น ๆ ที่มีหนังเป็นส่วนประกอบ

รูปหนังตะลุง

๕.๘ เครื่องประดับ หมายถึง งานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อการตกแต่งให้เกิดความงดงาม เริ่มต้นจากการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น นำมาผลิตและพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โดยใช้ภูมิปัญญาและโลหะมีค่าต่าง ๆ

๕.๙ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือ การช่างให้เห็นประจักษ์เป็นรูปธรรม เพื่อตอบสนองต่อการยังชีพและความต้องการด้านคุณค่าความงาม เช่น ภาพเขียน งานปั้น งานแกะสลัก งานหล่อ เป็นต้น

๕.๑๐ ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน ๙ ประเภทแรก ได้ ซึ่งอาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น

๖. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม ตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น

ตำราดาราศาสตร์ชาวบ้านชาวกูยเมืองสุรินทร์

๖.๑ อาหารและโภชนาการ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์บริโภค รวมทั้งวิธีการปรุงอาหาร วิธีการบริโภค และคุณค่าของอาหาร

อาหารبابา-เพอรานากันภูเก็ต

๖.๒ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์แผนไทย หมายถึง กระบวนการทางการแพทย์ เกี่ยวกับการตรวจ วินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกันโรค หรือการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์หรือ/และสัตว์ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

การแพทย์พื้นบ้าน หมายถึง การดูแลสุขภาพตนเองในชุมชนแบบดั้งเดิม โดยอาศัย ความเชื่อ พิธีกรรม และทรัพยากรที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

๖.๓ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์

โหราศาสตร์ หมายถึง ความรู้ในการทำนายโชคชะตา ทำนายอนาคตของบุคคล และ บ้านเมือง โดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาวในเวลาที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ

ดาราศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่เกี่ยวกับการสังเกตและอธิบายธรรมชาติของดวงดาวและ เทห์ฟ้า

๖.๔ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การจัดการระบบนิเวศ เพื่อการอนุรักษ์และ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๖.๕ ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ความรู้และความเชื่อในการเลือกที่อยู่อาศัย ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชน

๗. สาขากีฬากฎิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น กีฬาและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติ กันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

๗.๑ การเล่นพื้นบ้าน หมายถึง กิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ ตามลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ

การเล่นพื้นบ้านภาคเหนือ

๗.๒ กีฬาพื้นบ้าน หมายถึง การเล่นที่มีลักษณะแข่งขันมีผลแพ้ชนะ โดยมีกฎกติกาที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น

ตะกร้อ

๗.๓ ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว หมายถึง วิธีการหรือรูปแบบการต่อสู้ที่ใช้ร่างกายหรืออุปกรณ์ โดยได้รับการฝึกฝนตามวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา

ศิลปะการต่อสู้มวยไทย

บทที่ ๒

แนวทางการจัดทำข้อเสนอการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

ตามอนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ของยูเนสโก ในวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๖ (ค.ศ.๒๐๐๓) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความสำคัญในฐานะที่เป็นบ่อเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหลักประกันของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ชุมชนนานาชาติ และรัฐภาคีของอนุสัญญาควรได้ร่วมกัน “ปกป้องคุ้มครอง ” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้เจตนารมณ์สำคัญที่ปรากฏในอนุสัญญา คือ “ให้การยอมรับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิม กลุ่มชน และปัจเจกบุคคล มีบทบาทสำคัญในการผลิต สงวนรักษา อารังไว้ และสร้างสรรค์ ใหม่ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”^๔ นอกจากนั้นยังมุ่งหมายให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดำรงอยู่อย่าง ยั่งยืนด้วยการปกป้องคุ้มครอง (Safeguarding) ซึ่งมาตรการการปกป้องคุ้มครองจะต้องพัฒนาและได้รับการยอมรับ มาจากชุมชน รวมทั้งต้องเคารพในแนวปฏิบัติจารีตประเพณีของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นด้วย ส่วน มาตรการที่แทรกแซงมาจากภายนอกจะไม่ใช่สิ่งที่ต้องการ เนื่องจากมาตรการเหล่านั้นอาจจะบิดเบือนคุณค่าของ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน^๕

ดังนั้น กระบวนการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจะต้องให้ชุมชน กลุ่มคน หรือปัจเจกชน ซึ่งถือครอง หรือเกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เข้ามามีส่วนร่วม ดำเนินการ

ในที่นี้ “การปกป้องคุ้มครอง” หมายถึง การจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการสืบสาน (ครอบคลุมการถ่ายทอด การอนุรักษ์ และสร้างสรรค์) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

กระบวนการการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควรเริ่มต้นจากการจัดทำบัญชี รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Inventorying) เป็นอันดับแรก^๖ ซึ่งอาจมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น มีความสำคัญ ต่อวิถีชีวิตมนุษยชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคน หรือบุคคล หรือต่อสังคมโดยรวม และเสี่ยงต่อการสูญหาย หรือว่า

^๔ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, “อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” (เอกสารแปล).

^๕ “Safeguarding without freezing,” www.unesco.org/culture/ich/index.php?en & pg=00012. p.1.

^๖ “What is Intangible Cultural Heritage?,” www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf. p 10.

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นมีศักยภาพการสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน และแม้ว่า ยูเนสโกมีจุดยืนว่ารัฐภาคีสามารถพัฒนาแนวทางการจัดทำบัญชีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในขอบเขตรัฐของตนตามที่เห็นว่าเหมาะสมได้ แต่ยูเนสโกได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องหลักการ และแบบบันทึก พื้นฐานในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำบัญชีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และตัวอย่าง กรณีศึกษาในประเทศที่ได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว เพื่อเป็นประโยชน์ต่อรัฐภาคีในการพัฒนาแนวทาง ตามความเหมาะสม

๑. วัตถุประสงค์ของการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

๑.๑ เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วม อันเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้เป็น วัฒนธรรมที่มีชีวิต

๑.๒ เพื่อจัดทำคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาในขอบเขตประเทศไทย

๑.๓ เพื่อนำไปสู่การเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ และนำเสนอ ยูเนสโกให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติเมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคี Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage ในอนาคต

๒. หลักการการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

๒.๑ ความสำคัญของการให้ “ชุมชน” มีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

เนื่องจาก “การปกป้องคุ้มครอง” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องเคารพสิทธิ ทางวัฒนธรรมของ “บุคคล กลุ่มคน และชุมชน” ซึ่งเป็นผู้ถือครองหรือผู้เกี่ยวข้อง จึงสมควรที่ “บุคคล กลุ่มคน ชุมชน” หรือ บุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลตั้งแต่ การเสนอรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เท่ากับเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกเกี่ยวกับความสำคัญของมรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรม โดยควรตระหนักว่าเป้าหมายก็คือกระตุ้นให้ “ชุมชน” มีจิตสำนึกและพยายามพัฒนา แนวคิดเพื่อ “ปกป้องคุ้มครอง” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนอาจจะหลากหลายตามบริบทของมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น ในการตัดสินใจให้ความเห็นชอบ ร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล ร่วมในการบันทึกข้อมูล ร่วมในการวางแผนทางการปกป้องคุ้มครอง

๒.๒ ให้ความสำคัญกับการพยายามทำความเข้าใจความหลากหลายในเรื่องความหมายของ ชุมชนของแต่ละสาขา

เนื่องจากการพัฒนากระบวนการ “ชุมชน” มีส่วนร่วมในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเป็น กลวิธีสำคัญในการกระตุ้นจิตสำนึก “การปกป้องคุ้มครอง” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ผู้ดำเนินการรวบรวม และจัดเก็บข้อมูลควรคำนึงถึงความหลากหลายในเรื่องความหมายของ “ชุมชน”

ในเรื่องนี้ยูเนสโกได้ให้ความหมาย “ชุมชน” ไว้ว่า “เป็นเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีความสำคัญทางอัตลักษณ์หรือสายสัมพันธ์ร่วมกัน อันสืบเนื่องมาจากการมีสายใยสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ที่มีรากฐานจากการถือปฏิบัติ และการถ่ายทอด หรือการเกี่ยวพันกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมกัน”

ความหมายนี้มีขอบเขตกว้างขวาง เปิดโอกาสให้สามารถตีความ “ชุมชน” ได้อย่างหลากหลายตามบริบทของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแต่ละสาขา หรือแต่ละเรื่อง

ตัวอย่างเช่น สาขาภาษา ได้กำหนดความหมายของ “ชุมชน” ไว้หมายถึง “ชุมชนภาษาเป็นกลุ่มคนที่ใช้ภาษาเดียวกันในชีวิตประจำวัน และมีวัฒนธรรมร่วมกัน”^๓

หากจะประมวลความหมายอย่างยืดหยุ่น “ชุมชน” ก็คือ กลุ่มคน หรือ เครือข่ายของกลุ่มคนที่มีความรู้สึก ความรู้ และ การถือปฏิบัติในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน อาจจะเป็นพื้นที่ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน หรือท้องถิ่น หรือภูมิภาค หรือ ชาติ หรืออาจจะเป็น กลุ่มคน เครือข่าย ชมรม สมาคม หรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ที่อยู่ต่างพื้นที่) แต่มีความรู้สึก ความรู้ และการปฏิบัติ ในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมกัน

การพิจารณา “ชุมชน” ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการปกป้องคุ้มครอง (รวมทั้งการศึกษาค้นคว้า และดำเนินการปกป้องคุ้มครอง) มรดกภูมิปัญญาในแต่ละเรื่อง จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยว่า “ใคร” บ้าง หรืออะไรที่อยู่ในข่ายนับรวมเป็น “ชุมชน” ที่มีศักยภาพของการมีส่วนร่วม อย่างเช่น ในกรณี กีฬาและศิลปมวยไทยจะนับใครหรืออะไรเป็น “ชุมชน” เช่น ผู้เชี่ยวชาญนานาประเภทที่มีความรู้และถ่ายทอดศิลปมวยไทย ผู้ที่มีความรู้และสามารถชมมวยไทยทั้งที่เป็นอาชีพ และไม่เป็นอาชีพ และหรือ ผู้ชมที่ชื่นชอบศิลปมวยไทย ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครอง และหากมีผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากจะเลือกสรรให้เข้าร่วม และมีบทบาทอย่างไรในลำดับขั้นของกระบวนการปกป้องคุ้มครอง

ในกรณี “การทำไร่หมุนเวียน” ในประเทศไทยปัจจุบัน อาจจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ (จำแนกตามการเรียกตัวเอง) เพียง ๓ กลุ่ม คือ ละวี่อะ อยู่ในพื้นที่สูงของตำบลบ่อหลวง และอื่น ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ปกาเกอญอ หรือปึกเกะยอ (กะเหรี่ยงสกอร์) ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ทางเหนือตอนบนของประเทศไทย, และโหล่ง หรือ โหล่ว (กะเหรี่ยงโปว์) ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่สูงทางชายแดนตะวันตก เช่น ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และตาก อย่างไรก็ตามไม่อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง ๓ กลุ่ม ดังกล่าว ถูกนับว่าเป็น “ชุมชน” ทั้งหมด เพราะใช้ว่ามีการทำไร่หมุนเวียนในทุกพื้นที่ และในแต่ละพื้นที่มีเพียงบางบางส่วนเท่านั้นที่ทำไร่หมุนเวียน

สำหรับในกรณี “ไร่หมุนเวียน” นี้ “อนุกรรมการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเสนอให้ไร่หมุนเวียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ได้จำกัดการศึกษาเฉพาะไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยง แต่มีกะเหรี่ยงในบางพื้นที่เท่านั้นที่ยังทำไร่หมุนเวียนอยู่ ฉะนั้นก็ต้องหาชุมชนที่ยังทำไร่หมุนเวียน แต่ในขณะเดียวกันก็อาจจะเปิดโอกาสให้กะเหรี่ยงที่เริ่มสนใจกลับไปทำไร่หมุนเวียนด้วยได้ ในกรณีชุมชนต่าง ๆ ที่ทำไร่หมุนเวียนกระจายอยู่

^๓ ความหมายของ “ชุมชน” ในสาขาภาษาดังกล่าวมาจากมติการประชุมคณะกรรมการ

ในพื้นที่กว้าง เช่นในพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบนและชายแดนด้านตะวันตก ซึ่งติดต่อกับพม่า ความหมายของ “ชุมชน” ก็จะมีขอบเขตกว้างขวาง ต้องเลือกสรรวิธีการที่จะสื่อสารให้เข้ามามีส่วนร่วม

๒.๓ การให้ความสำคัญกับการเลือกสรรรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การเลือกสรรรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อการปกป้องคุ้มครอง ต้องคำนึงอย่างสำคัญว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตและมีศักยภาพในการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อการพัฒนาวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนหรือไม่ หรือมรดกภูมิปัญญานั้นกำลังเสี่ยงต่อการสูญหาย ถูกฉกฉวยนำไปใช้ประโยชน์อย่างไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม หากเข้าข่ายดังกล่าวควรดำเนินการปกป้องคุ้มครอง

๒.๔ การคำนึงถึงความหลากหลายของการประเพณีปฏิบัติและการแสดงออกในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหนึ่งรายการจะมีการประเพณีปฏิบัติ การแสดงออกและการสร้างสรรค์ที่หลากหลายตามวิถีของแต่ละ “ชุมชน” จึงควรคำนึงถึงการรักษาความหลากหลายดังกล่าวนี้ของแต่ละ “ชุมชน” เช่น แบบแผนประเพณีการแต่งงานในแต่ละภูมิภาค และ “ชุมชน” ในขอบเขตประเทศไทย จะมีความหลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนกัน การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลจึงควรแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายดังกล่าว ไม่ควรบิดเบือนหรือเอาออกจากบริบททางวัฒนธรรม

๒.๕ การเข้าถึงข้อมูล

ในกรณีที่ “ชุมชน” เห็นว่าข้อมูลบางอย่างไม่สมควรจะเปิดเผยต่อสาธารณชน ควรให้ “ชุมชน” มีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นได้

๓. ขั้นตอนเสนอแนะในการจัดทำข้อเสนอโครงการ

๓.๑ เปิดเวทีร่วมกับ “ชุมชน” เพื่อระดมความคิดในการพัฒนาข้อเสนอโครงการ

๓.๒ การพัฒนาข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

หลักการเบื้องต้น

ผู้ดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมควรได้พัฒนาข้อเสนอโครงการของตนเอง เนื่องจากมีความหลากหลายในเรื่องคุณลักษณะและภูมิหลังของมรดกภูมิปัญญาแต่ละรายการ เช่น การทำไร่หมุนเวียน มวยไทย ตำนานแม่น้ำคพระโขนง หรือวงปี่พาทย์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้ดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในแต่ละรายการ อาจจะมีผู้ใช้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวโดยตรงในแง่ที่เป็น ผู้ถือปฏิบัติหรือมีเจตนารมณ์จะสืบทอดด้วยตัวเอง แต่เป็นผู้ที่มีความปรารถนาดีเห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาต่าง ๆ ดังกล่าว และคิดว่าน่าจะส่งเสริมให้มีการปกป้องคุ้มครองและสืบสานต่อไป ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อผู้ที่จะสืบสานโดยตรงมองเห็นคุณค่าและความสำคัญ ดังนั้นผู้ดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล จึงควรได้อ่านหลักการ ซึ่งจะอธิบายความสำคัญของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล และพิจารณาแบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าประเด็นสำคัญพื้นฐาน ที่จำเป็นต้องจัดเก็บมีอะไรบ้าง

องค์ประกอบและลักษณะของข้อเสนอโครงการ

ข้อเสนอโครงการที่ผู้ดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลจะดำเนินการพัฒนา ควรมีองค์ประกอบอย่างน้อย ๗ องค์ประกอบ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ

(๑) หลักการและเหตุผล: องค์ประกอบที่จะแสดงให้เห็นรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ต้องการจะรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลนั้นได้มีการถือปฏิบัติกันอยู่ที่ใดบ้าง หรือโดยกลุ่มบุคคลใดบ้าง (ตามความรู้ที่มีอยู่ในขณะนั้น) มีความสำคัญอย่างไรและอยู่ในสถานภาพใด เช่น กำลังจะสูญไป หรือเสี่ยงขาดความเข้าใจและความสนใจ และจำเป็นที่ต้องมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเพื่อสงวนรักษาอย่างไร

(๒) วัตถุประสงค์: การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ดำเนินการ)

(๓) สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ (เป็นไปตามข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่) ผู้ดำเนินการอาจจะอาศัยความรู้เดิมของผู้ดำเนินการเอง และการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ต้องการศึกษา

(๔) “ชุมชน” ที่คิดว่าจะเกี่ยวข้องข้องในการถือปฏิบัติและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาที่จะศึกษา

(๕) องค์ประกอบหลักของเนื้อหา: ผู้ดำเนินการควรพิจารณาจากแบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และประเด็นศึกษาที่เห็นว่าควรเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

(๖) การลงสนามเก็บข้อมูลและกระบวนการที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วม (ผู้ดำเนินการอาจจะเลือกเพียงบางคำถามหลัก หรือบางประเด็นเท่านั้นที่ทำงานร่วมกับชุมชน อยู่ในดุลยพินิจของผู้ดำเนินการ และการปรึกษาร่วมกับชุมชน)

(๗) แผนงาน/โครงสร้างการเขียนรายงาน

(๘) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้ดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลสามารถใช้ดุลยพินิจของตนเองประกอบให้เหมาะสมกับเรื่อง/รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คำแนะนำนี้เป็นเพียงพื้นฐานของการพัฒนาข้อเสนอโครงการ อย่างไรก็ตาม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดทำองค์ประกอบหลักของเนื้อหาทั้ง ๗ สาขา ไว้สำหรับเป็นแนวทางในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

องค์ประกอบหลักของเนื้อหาในแต่ละสาขา

สาขาภาษา		
ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๔ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๕ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ความรู้พื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับภาษาและกลุ่มชนเจ้าของภาษา ๒.๒ ระบบภาษา ได้แก่ ระบบเสียง ระบบไวยากรณ์ และระบบ ความหมาย ๒.๓ คำและความหมาย ๒.๔ ระบบการเขียน/ภาษาเขียนดั้งเดิม ๒.๕ ลักษณะการสื่อสาร (ใช้ถ้อยคำ/ไม่ใช้ถ้อยคำ/ระดับ) ๒.๖ การปรากฏใช้ (ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ใด/สถานการณ์ใด) ๒.๗ วรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เรื่องเล่า คำสอน เพลง บทกวี และความรู้ ท้องถิ่น เช่น อาหาร พืชผักพื้นบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้ ฯลฯ) ๒.๘ คุณค่า ๒.๙ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๑๐ ข้อมูลของผู้บอกภาษา (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๑ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ ชาติ/มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๔ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๕ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ประเภท (นิทานพื้นบ้าน/ประวัติศาสตร์บอกเล่า/บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม/บทร้อง พื้นบ้าน/สำนวน/ภาษิต/ปริศนาคำทาย/ตำรา) ๒.๓ โครงเรื่องของแต่ละสำนวน ๒.๔ ลักษณะเด่นของแต่ละสำนวน ๒.๕ ความสัมพันธ์และบทบาทในวิถีชีวิต ๒.๖ ลักษณะเฉพาะอื่นๆ ๒.๗ คุณค่า ๒.๘ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๙ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๐ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขาศิลปะการแสดง		
ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๔ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๕ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ลักษณะการแสดง ๒.๓ ประเภท (ดนตรี/การแสดง/ดนตรีในพิธีกรรม/เพลงร้องพื้นบ้าน) ๒.๔ พัฒนาการ ๒.๕ ขนบ ๒.๖ ความเชื่อ ๒.๗ ลำดับขั้นตอนการแสดง ๒.๘ รูปแบบการจัดการแสดง ๒.๙ โน้ตเพลง บทเพลง บทละคร ๒.๑๐ อุปกรณ์ ๒.๑๑ กระบวนท่า ๒.๑๒ ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ๒.๑๓ คุณค่า ๒.๑๔ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๑๕ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๖ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/ มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๔ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๕ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ประเภท (มารยาท/ขนบธรรมเนียมประเพณี/งานเทศกาล) ๒.๓ สถานที่/แหล่งปฏิบัติ ๒.๔ ระเบียบพิธีกรรม/การประพฤติปฏิบัติของการแสดงออกนั้น ๆ ๒.๕ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ๒.๖ ความเชื่อ ๒.๗ ลักษณะเฉพาะอื่นๆ ๒.๘ คุณค่า หรือความหมาย ๒.๙ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๑๐ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๑ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๔ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๕ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ประเภท (อาหารและโภชนาการ/โหราศาสตร์/การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน/การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ) ๒.๓ ความเชื่อ ๒.๔ วัสดุ และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ๒.๕ กระบวนการ/ขั้นตอน/วิธีการ ๒.๖ ลักษณะเฉพาะอื่นๆ ๒.๗ คุณค่า ๒.๘ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๙ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๐ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ หลักฐานดั้งเดิมที่เป็นรูปธรรม ๑.๔ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๕ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๖ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ประเภท (ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า/เครื่องจักสาน/เครื่องรัก/เครื่องปั้นดินเผา/เครื่องโลหะ/เครื่องมือ/เครื่องหนัง/เครื่องประดับ/งานศิลปกรรมพื้นบ้าน/ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น) ๒.๓ ลักษณะพิเศษหรือเอกลักษณ์ของงานช่างฝีมือดั้งเดิม ๒.๔ เครื่องมือช่างฝีมือดั้งเดิม ๒.๕ กลวิธีการผลิตงานช่างฝีมือดั้งเดิม ๒.๖ กระบวนการจัดการองค์ความรู้ ๒.๗ การจัดการแหล่งผลิต ๒.๘ ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ๒.๙ คุณค่า ๒.๑๐ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๑๑ ข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๒ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์	

สาขากีฬากฎมิปัญญาไทย

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญของ..... ๑.๑ ความสำคัญ/หลักการเหตุผล ๑.๒ ประวัติความเป็นมา ๑.๓ การพัฒนาเป็นกีฬาของ... ๑.๔ สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ ๑.๕ การกระจายตัวหรือการปรากฏตัวของ... ๑.๖ ชุมชน/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/งานวิจัย บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๒.	สาระของ..... ๒.๑ ชื่อที่ปรากฏในท้องถิ่น หรือชื่อเทียบเคียง ๒.๒ ประเภท (การเล่นพื้นบ้าน/กีฬาพื้นบ้าน/ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว) ๒.๓ ความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ... ๒.๔ ขนบ/ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ... ๒.๕ คุณค่า ๒.๖ ประเภท และวิธีการแข่งขัน ลักษณะเฉพาะอื่นๆ ๒.๗ อุปกรณ์การแข่งขันแต่ละประเภท ๒.๘ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแข่งขัน ๒.๙ ลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ๒.๑๐ การถ่ายทอดและการสืบทอด ๒.๑๑ ที่มาของข้อมูล ๒.๑๑.๑ เอกสารตำราต่าง ๆ ๒.๑๑.๒ ข้อมูลจากบุคคล และข้อมูลของผู้บอกรายละเอียด (ชื่อ-สกุล ที่อยู่ อายุ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ) ๒.๑๐ ผู้เก็บข้อมูล และวันเวลาที่เก็บ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติ/ปัจจัยคุกคามของ... ๓.๑ สภาพปัจจุบัน ๓.๒ ปัจจัยคุกคาม	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๔.	ข้อเสนอให้...เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/มนุษยชาติ ๔.๑ เหตุผล ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้.....เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ/ มนุษยชาติ	บุคคล/กลุ่มคน/ชุมชน
๕.	พิกัดทางภูมิศาสตร์ ๕.๑ พิกัดทางภูมิศาสตร์ของแหล่งที่มีการฝึกฝน...ภายในประเทศ ๕.๒ ประเทศต่าง ๆ ที่มีการฝึกฝน	

ขั้นตอนเสนอแนะในการจัดทำข้อเสนอโครงการ

เปิดเวทีร่วมกับ “ชุมชน” โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจว่ามีรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมใดที่ควรปกป้องคุ้มครองเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดเรื่อง/รายการในการจัดทำข้อเสนอโครงการ

ศึกษาหลักการ และแบบบันทึกรายการข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

กำหนดประเด็นพื้นฐาน/เค้าโครงของข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยพิจารณาองค์ประกอบและลักษณะเนื้อหาตามที่ปรากฏในคู่มือ

จัดทำข้อเสนอโครงการตามแบบข้อเสนอโครงการของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และตามประเด็นพื้นฐาน/เค้าโครงที่กำหนด เสนอกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๔. ผลงานที่นำเสนอกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

๔.๑ รายงานการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระ และข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของ “ชุมชน” ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (อธิบายวิธีการการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลว่าทำกับใคร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไร)

๔.๒ บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามแบบของ ยูเนสโก (ในรูปแบบเอกสารและไฟล์ข้อมูล Ms window)

๔.๓ ข้อมูลภาพและไฟล์ที่ได้จากการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๓.๑ ภาพนิ่ง ความละเอียดขนาดไม่น้อยกว่า ๒ เมกะไบต์ต่อภาพพร้อมคำอธิบาย

๔.๓.๒ ภาพเคลื่อนไหว ความละเอียดขนาดไม่น้อยกว่า ๗๒๐p

๔.๔ ข้อมูลเสียง เป็นไฟล์ mp ๓

ภาคผนวก

ตัวอย่าง ข้อเสนอโครงการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล^๔
เรื่อง การทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงในขอบเขตของประเทศไทย เพื่อเสนอขอให้
“การทำไร่หมุนเวียน” เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

โดย ผศ. ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ

หลักการและเหตุผล

สืบเนื่องจากการที่คณะรัฐมนตรี มีมติเห็นชอบ “การฟื้นฟูวิถีชีวิตกะเหรี่ยง” ตามข้อเสนอของ คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการ เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓ ซึ่งในส่วนหนึ่ง ได้ระบุว่า ในการฟื้นฟูการทำไร่หมุนเวียนเป็นหัวใจสำคัญในการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เพราะการทำ ไร่หมุนเวียนซึ่งในสายตาของนักวิชาการบางสาขาวิชา สังคมไทยทั่วไป และองค์กรของรัฐที่รับผิดชอบในการ จัดการทรัพยากรป่า มองว่าเป็นการทำลายป่า แต่ในสายตาของกะเหรี่ยง และนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับ วัฒนธรรม มองว่าเป็นการเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของป่าเมืองร้อน เพราะว่าการทำไร่หมุนเวียน เป็นกระบวนการสำคัญในการรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืช และแหล่งอาหารตลอดทั้งปี งานวิจัย (อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ ๒๕๕๗) ค้นพบว่าความหลากหลายของพันธุ์พืช มีสูงถึง ๒๐๔ สายพันธุ์ ในภูมินิเวศของ ไร่หมุนเวียน

นอกจากนี้ ในการทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงต้องอาศัยองค์ความรู้ในการอนุรักษ์หน้าดิน ซึ่งกะเหรี่ยงไม่ใช้วิธีขุดพลิกหน้าดิน และไม่ขุดถอนรากถอนโคน แต่ให้เหลือตอไม้ ตอไผ่ ไว้ยึดโครงสร้างดินไว้อย่าง เหนียวแน่น ยากต่อการพังทลายของหน้าดิน

ข้อสำคัญ คือว่า การทำไร่หมุนเวียน เป็นการหมุนเวียนการใช้พื้นที่ โดยตามหลักการดั้งเดิม ต้องทิ้งไว้อย่างต่ำถึง ๗ ปี แล้วจึงกลับมาใช้ทำการเพาะปลูก ทำให้ไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีในการกำจัดหญ้า และในการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย ก็ไม่นิยมใช้ปุ๋ยเคมี เป็นการเพาะปลูกโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ คือ ฤดูกาล ดิน น้ำ แสงแดด และอื่น ๆ เพื่อความพอเพียง มิใช่เป็นการเพาะปลูก เชิงพาณิชย์ จึงเป็นการเกษตรแบบไร้สารพิษ และด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมดังกล่าวนี้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ได้ยอมรับว่า มีส่วนช่วยลดทอนภาวะโลกร้อน เพราะว่าการฟื้นตัวของป่าหนุ่มจะดูดซับคาร์บอน เพื่อการ เจริญเติบโต และเป็นที่กักเก็บคาร์บอน ได้ดีกว่า “ป่าธรรมชาติ” ซึ่งเป็นป่าแก่ ทำให้การทำไร่หมุนเวียนมีคุณูปการ ต่อสภาพแวดล้อม และมวลมนุษยชาติโดยรวม

^๔ พัฒนามาจากหลักการของยูเนสโก และกรอบการเขียนข้อมูลความสำคัญของสาขาความรู้และ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กับ แบบบันทึกข้อมูล รายการมรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรมของยูเนสโก (Model questionnaire for Identifying ICH Element in view of elaboration of one on more inventories)

สำหรับกะเหรี่ยง “การทำไร่หมุนเวียน” จึงมิใช่เป็นเพียงการผลิตทางเกษตรกรรม และทางเศรษฐกิจหรือเป็นอาชีพเท่านั้น แต่สะท้อนความสามารถในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมองค์ความรู้ เรื่อง ธรรมชาติและจักรวาล จากบรรพบุรุษ ซึ่งเคยเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และเป็นรากฐานวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และดนตรี ในวิถีชีวิตกะเหรี่ยง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาห้าทศวรรษที่ผ่านมา วิถีชีวิตดั้งเดิมของกะเหรี่ยง อันมีรากฐานจากการทำไร่หมุนเวียน ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นความก้าวหน้าและทันสมัยในรัฐชาติต่าง ๆ รวมทั้งรัฐไทยด้วยในหลาย ๆ แง่ด้วยกัน เช่น การสัมปทานป่าให้กับบริษัทขนาดใหญ่ ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นที่ทำกินของกะเหรี่ยงลดลงอย่างรวดเร็ว การส่งเสริมการเกษตรกรรมทันสมัย ซึ่งเป็นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ของรัฐเป็นตัวเร่งในการขยายพื้นที่เพาะปลูก และทำลายพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เริ่มมีการตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า และประกาศพื้นที่อนุรักษ์ลักษณะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กะเหรี่ยงได้เคยใช้ประโยชน์อยู่ ทำให้พื้นที่ทำกินลดลง กะเหรี่ยงจำนวนหนึ่งจึงได้ปรับปรนไปตามวัฒนธรรมแบบใหม่ เพราะไม่อาจจะทำไร่หมุนเวียนในลักษณะดั้งเดิมต่อไปได้ ออกไปเป็นแรงงานรับจ้าง ส่วนคนที่มีการศึกษา ก็มีอาชีพอื่น ๆ ต่อไป สูญเสียวิถีชีวิตแบบกะเหรี่ยงเกือบสิ้นเชิง แม้ว่าอาจมีบางส่วนที่ยังโหยหาชีวิตแบบกะเหรี่ยงอยู่บ้าง แต่ยังมีกะเหรี่ยงบางส่วนที่ยังพยายามดำรงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ โดยยังถือปฏิบัติการทำไร่หมุนเวียนไว้ แต่อาจมีการปรับตัวไปบ้าง

ดังนั้น การฟื้นฟูวิถีชีวิตกะเหรี่ยงควรให้ความสำคัญกับการสงวนรักษา การทำไร่หมุนเวียน และจากนโยบายของยูเนสโก และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม การส่งเสริมการวิจัยที่เอื้ออำนวยการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลที่ชุมชนมีส่วนร่วมจะเป็นการกระตุ้น “การสงวนรักษา” การทำไร่หมุนเวียนที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมของกะเหรี่ยง จะนำไปสู่การฟื้นฟูวิถีชีวิตกะเหรี่ยงได้ ทำให้กลุ่มชนและกลุ่มคนต่าง ๆ ยังมีทางเลือกที่ทำให้เกิดความสุข และความภูมิใจในวิถีชีวิตของตน ซึ่งเป็นบ่อเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมในขอบเขตของประเทศไทย และของมนุษยชาติ

วัตถุประสงค์การรวบรวม และจัดเก็บข้อมูล

๑. เพื่อว่าให้มีระบบความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำไร่หมุนเวียน ของกะเหรี่ยงในขอบเขตของประเทศไทย

๒. เพื่อว่า กระบวนการรวบรวม และจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ การทำไร่หมุนเวียนนี้ จะกระตุ้น “ชุมชน” กะเหรี่ยงให้เห็นความสำคัญของการทำไร่หมุนเวียน และให้เกิดจิตสำนึกที่จะเคลื่อนไหวทำกิจกรรม “สงวนการรักษา” การทำไร่หมุนเวียนให้สืบทอดต่อไปในบริบทที่เหมาะสม

๓. เพื่อนำไปสู่การเสนอขอให้การทำไร่หมุนเวียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในขอบเขตของประเทศไทยและของโลก

สถานภาพการศึกษาไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยง

ความหมายของ “ไร่หมุนเวียน” (Rotation Agriculture)

คำว่า “ไร่หมุนเวียน” เป็นคำที่ปรากฏในการศึกษาวิวัฒนาการการเกษตรกรรมของมนุษยชาติเมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีมานี้เอง หมายถึง ระบบการหมุนเวียนพื้นที่ในการเพาะปลูก ก่อนหน้านี้ ไม่มีนักวิชาการคนใดเอ่ยถึง “ไร่หมุนเวียน” ด้วยมีโน้ตส์ “rotation agriculture” อย่างเช่น งานของ Geertz (Agricultural Involution 1963) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเศรษฐกิจและการเกษตรในอินโดนีเซียไว้ว่ามีระบบนิเวศการเกษตรอยู่ ๒ ลักษณะ คือ swidden agriculture or shifting cultivation (ซึ่งในช่วงเวลานั้นในภาษาไทย แปลกันว่า “การทำไร่เลื่อนลอย”) ในเกาะวงนอก (สุมาตรา) และระบบนิเวศการทำนาแบบขั้นบันได (terrace farming) ของเกาะวงใน ภาพสะท้อนจากงานนี้ที่เกี่ยวกับ “ไร่เลื่อนลอย” เป็นไปทั้งในทางบวก และในทางลบ เพราะเขาชี้ให้เห็นว่า การทำไร่เลื่อนลอยเป็นระบบการเพาะปลูกที่คล้ายกับระบบนิเวศของป่าเมืองร้อน คือ พืชพันธุ์มีความหลากหลาย การถ่ายเทพลังงานเกิดขึ้นระหว่างพืชที่ตายไปกับพืชที่ยังมีชีวิตอยู่ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงไปค่อนข้างจะรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นพื้นที่สูง การโค่น และเผาต้นไม้ เพื่อเป็นอาหารพืชทำให้สูญเสียไนโตรเจน หากเพาะปลูกในพื้นที่ต่ำ ๆ การทิ้งช่วงเว้นว่าง (fallow) ยาว ในการใช้ที่ดิน โดยเวียนไปใช้พื้นที่อื่น จะเป็นการป้องกันความเสียหาย ในระบบนิเวศ ความหนาแน่นของประชากรจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อความยั่งยืนของ “การทำไร่เลื่อนลอย” เพราะหากต้องทิ้งช่วงเว้นว่างระยะสั้น จะเกิดผลเสียต่อผลผลิต และระบบนิเวศ

ส่วนระบบนิเวศ ของการทำนาแบบขั้นบันได ของเกาะวงใน (ชวา) เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ ในแง่ที่ว่าพืชที่ปลูก สามารถรักษาผลผลิตได้เป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งเอื้ออำนวยต่อความหนาแน่นของประชากร ในระบบนิเวศแบบนี้ การควบคุมน้ำมีบทบาทสำคัญ เพราะการได้อาหารพืชมาจากการปฏิบัติการใช้ของอัลโลสเซียที่ผลิตไนโตรเจน การย่อยสลายของสิ่งมีชีวิตในน้ำ และการเคลื่อนไหวของน้ำ ทำให้ดินพองฟูขึ้น เป็นคุณสมบัติต่อการเติบโตของพืช

ในช่วงเวลาประมาณ ๒ ปี หลังจากการตีพิมพ์งานวิจัยของเกียร์ทซ์ (Geertz) บอสเซอร์ป (Boserup 1965) ได้นำเสนอแนวทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรรม โดยได้แย้งแนวคิดของสำนักคิดมัลธัส (Malthus) ที่ว่าการขยายตัวของประชากรเป็นผลมาจากพัฒนาการทางเกษตรกรรม ซึ่งบอสเซอร์ปมีความเห็นในทางตรงกันข้าม เพราะหลักฐานที่มีอยู่แสดงว่าการขยายตัวของประชากรเป็นสาเหตุของพัฒนาการเกษตรกรรม บอสเซอร์ปจึงได้เสนอให้เปลี่ยนมุมมองการพิจารณาพัฒนาการของการเกษตรกรรมให้แตกต่างจากข้อเสนอของนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกที่มักมองการเกษตรกรรมในยุโรปในสมัยของตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นตอนที่พื้นที่ป่าถูกใช้ประโยชน์ไปเกือบหมดแล้ว นักวิชาการเหล่านี้จึงเน้นเรื่องการสงวนพื้นที่ป่าและการสร้างภาพว่าผลผลิตทางเกษตรของการเพาะปลูกแบบขยายพื้นที่ (extensive cultivation) ได้น้อยกว่าผลผลิตของการเพาะปลูกแบบใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น (intensive cultivation) และ มีแนวโน้มที่จะจำแนกการเกษตรแบบใช้พื้นที่ต่ำเป็นแบบทันสมัย และการเกษตรแบบขยายพื้นที่เป็นแบบ ล้าหลัง ใช้กันในประเทศที่ด้อยการพัฒนา ข้อเสนอแนะของบอสเซอร์ป ก็คือว่า เราควรพิจารณาในอีกลักษณะหนึ่ง คือ มองว่าการใช้พื้นที่เพาะปลูกว่ามีลักษณะต่อเนื่อง คือ มีตั้งแต่มีการใช้พื้นที่ที่ยังไม่เคยมีการบุกเบิก (virgin) และเป็นการใช้พื้นที่แบบมีช่วงว่างเว้น

(fallow) จนถึงการใช้พื้นที่แบบซ้ำ ๆ ลักษณะการใช้ที่ดิน จึงเป็นหัวใจสำคัญของการวิเคราะห์พัฒนาการของการเกษตร มิใช่การวิเคราะห์เครื่องมือ เพราะว่าลักษณะ การใช้ที่ดิน (เว้นช่วงยาว ช่วงสั้น และใช้ซ้ำต่อเนื่อง) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเครื่องมือ และเทคโนโลยี บอสเซอร์ป จึงได้จำแนกลักษณะการเกษตรกรรมตามลำดับขั้นของการใช้พื้นที่ คือ

๑. การเพาะปลูกด้วยการถางป่า และเว้นช่วง ๑-๒ ปี (forest-fallow cultivation)
๒. การเพาะปลูกที่เว้นช่วงว่าง ๖-๑๐ ปี (bush-fallow cultivation) คือ ช่วงเว้นว่างยังสั้นเกินกว่าป่าจะฟื้นตัวกลับมา แต่กลายเป็นพุ่มไม้ หรือต้นไม้ขนาดเล็ก
๓. การเพาะปลูกที่เว้นช่วงสั้น (short-fallow cultivation) คือ เว้นช่วงการเพาะปลูกประมาณ ๑-๒ ปี
๔. การเพาะปลูกซ้ำพื้นที่ทุกปี (annual cropping) คือ ใช้พื้นที่โดยไม่เว้นช่วงในแต่ละปี
๕. การเพาะปลูกหลายครั้งในพื้นที่ (multiple cropping) คือ ในแต่ละปีใช้พื้นที่ผืนเดียวหลายครั้งในการเพาะปลูก

มีข้อสังเกตว่าบอสเซอร์ปไม่ได้ใช้คำว่า “rotation” ซึ่งแปลว่าหมุนเวียนในการจำแนกลักษณะการใช้ที่ดิน แต่ใช้คำว่า “shift” ซึ่งแปลว่าเปลี่ยน หรือย้าย (พื้นที่การเพาะปลูก) อาจกล่าวได้ว่า ในทศวรรษของ ๑๙๖๐ คำว่า “shifting cultivation, slash-burn agriculture, swidden agriculture” ได้แพร่หลายในเอกสารวิชาการที่ศึกษาระบบการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม หรือพื้นเมือง ซึ่งมักทำกันอยู่บนพื้นที่สูง ในเขตป่าเมืองร้อนของเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือในแถบกลุ่มแม่น้ำอเมซอน ของบราซิล หรือพื้นที่สูงของเม็กซิโก เป็นต้น

ได้ประมาณกันว่าในทศวรรษของ ๑๙๖๐ มีประชากรประมาณ ๒๕๐ ล้านคนที่กระจายในเขตป่าเมืองร้อนของประเทศต่าง ๆ ได้ทำการเพาะปลูก เรียกในชื่อต่าง ๆ ดังกล่าว (Spencer 1966, Sanchez, 1976 อ้างใน Moran 1982:267) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นได้มีการแปลเป็นภาษาไทยว่า “ไร่เลื่อนลอย”

ที่จริงคำว่า “shifting cultivation” “slash-burn agriculture” และ “swidden agriculture” เป็นองค์ประกอบของกระบวนการเพาะปลูกที่มีลักษณะคล้ายกัน ซึ่งสรุปอย่างคร่าว ๆ ว่าเป็นการเพาะปลูกที่มีการย้ายที่เพาะปลูกและมีการเว้นช่วงว่างการเพาะปลูก มีการบุกเบิกพื้นที่ด้วยการโค่นต้นไม้ และเผาให้เป็นอาหารของพืชที่ปลูก และปลูกพืชไร่ หลายชนิดผสมผสานกัน เช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด และพืชผักต่าง ๆ เป็นต้น แต่ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์หรือแต่ละท้องถิ่นมีรายละเอียดในการปฏิบัติแตกต่างกันไป

ในขณะนั้น ความรู้ในเชิงนิเวศทางการเกษตร ยังมีผู้สนใจน้อย นักวิชาการในสมัยนั้น จึงมองการเกษตรดังกล่าว ในมุมที่เป็นทางลบแต่อย่างเดียว เช่น ให้ผลผลิตน้อย ไม่สามารถทำให้ชุมชนตั้งอยู่ถาวรได้ ต้องเคลื่อนย้าย การเผาทำให้สูญเสียไนโตรเจนมาก ใช้เครื่องมือ/เทคโนโลยีในระดับต่ำ และหน้าดินเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งสภาวะดังกล่าวอาจเป็นไปได้ ในกรณีที่มีประชากรหนาแน่น หากประชากรไม่หนาแน่นมากนัก การเกษตรในลักษณะแบบนี้สามารถใช้พื้นที่ทำกินได้ในระยะเวลาอันยาวนานโดยหมุนเวียน การใช้พื้นที่ และเว้นว่างการใช้พื้นที่เป็นเวลานานคือ ๕-๗ ปี หรือ นานกว่านั้น พื้นที่ดังกล่าวก็จะคืนสภาพเป็นป่าหากเกินกว่า ๑๐ ปี หรือ หากน้อยกว่านั้นก็จะเป็นป่าที่มีไม้พุ่มขนาดเล็ก แล้วก็หมุนเวียนการใช้พื้นที่ไปเช่นนี้เรื่อย ๆ จนกลับมายังพื้นที่เดิม

สำหรับประเทศไทย ในช่วงเวลาดังกล่าว คือ ประมาณ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา รัฐบาลไทยให้ความสนใจกับการควบคุมและต่อต้านสิ่งที่เป็นโรลเลียนลอยด้วยหลายเหตุผลแต่หนึ่งในนั้น คือ คิดว่าเป็นการตัดไม้ทำลายป่า ที่จริงจากการศึกษาการสูญเสียพื้นที่ป่าในสามทศวรรษต่อมา จากงาน “วิวัฒนาการการบุกเบิกพื้นที่ป่า” นักวิจัยพบว่าในทุกภาคของประเทศไทยสาเหตุสำคัญของการสูญเสียพื้นที่ป่ามาจากการให้สัมปทานป่ากับเอกชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเช่นถนน และเขื่อน รวมทั้งการขยายตัวของพืชพาณิชย์ เช่น ข้าวโพด อ้อย ยางพารา และมันสำปะหลัง เป็นต้น (เจมส์ คีดี ปิ่นทอง, บรรณาธิการ ๒๕๓๔)

ที่จริงสิ่งที่เรียกกันว่า “การทำไร่เลื่อนลอย” เมื่อดูอย่างผิวเผินว่าเหมือนกันนั้น ใช่ว่าจะเหมือนกัน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ หรือ ชุมชนท้องถิ่นต่างก็มีภูมิปัญญา ในการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น นักวิชาการสนใจน้อยในความหลากหลายของภูมิปัญญาในการเพาะปลูกในลักษณะต่าง ๆ กลับให้ความสนใจกับสิ่งที่เรียกว่าการเกษตรแบบทันสมัย ที่เน้นการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว และใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก จะตระหนักว่าส่งผลเสียต่อดินอย่างมาก

ในทศวรรษของ ๑๙๗๐ (หลัง พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นต้นมา) องค์ความรู้เกี่ยวกับนิเวศวิทยาการเกษตรมีพัฒนาการมากขึ้น ความคิดเรื่องความเลวร้ายของสิ่งที่เรียกว่า “ไร่เลื่อนลอย” ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เมื่อ ลูเซียน แองส์ (๑๙๗๒) (แปลโดย นฤจร อิทธิจิระจรัส, พ.ศ. ๒๕๒๗) ได้แสดงให้เห็นระบบนิเวศของการทำไร่เลื่อนลอย และได้พรรณารายการไร่เลื่อนลอย ในประวัติศาสตร์ของบางชั้น (ในมินบุรี) และเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับการทำนาหว่าน และการทำนาดำ ในแง่ผลผลิต และแรงงานที่ใช้

หลังจากงานของแองส์ ได้มีงานวิจัยต่าง ๆ ภายใต้แนวทางปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น นิเวศวิทยา มนุษย์ นิเวศวิทยาการเกษตร นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ นิเวศวิทยาการเมือง และหลังโครงสร้างนิยม (อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ ๒๕๔๗) ซึ่งจะไม่นำเสนอในที่นี้ แต่อยากชี้ให้เห็นว่านักวิชาการที่กล่าวถึงเหล่านี้ แม้ต่างสาขาวิชา และมีจุดเน้นที่ไม่เหมือนกัน แต่เหมือนกันในหนึ่งอย่าง คือ ชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ของการทำไร่ ที่นักวิชาการหลายคนจะยังเรียกในชื่อเดิม แต่ในงานของอานันท์ ได้เรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” ซึ่งเป็นลักษณะการทำไร่ของ “ลเวือะ” (ในงานของอานันท์ เรียก “ลัวะ” แต่เขาเองเรียกตัวเองว่า “ลเวือะ”) และกะเหรี่ยง

จากการศึกษาของอานันท์ และคณะ (๒๕๔๗) ซึ่งทำใน ๑๑ หมู่บ้าน ในพื้นที่สูงของภาคเหนือตอนบน (เกือบ ๑๐๐ % เป็นกะเหรี่ยงสกอร์ที่เรียกตัวเองว่า ปกาเกอญอ) นักวิจัยพบว่ามีความหลากหลายในการทำไร่หมุนเวียนเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. ไร่หมุนเวียนปรับตัวอย่างยั่งยืน
 - รอบหมุนเวียนของแต่ละหมู่บ้านรวมตัวกันอยู่ในระหว่าง ๓-๘ ปี
๒. ไร่หมุนเวียนปรับตัวอย่างมีทางเลือก
 - รอบหมุนเวียน ๕-๗ ปี
๓. ไร่หมุนเวียนปรับตัวอย่างพึ่งพา
 - ทำเกษตรถาวร
 - รอบหมุนเวียน ๒ ปี

คำถามหลัก (เฉพาะในการออกภาคสนาม)

๑. ยังมีชุมชน ปกาเกอญอ และโผล่ง (กะเหรี่ยงสะกอว์ และกะเหรี่ยงโปว์) ที่ยังทำไร่มุขเวียน ที่ใดบ้าง
 - เรียกในภาษาของตนเองว่าอย่างไร และหมายความว่าอย่างไร
 - พวกเขาคิดว่าการทำไร่มุขเวียนยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพวกเขาและความเป็นกะเหรี่ยงอย่างไรบ้าง
 - หากจำเป็นต้องเลิกทำ จะส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างต่อชีวิตของพวกเขา
๒. การทำไร่มุขเวียนในชุมชนต่าง ๆ มีความหลากหลายเพียงใด
 - สามารถจัดประเภทตามแนวคิดของอานันท์ และคณะ ได้หรือไม่
 - ประเภทใดที่ควรปกป้องคุ้มครองไว้ และแบบใดที่ควรเลิกทำ เพราะอะไร
 - ชุมชนที่เกี่ยวข้องคิดว่าจำเป็นมากมีความหลากหลายเป็นประเภทอย่างไรดี
 - ที่ผ่านมามีการทำไร่มุขเวียน มีอุปสรรค และปัญหาอย่างไร
๓. ชุมชนต่าง ๆ คิดว่าการปกป้องคุ้มครองจะมีประโยชน์ หรือโทษต่อชุมชนอย่างไรบ้าง
๔. จากประสบการณ์ของชุมชน แนวทางการปกป้องคุ้มครอง น่าจะเป็นอย่างไรบ้าง

ประเด็นย่อยที่จะต้องเก็บข้อมูล^๙ มีทั้งที่เก็บจากเอกสารวิจัยซึ่งมีอยู่แล้ว และลงไปเก็บที่ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และพยายามให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๑.	บทนำ : ประวัติความเป็นมาของไร่มุขเวียนและความสำคัญต่อการพัฒนาการวัฒนธรรมมนุษยชาติ ๑.๑ ประวัติความเป็นมา ๑.๑.๑ ต้นกำเนิดการเกษตรกรรม (ประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี) และพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ๑.๑.๒ ไร่มุขเวียนในฐานะเป็นนวัตกรรมทางเกษตรกรรม ๑.๒ ความสำคัญของไร่มุขเวียนในการพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ๑.๒.๑ เป็นฐานหลักในการดำรงชีพและตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในพื้นที่ที่หลากหลาย ๑.๒.๒ สะท้อนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน	- Flannery - C.Sauer - E.Morgan - Hanks - อ. อานันท์ - การค้นพบถ้ำผี - E.Boserup

^๙ ประเด็นที่อยู่ในตารางนี้เป็นประเด็นที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเสนอไร่มุขเวียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แล้ว

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
	๑.๓ ความเก่าแก่และการกระจายตัวของไร้หมุนเวียนในประเทศไทย ๑.๓.๑ ความเก่าแก่ของไร้หมุนเวียนในประเทศไทย ๑.๓.๒ การกระจายตัวของไร้หมุนเวียนในประเทศไทย และกลุ่มคนที่ทำไร้หมุนเวียน	
๒.	เอกลักษณ์ของไร้หมุนเวียน : ข้อเท็จจริง ๒.๑ มายาคติเกี่ยวกับไร้หมุนเวียน : วาทกรรมไร่เลื่อนลอยจากมุมมองของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ๒.๑.๑ ได้ผลผลิตต่ำ ต่อพื้นที่และแรงงาน ๒.๑.๒ เทคโนโลยีในระดับขั้นต่ำของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ๒.๑.๓ ทำลายป่าและระบบนิเวศ ๒.๑.๔ ไม่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานถาวรที่นำไปสู่อารยธรรมและการเกิดรัฐ ๒.๒ ความเป็นจริงที่เกี่ยวกับไร้หมุนเวียน : จากมุมมองของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและนิเวศวิทยามนุษย์ ๒.๒.๑ เอกลักษณ์ไร้หมุนเวียน - การหมุนเวียนและเว้นช่วงการใช้พื้นที่ในการผลิตทางการเกษตร - การปลูกพืชที่หลากหลายแบบป่าเมืองร้อน - การบำรุงดินและพืชที่ปลูกโดยอาศัยการโค่นและเผาพืชที่โตธรรมชาติ - การกลับมาใช้พื้นที่เดิมซึ่งพื้นดินเป็นป่าหลังจากถูกเว้นช่วงว่างจากการใช้พื้นที่ (fallow) - การรักษาป่าและระบบนิเวศ โดยหลักการการรักษาความสมดุลประชากร และพื้นที่ - ผลิตต่อแรงงานสูง แต่ต่อพื้นที่โดยรวมต่ำ โดยเปรียบเทียบกับเกษตรแบบอื่น - ต้องอาศัยความลึกซึ้งในเรื่องภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อรักษาระบบการเกษตรไร้หมุนเวียนที่มีคุณูปการต่อมนุษย์และระบบนิเวศ (ครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีแบบคุณค่าเศรษฐกิจพอเพียง ความเชื่อ และการจัดระบบสังคมที่จะกำกับในทิศทางที่เป็นคุณประโยชน์ และความรู้ที่เหมาะสมในเรื่องดิน เครื่องมือ ฤดูกาล ฝนและพันธุ์พืช ๒.๒.๒ ความหลากหลายของไร้หมุนเวียนในประเทศไทยและพื้นที่ที่มีการปฏิบัติการ (จำแนกตามลักษณะภูมินิเวศ-วัฒนธรรม) - ไร้หมุนเวียนปรับตัวอย่างยั่งยืน - ไร้หมุนเวียนปรับตัวอย่างมีทางเลือก - ไร้หมุนเวียนปรับตัวอย่างพึ่งพา	อ. อานันท์ อ. ประเสริฐ อ. ปิ่นแก้ว อ. Hanks E.Boserup R.Netting และงานอื่น ๆ ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน ชุมชน Kundstadter 1987 อ.อานันท์ (๒๕๔๗) เอกสารของ - ผู้แทนกรมอุทยานฯ - ชุมชน - เอกสารจากองค์กรกะเหรี่ยง

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
๓.	เงื่อนไขภาวะวิกฤติของไร้หมุนเวียน ๓.๑ เงื่อนไข : การดำเนินการนโยบายรัฐในการพัฒนา ๓.๑.๑ การปฏิบัติเขียว และส่งเสริมพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว ๓.๑.๒ การให้สัมปทานไม้ในช่วงประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ๓.๑.๓ การอนุรักษ์ป่าอย่างเข้มข้นแบบรัฐเป็นศูนย์กลาง (พ.ศ. ๒๕๒๒-ปัจจุบัน) ๓.๑.๔ การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยโดยมีเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๕๐) ๓.๒ ลักษณะภาวะวิกฤติ : การลดลงของไร้หมุนเวียน ๓.๒.๑ การเปลี่ยนพื้นที่ไร้หมุนเวียนไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่น - พืชเดี่ยวเชิงพาณิชย์ - การทำรีสอร์ทเพื่อการท่องเที่ยว ๓.๒.๒ การเสียความสมดุลของระบบไร้หมุนเวียน เพราะการเพิ่มของประชากร/พื้นที่ ทำให้การปฏิบัติการ ไร้หมุนเวียนเป็นแบบมีคุณค่าน้อยลง ๓.๒.๓ กลุ่มคนที่ต้องการจะยังชีพด้วยไร้หมุนเวียนไร้ทางเลือก - เผชิญกับความยากจน - สูญเสียประเพณีและระบบคุณค่าดั้งเดิม ๓.๒.๔ ระบบนิเวศถูกทำลายรวดเร็วขึ้น	อ.อานันท์ อ. เจิมศักดิ์ และคณะ ชุมชน ชุมชน ชุมชน
๔.	ข้อเสนอ “ไร้หมุนเวียน” เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ๔.๑ เหตุผล ๔.๑.๑ เป็นมรดกภูมิปัญญาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และสังคมไทย ๔.๑.๒ ยังถือปฏิบัติกันอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง ใน บางท้องถิ่น เช่น ภาคเหนือและทางตะวันตกของประเทศ ๔.๑.๓ มีคุณค่าต่อมนุษยชาติ และสังคมไทยในเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ๔.๑.๔ เป็นองค์ความรู้ในการปรับตัวให้สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยระบบคิดและการปฏิบัติการที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรม - ความรู้เกี่ยวกับลักษณะพื้นที่ ดินและน้ำ - ความรู้เกี่ยวกับพืช ความสัมพันธ์ระหว่างพืช ดินและน้ำ - ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแบบอนุรักษ์ป่า - เครื่องมือที่ใช้แบบสวงนทรัพยากร - ความคิด ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่จะเอื้ออำนวยต่อการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน	ชุมชน ชุมชน

ลำดับ	ประเด็น	แหล่งข้อมูล
	- การจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะช่วยให้ใช้ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน - มีระบบสืบทอดความรู้กำกับ ๔.๑.๕ เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ละวี่ และลัวะ ที่พยายามสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและจิตสำนึกชาติพันธุ์ของตนเอง ๔.๒ แนวทางการส่งเสริมให้ไร้หมุ่นเวียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ๔.๒.๑..... ๔.๒.๒..... ฯลฯ	ชุมชน ชุมชน

กระบวนการเก็บข้อมูล

กระบวนการเก็บข้อมูลมีความสำคัญต่อการดำเนินการปกป้องคุ้มครองโดยชุมชน เพราะว่าการจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นของการปกป้องคุ้มครอง และตามหลักการของยูเนสโกหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมโดยทั่วไป กระบวนการเก็บข้อมูลยังเป็นกลวิธีในการกระตุ้นความสนใจและจิตสำนึกของชุมชนในการที่จะปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเอง

คำถามก็คือว่ากระบวนการเก็บข้อมูลลักษณะใดที่จะนำไปสู่การได้ข้อมูลที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากการได้ข้อมูลที่ตรงกับข้อเท็จจริง ทำให้เกิดความเข้าใจความสำคัญและภูมิหลังรายการภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว และยังเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชนอีกด้วย

คำตอบก็คือว่า ไม่มีสูตรสำเร็จที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมาย สำหรับกระบวนการที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลเรื่องการทำไร้หมุ่นเวียนในขั้นต้นก็คงจะเป็นการเตรียมการอย่างคร่าว ๆ ในขั้นต้น และให้ทีมวิจัยนำไปพัฒนารายละเอียดในระหว่างกระบวนการ หากที่เตรียมไว้ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่พบ ก็คงต้องปรับเปลี่ยนไปตามที่เห็นสมควร อย่างไรก็ตามทีมวิจัยจำเป็นต้องตระหนักว่าเราอาจปรับเปลี่ยนกระบวนการและเทคนิคในการเก็บข้อมูลได้ แต่ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับหลักการที่ได้กำหนดไว้แล้ว ส่วนการปรับประเด็นศึกษาบ่อยก็ย่อมทำได้เช่นกัน หากยังอยู่ในขอบเขตของโจทย์และคำถามหลัก

ในขั้นต้นคณะอนุกรรมการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเสนอไร้หมุ่นเวียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้วางแผนกระบวนการไว้ดังนี้ คือ

๑. กระบวนการประกอบทีมวิจัย

- มีนักวิชาการที่มีประสบการณ์ และความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตกะเหรี่ยง และไร่หมุนเวียนเป็นหัวหน้าทีม และผู้ร่วมทีม

- มีตัวแทนเครือข่าย มูลนิธิ สมาคม หรือ ชมรม ที่ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาและพัฒนาวิถีชีวิต “กะเหรี่ยง” ซึ่งควรมีโป่ง และปกากะญอเข้าร่วมทีมด้วย แต่ที่สำคัญนักวิจัยเหล่านี้ควรมีความสนใจในเรื่องที่จะศึกษาและสามารถจัดสรรเวลาให้ได้

- หากไม่มีใครในทีมที่มีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวในทางสังคมและวัฒนธรรมมาก่อน ควรมีที่ปรึกษาที่มีประสบการณ์ในลักษณะดังกล่าว

๒. การประชุมทีมวิจัยในครั้งแรก

- ทำความเข้าใจในเรื่องภารกิจร่วมกัน (ควรมีเอกสารประกอบ)

- กำหนดขอบเขตของชุมชน และบทบาทของชุมชนที่จะต้องให้เข้ามามีส่วนร่วม

- พิจารณาขอบเขตความหมายของไร่หมุนเวียน ที่จะนำลงไปปรึกษาชุมชน เช่น อุดมการณ์ไร่หมุนเวียน และภาคปฏิบัติ เช่น การเว้นช่วงว่างการเพาะปลูก (หากเว้นช่วงว่างเพาะปลูกน้อย อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม)

- หากเป็นไปได้ควรมอบหมายให้นักวิจัยในทีมวิจัยคนใดคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นเลขานุการ (บันทึกการประชุม) เสร็จญึก (ดูแลการใช้จ่ายเงินของโครงการ)และติดตามงานและประสานงานกับท้องถิ่น

- แบ่งงานระหว่างผู้ร่วมทีมให้ชัดเจน

- กำหนดตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นนักวิจัยและผู้ประสานงานในแต่ละชุมชนที่เกี่ยวข้อง (ควรระบุภารกิจให้ชัดเจน)

- กำหนดแผนงานโดยรวม

- กำหนดวันและประเด็นที่จะประชุมเชิงปฏิบัติการกับผู้ร่วมทีมทั้งหมด (รวมทั้งนักวิจัยท้องถิ่นด้วย)

๓. จัดการการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้ร่วมทีมทั้งหมด (ใช้เวลา ๑-๒ วัน)

- เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น
- ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ
- หลักการการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล
- สถานภาพความรู้เกี่ยวกับไร่หมุนเวียน
- คำถามหลักและประเด็นศึกษา
- เทคนิคการให้ชุมชนมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- สภาพพื้นที่และชุมชนที่เกี่ยวข้อง
- ปรึกษาประเด็นที่จะคุยแลกเปลี่ยนกับชุมชนในครั้งแรก เช่น
- เตรียมหาคำตอบล่วงหน้าหากชุมชนจะถามว่าได้ประโยชน์อะไร
- พยายามถามถึงรอบหมุนการเพาะปลูกด้วย และคำถามอื่น ๆ ที่เห็นว่าจะทำให้เข้าใจกันดีขึ้น

- อธิบายเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (พยายามคิดคำที่ชุมชนเข้าใจง่าย ภาษาโผล่ง, ปากเอะถุอ, ภาษาไทยกลาง และคำเมือง)

(จากการทดลองลงพื้นที่ที่ไล่โว่ จังหวัดกาญจนบุรี และคุยกับชุมชนตามประเด็นข้างต้น คณะอนุกรรมการศึกษาความเป็นไปได้ฯ พบว่าการอธิบายวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับชุมชน ทำให้ชุมชนงุนงงและสงสัย ไม่ค่อยราบรื่นเท่าที่ควร ทางทีมวิจัยน่าจะปรึกษากันเรื่องประเด็นที่จะไปคุยในเบื้องต้น เช่น อาจจะเริ่มด้วยการคุยเกี่ยวกับการทำมาหากินของเขา การทำไร่หมุนเวียน ปัญหาการทำไร่หมุนเวียนของเขา การแก้ไขปัญหาของพวกเขาเอง และการต้องการความช่วยเหลือจากคนนอก เช่น องค์กรของรัฐ เป็นต้น แล้วจึงค่อยคุยเรื่องการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อ ๆ ไป)

๔.ลงสนามไปยังชุมชนที่เกี่ยวข้องในเวลาที่เหมาะสมตามแผนงาน

- พุดคุยแลกเปลี่ยนกับชุมชนตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ และที่เกิดขึ้นในระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์

- พยายามหมายตาผู้ที่สนใจ และให้เป็นแกนนำในท้องถิ่น
- ดูประเด็นวิจัยด้วย และพยายามแตกประเด็นวิจัยให้เป็นคำถามที่ชุมชนเข้าใจ
- บันทึกเสียง ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวในการลงภาคสนามเพื่อเป็นหลักฐานด้วย

๕. การติดตามงาน

- ควรประชุมทีมวิจัยสม่ำเสมอ และพยายามมีระบบรายงานผลการดำเนินการระหว่างการวิจัย หากมีปัญหา ควรแก้ไข ทันที และสามารถปรับเปลี่ยนประเด็น ตามความเหมาะสม และแสวงหากลวิธีในการดึงดูดความสนใจ ของชุมชน และพยายามบันทึกการคุย และสังเกตสภาพการณ์ทั่วไปในรายละเอียด

หมายเหตุ ควรประชุมทีมวิจัยรวมนักวิจัยในท้องถิ่น และมีการบันทึกข้อมูล ในระหว่างการประชุมอย่างสม่ำเสมอ โดยที่หัวหน้าโครงการฯ และเลขานุการติดตามงานทั้งหมด และกระตุ้นให้นักวิจัย ในท้องถิ่นรายงานในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่นรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร ถ้าทำได้ หรือรายงานด้วยวาจาในที่ประชุมในที่ประชุม

ผลงานที่นำเสนอ

๑) รายงานการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระ และกระบวนการมีส่วนร่วมของ “ชุมชน” ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (อธิบายวิธีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลว่าทำกับใคร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไร)

๒) บันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามแบบของยูเนสโก (ในรูปแบบเอกสารและไฟล์ข้อมูล)

๓) ข้อมูลภาพและไฟล์ที่ได้จากการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑) ภาพนิ่ง ความละเอียดขนาดไม่น้อยกว่า ๒ เมกะไบต์ต่อภาพพร้อมคำอธิบาย

๓.๒) ภาพเคลื่อนไหว ความละเอียดขนาดไม่น้อยกว่า ๗๒๐p

๔) ข้อมูลเสียง เป็นไฟล์ mp๓

ตัวอย่าง

การดำเนินโครงการบันทึกรวบรวมเพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาของและภาษาญัฮกุร

โดย ศาสตราจารย์สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ

หลักการและเหตุผลที่ต้องรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

เอเชียอาคเนย์เป็นดินแดนที่มีประชากรต่างชาติพันธุ์และภาษาปะปนกันมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์ จึงเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายของภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ของประชากรที่น่าสนใจยิ่ง ประชากรไทยกลุ่มต่าง ๆ มีภูมิปัญญา ภาษา วัฒนธรรม และโลกทัศน์ หรือวิธีการให้ความสำคัญให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่แตกต่างหลากหลาย มีผลทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติ ธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมที่แตกต่างกันไป ดังนั้นความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานของประชากรในชาติ ด้านภาษา วัฒนธรรมและโลกทัศน์ จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยระดับลึกในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีฐานสำหรับการวางนโยบาย และการวางแผนปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในด้านต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชีวิต (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, ๒๕๔๗)

อย่างไรก็ตามภาวะวิกฤตทางภาษากำลังเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในปัจจุบัน คุณค่าต่อการสูญเสียความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ ในทำนองเดียวกับความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ หรือการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ โดยนักภาษาศาสตร์ประมาณการว่า ๘๐ % ของภาษาในโลกจะสูญสิ้นไปในศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ทั้งนี้โดยที่ ๔๐ % อยู่ในภาวะใกล้สูญ และ ๕๐ % เยาวชนไม่เห็นคุณค่าและไม่ใช้ภาษาท้องถิ่น มีเพียง ๑๐ % ซึ่งเป็นภาษาใหญ่ มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง อยู่ในระบบการศึกษา และสื่อมวลชนที่จะยังปลอดภัย (Krauss, 1992) ซึ่งการตายของภาษามีผลกระทบโดยตรงต่อการสูญเสียองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ได้สั่งสมมานับเป็นพันปี

ในปัจจุบันจึงได้มีการรณรงค์โดยองค์การนานาชาติเพื่อสร้างความตระหนักถึงปัญหาของผลกระทบต่อมนุษยชาติโดยส่วนรวมเพื่อช่วยกันสงวนรักษาความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ ไว้ให้มากที่สุด ความแตกต่างหลากหลายของภาษาและวัฒนธรรม ถือว่าเป็นทรัพยากรหรือทุนทางวัฒนธรรมของประเทศ ภาษาท้องถิ่นที่เข้มแข็งย่อมเป็นแผนที่นำทางในการเข้าถึงคุณค่าทรัพยากร และเป็นรากฐานที่ยืนอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของพลเมืองให้สามารถพัฒนาตนเองต่อไปได้ (ชัยอนันต์ สมุทรวานิช, ๒๕๕๑) จากคำกล่าวนี้นี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดตามอนุสัญญาว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Convention for the Safeguarding of the Intangible Culture Heritage – ICH) ของ UNESCO ในวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. 2003) ซึ่งได้ระบุไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความสำคัญในฐานะที่เป็นบ่อเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหลักประกันของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นชุมชนนานาชาติ และรัฐภาคีของอนุสัญญาควรได้ร่วมกัน “ปกป้องคุ้มครอง” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในที่นี้ “การปกป้องคุ้มครอง” หมายถึง การจำแนก การบันทึกหลักฐาน การวิจัย การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการสืบสาน (ครอบคลุมการถ่ายทอด การอนุรักษ์ และสร้างสรรค์) มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, ๒๕๕๕)

จากคุณค่าและความสำคัญของความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ นักวิชาการทางภาษาจึงได้ศึกษาสำรวจสถานการณ์ทางภาษาของประเทศไทย และได้พบว่า ในปัจจุบันมีกลุ่มภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตรุนแรงใกล้สูญจำนวน ๑๕ กลุ่ม จากจำนวนภาษาทั้งหมดกว่า ๗๐ กลุ่มภาษาในประเทศไทย ได้แก่ กลุ่มของ กะซอง ชำเร ชุง (ชะโง) ญัฮกูร เกนซิว (ชาโก) มลาบรี (ตองเหลื่อง) ลัวะ (ละเวือะ) โซ (ทะวืง) ละว้า (ก่อง) อึมปี้ ปีซู มอเกลิน อูรักลาโว้ย และแสก (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ๒๕๕๒)

ในเรื่องนี้จึงได้มีการพยายามที่จะศึกษาและดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมโดยชุมชนเจ้าของภาษา ในลักษณะการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามบริบทของแต่ละชุมชน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนเบื้องต้นจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ดำเนินการในกลุ่มของ กะซอง ญัฮกูร เกนซิว (ชาโก) มลาบรี (ตองเหลื่อง) ลัวะ (ละเวือะ) โซ (ทะวืง) ละว้า (ก่อง) อึมปี้ ปีซู อูรักลาโว้ย และแสก ตามความสนใจและตามบริบทของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ตลอดจนวรรณกรรมท้องถิ่นมากมาย ซึ่งกลุ่มมอเกลิน และกลุ่มเกนซิว (ชาโก) ยังต้องดำเนินการศึกษาและพัฒนาความรู้ ความเข้าใจของนักวิจัยทางภาษาและของกลุ่มชาติพันธุ์เอง สำหรับกลุ่มชำเร และกลุ่มชุง (ชะโง) ถือเป็นกลุ่มภาษาในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย นักภาษาศาสตร์จึงได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ทางภาษาไว้บ้างแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการดำเนินการงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมโดยชุมชนเจ้าของภาษา ผ่านการดำเนินงานในลักษณะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกลุ่มภาษาในภาวะวิกฤตไปบ้างแล้วตามความสนใจแต่ละชุมชน แต่ยังขาดการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยตามโครงการ **“บันทึกรวบรวม เพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาของและภาษาญัฮกูร”** เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล องค์ความรู้ และภูมิปัญญาในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ภาษาอยู่ในภาวะวิกฤตเสี่ยงต่อการสูญ โดยศึกษาระบบภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการสงวนรักษามรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการดำเนินการจัดทำ ICH เสนอต่อ UNESCO ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยศึกษาบันทึกรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลภาษาของและภาษาญัฮกูรโดยชุมชนเจ้าของภาษามีส่วนร่วม
๒. เพื่อจัดทำคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาด้านภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ของ และกลุ่มชาติพันธุ์ญัฮกูรในขอบเขตประเทศไทย
๓. เพื่อนำไปสู่การเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขาภาษาและนำเสนอยูเนสโกให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติเมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคี Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage ในอนาคต
๔. เพื่อให้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ของและญัฮกูร มีกำลังใจและเกิดจิตสำนึกในการสงวนรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เพื่อให้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติต่อไป

สถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่

ภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ของ

ของ แปลว่า “คน” ปัจจุบันคำ ๆ นี้ใช้เป็นชื่อเรียกภาษาและกลุ่มชนดั้งเดิมของจังหวัดจันทบุรี ตราด ระยอง และฉะเชิงเทรา ในอดีตเขตที่ชาวของอาศัยอยู่เป็นแหล่งกำเนิดของพรรณไม้และเครื่องเทศที่มีราคา เช่น ไม้กฤษณา เร่วหอม และกระวาน เป็นต้น นอกจากนั้นยังเคยเป็นแหล่งผลิตน้ำมันยางจากธรรมชาติอีกด้วย

ปัจจุบันชาวของอาศัยอยู่หนาแน่นในเขตกิ่งอำเภอเขาชีชมภู จังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะ ๒ ตำบลทางตอนเหนือของอำเภอ คือ ตำบลตะเคียนทอง และตำบลคลองพลู ส่วนตำบลที่อยู่ทางตอนใต้ คือ ตำบลพลวง และตำบลชากไทย มีประชากรของที่พูดภาษาได้จำนวนไม่มาก และในตำบลทับไทรของอำเภอโป่งน้ำร้อนนั้นมีประชากรที่พูดภาษาของเหลืออยู่น้อยมาก

ภาษาของเป็นภาษาที่พูดอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ – เขมร กลุ่มย่อยเปิยริก ซึ่งเป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในอาณาจักรเขมร จัดอยู่ในกลุ่มภาษาภาวะวิกฤตใกล้สูญ ปัจจุบันจำนวนคนที่สามารถพูดภาษาของได้ดีมีประมาณ ๒๐๐ คน ของจำนวนคนของทั้งหมดประมาณ ๒,๐๐๐ คน (สุวิไล, ๒๕๔๓) ภาษาของเป็นภาษาที่เป็นที่สนใจของนักภาษาศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีลักษณะน้ำเสียงถึง ๔ ลักษณะ (สุรษา ๒๕๒๕; สิริกาญจน์ ๒๕๓๐; ชีระพันธ์ ๒๕๓๔) ในขณะที่ภาษาส่วนใหญ่ในสาขามอญ – เขมร จะมีเพียง ๒ ลักษณะน้ำเสียงเท่านั้น ดังที่ปรากฏในภาษามอญ กูย – กวย ญอกร เป็นต้น ลักษณะเด่นของลักษณะน้ำเสียงในภาษาของ คือ การกักที่เส้นเสียง (Glottal Constriction) ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาษาของ ลักษณะน้ำเสียงในภาษาของ ๔ ลักษณะ ได้แก่ ๑) ลักษณะน้ำเสียงปกติ ๒) ลักษณะน้ำเสียงปกติ ตามด้วยการกักของเส้นเสียง ๓) ลักษณะน้ำเสียงก้อง มีลม ๔) ลักษณะน้ำเสียงก้องมีลม ตามด้วยการกักของเส้นเสียง นอกจากนี้ยังมีลักษณะทางไวยากรณ์ที่เป็นเอกลักษณ์

ส่วนใหญ่ชาวของนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางประกอบพิธีกรรม เช่น งานศพ การทำบุญเลี้ยงพระ แต่ยังมีด้านประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวของ ได้แก่ การแต่งงานแบบของ หรือ “กาดัก” และการเลี้ยง “ผีหิ้ง และผีโรง” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในวาระพิเศษเพื่อการ “สนทนา” กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วผ่านทาง “คนทรง” นอกจากนี้ ชาวของยังมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่น่าสนใจอื่น ๆ อีก ซึ่งควรค่าแก่การดำรงรักษาไว้ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของ, ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต, วัฒนธรรมการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ, วัฒนธรรมการทำเกษตร, ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อ ฯลฯ

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันถือว่าภาษาของอยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญ เนื่องจากมีผู้พูดภาษาเพียงกลุ่มผู้สูงอายุ และยังใช้กันในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตบางโอกาสเท่านั้น ทำให้ชาวของได้มีความพยายามที่จะฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ดำเนินการในพื้นที่ ต.ตะเคียนทองและ ต.คลองพลู อ.เขาชีชมภู จ.จันทบุรี และได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อเนื่องหลายโครงการ เช่นการสำรวจสถานการณ์ทางภาษา การสร้างระบบตัวเขียน การสอนภาษาของในโรงเรียนเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมของ การศึกษาความรู้ของชาวของเรื่องคลุ้ม – คล้า (รุ่นตาก – รุ่นเชอ) และการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรและวัฒนธรรมประเพณีของ แบบบูรณาการโรงเรียนวัดตะเคียนทอง โดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งในการทำงานฟื้นฟูดังกล่าวได้ทำให้เกิดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเกิดการพัฒนาศักยภาพชุมชนอีกด้วย นับว่าภาษาของเป็นต้นแบบของการฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤตในประเทศไทย

ภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ

ญ้อ แปลว่า “คนญ้อ” คำว่า ญ้อ แปลว่า “คน” และคำว่า ญ้อ แปลว่า “ญ้อ” ชาวญ้ออาศัยอยู่ในป่าบนญ้อ เดิมเป็นพรานป่าและย้ายที่อยู่ไปเรื่อย ๆ เคยอาศัยอยู่ในป่าแถบเทือกเขาพังเหย ซึ่งมีอาณาบริเวณคาบเกี่ยวต่อเนื่องกันถึง ๓ จังหวัดคือ เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา ปัจจุบันก็ยังพบชาวญ้อได้ในเขต ๓ จังหวัดนี้ แต่พบในจำนวนที่ลดลง เนื่องจากการรุกของคนไทยเบี่ยงหรือไทยโคราชและคนลาวอีสานที่เข้าไปอาศัยปะปน และชาวญ้อได้มีการย้ายถิ่นฐานกระจัดกระจายออกไปในพื้นที่ต่าง ๆ โดยจังหวัดชัยภูมิ ที่อำเภอเทพสถิตนับเป็นพื้นที่ที่ยังมีชาวญ้ออาศัยอยู่หนาแน่น เช่น ที่บ้านวังอ้ายโพธิ์ บ้านน้ำลาด บ้านวังอ้ายคง บ้านเสลียงทอง บ้านไร่ บ้านสะพานหิน บ้านซำมงคล บ้านไชยมงคล เป็นต้น

จากการที่ชาวญ้อมักอาศัยอยู่ตามป่า ที่ราบเชิงเขา หรือบนญ้อ ส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ และล่าสัตว์ เช่น แก้ง กวาง กระตัง หมูป่า วัว ช้างป่า หมู ค่าง และเลี้ยงผา มาแต่เดิมชาวญ้อจึงยังคงมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับป่าเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันสัตว์ป่าหายาก ปัจจุบันชาวญ้อจึงมีอาชีพหลักเป็นการทำไร่ ทำนา ปลูกพริก ข้าวไร่ ฝ้าย ละหุ่ง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ฯลฯ เป็นต้น

ภาษาญ้อ เป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก ในสาขามอญ – เขมร สาขาย่อยโมนิค มีความใกล้เคียงกับภาษามอญซึ่งอยู่ในสาขาเดียวกัน ภาษาญ้อเป็นภาษาที่สำคัญเนื่องจากผลงานของนักภาษาศาสตร์ ได้พบว่าภาษาญ้อที่พูดกันอยู่ในปัจจุบันนี้มีความคล้ายคลึงกับภาษามอญโบราณที่ปรากฏอยู่ในจารึกสมัยทวารวดีที่ค้นพบในประเทศไทย (Gerard Diffloth, ๑๙๘๔) ซึ่งโดยทั่วไปเชื่อกันว่าภาษามอญโบราณเป็นภาษากลางของคนในยุคทวารวดีเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว จึงทำให้เชื่อได้ว่าชาวญ่อน่าจะเป็นลูกหลานของคนมอญสมัยทวารวดีที่ยังหลงเหลืออยู่ถึงสมัยปัจจุบัน (อภิญา บัวสรวง และสุวิไล เปรมศรีรัตน์, ๒๕๔๑)

ชาวญ้อนับถือศาสนาพุทธ และมีประเพณีที่ประยุกต์ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น ประเพณีแห่ปราสาทดอกผึ้ง ทอดผ้าป่า บุญกินดอง บุญเข้ากรรม บุญข้าวจี บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก บุญบอกบ้าน บุญทอดกฐิน ฯลฯ นอกจากนี้ชาวญ้อยังคงมีความเชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษ จึงมีศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน และจะมีการเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีในเดือน ๕ หรือ เดือน ๖ นอกจากนี้ชาวญ้อยังมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่น่าสนใจอื่น ๆ ซึ่งควรค่าแก่การดำรงรักษาไว้ เช่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ, ระบบภาษา, ประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต, อาหารการกิน, การรักษาโรค, วัฒนธรรมการทำเกษตร, ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อ และความรู้เกี่ยวกับป่าและพันธุ์พืช ฯลฯ

ภาษาญ้อในปัจจุบันอยู่ในภาวะวิกฤต จำนวนผู้พูดลดลงไปเรื่อย ๆ ชาวญ้อจึงได้มีความพยายามฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตน ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘ โดยดำเนินการในพื้นที่ ต.นาแยงกลัก ต.บ้านไร่ และ ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้ทำงานอย่างต่อเนื่องหลายโครงการ โดยเริ่มจาก โครงการ “พัฒนาเครือข่ายฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมท้องถิ่นญ้อ” และตามมาด้วยโครงการ “การจัดห้องเรียนคู่ขนานสำหรับเด็กชาติพันธุ์ (ญ้อ)” โครงการ “กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้จากป่าชุมชนโคกควาเปรียงด้วยภาษาญ้อ เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดสู่ลูกหลานชาวญ้อ” โครงการ “ศึกษาแนวทางการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นภาษาญ้อของโรงเรียนวังโพธิ์สว่างศิลป์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” และ โครงการ “กระบวนการและแบบคัดกรองเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์และแนวทางในการช่วยเหลือด้วยภาษาท้องถิ่น” เป็นต้น

ขอบเขตพื้นที่

กลุ่มชาติพันธุ์ของ ในพื้นที่ ต.ตะเคียนทอง และ ต.คลองพลู อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี
กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อกร ในพื้นที่ ต.บ้านไร่ ต.นาายงลัก และ ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ
สาเหตุที่เลือกพื้นที่นี้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ของและกลุ่มญ้อกรอาศัยอยู่
หนาแน่น และภายในชุมชนยังมีการพูดภาษาของตนเองอยู่ นอกจากนี้คนในชุมชนเคยมีประสบการณ์และพื้นฐาน
เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้วระดับหนึ่ง ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานโครงการบันทึกรวบรวมเพื่อการสงวน
รักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาของและภาษาญ้อกรเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานในโครงการบันทึกรวบรวม เพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
กลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาของและภาษาญ้อกร โดยมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ทีมวิจัยวิชาการจาก
มหาวิทยาลัยมหิดล และเครือข่าย และทีมวิจัยชุมชนเจ้าของภาษา มีวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑. การจัดเวทีชี้แจงโครงการ ทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์ของ และกลุ่มญ้อกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้
ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความเข้าใจให้ชุมชนเจ้าของภาษาได้รับรู้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจน
วิธีการในการดำเนินงานโครงการบันทึกรวบรวม เพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์
: ภาษาของและภาษาญ้อกร

**๒. การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การใช้เครื่องมือทางภาษา ข้อมูลไวยากรณ์, ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในการเก็บรวบรวมข้อมูล”** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำหรือจัดอบรมเครื่องมือการจดบันทึกภาษา และ
วิธีการเก็บข้อมูลแก่ทีมวิจัยชุมชนและทีมวิชาการทั้งกลุ่มของ และกลุ่มญ้อกร

๓. การทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เป็นการค้นคว้าข้อมูลเอกสารงานที่ผ่าน
การวิเคราะห์มาแล้วในระดับหนึ่ง หรือเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารงานวิชาการ บทความ งานวิจัย
งานวิทยานิพนธ์ เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา เป็นต้น

๔. เก็บข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องมากที่สุด ตลอดจนเป็นการสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน ชุมชนเจ้าของภาษามีบทบาทเป็นทีมวิจัยชุมชน กล่าวคือ ชุมชนเจ้าของภาษา
มีส่วนสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเป็นผู้ให้ข้อมูล โดยเน้นการใช้ภาษาแม่ในการเก็บรวบรวมและบันทึก
ข้อมูลด้วยตนเองและมีส่วนในการวิเคราะห์ ซึ่งจะใช้กระบวนการเก็บข้อมูลหลากหลายวิธีดังนี้

๔.๑ การเก็บข้อมูลภาษา ผู้วิจัยจะต้องเลือกผู้บอกภาษา โดยมีหลักในการเลือกผู้บอกภาษา
ดังนี้

- ผู้บอกภาษาต้องเป็นเจ้าของภาษา เกิดและเติบโตในชุมชนที่พูดภาษาของตนเอง
มาตลอด และไม่เคยย้ายไปอยู่ที่อื่นเป็นเวลานาน

- ผู้บอกภาษาเป็นผู้ที่ใช้ภาษาแม่ของตนเองได้คล่องแคล่ว และใช้ได้เกือบทุกสถานการณ์
โดยบางครั้งอาจต้องเลือกผู้มีความรู้เฉพาะแต่ละกิจกรรม

- เจ้าของภาษาที่ใช้ภาษาได้ดีส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย ซึ่งยังมีความทรงจำและองค์ความรู้ที่สามารถใช้คลังคำศัพท์ในภาษาแม่ถ่ายทอดได้ แต่ผู้ที่บอกภาษาได้ชัดเจนควรเป็นผู้ที่มีอวัยวะในปากครบ ซึ่งจะทำให้ออกเสียงและคำศัพท์ไม่ผิดเพี้ยน

- ผู้บอกภาษาควรเป็นผู้ที่พูดภาษาปนกันน้อยที่สุด ไม่พูดภาษาไทยสลับกับภาษาแม่มากนัก

๔.๒ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) หรือพูดคุยอย่างเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยทีมวิจัยชุมชนหรือชุมชนเจ้าของภาษาเป็นผู้สัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลโดยใช้ภาษาแม่ของตนเอง เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกเป็นกันเอง มีความไว้วางใจและได้ข้อมูลในระดับลึก อีกทั้งทีมวิจัยชุมชนยังสามารถจดบันทึกด้วยเครื่องมือระบบตัวเขียนภาษาของตน โดยใช้ตัวอักษรไทย ๑ รูปแทน ๑ เสียง ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทีมวิจัยชุมชนหรือชุมชนเจ้าของภาษานี้ จะสามารถสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองจากปราชญ์ชุมชน อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้ทีมวิจัยชุมชนหรือชุมชนเจ้าของภาษารักและภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองอีกด้วย

๑) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยผู้วิจัยจะเชิญบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งถือว่าการประชุมกลุ่มย่อยเป็นการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนเป็นการตรวจสอบข้อมูลร่วมกันอีกด้วย

๒) การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยจะเข้าร่วมสังเกตการณ์ ร่วมกิจกรรมกับชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลจริงมากที่สุด โดยเฉพาะการเข้าร่วมในกิจกรรมชุมชน หรืองานประเพณี ต่าง ๆ

ทั้งนี้เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูลได้แก่ การจดบันทึก, เครื่องบันทึกเสียง, กล้องถ่ายภาพนิ่ง, กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว (กล้องวิดีโอ) เป็นต้น

๕ จัดเวทีวิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล ในประเด็น “แนวทางการส่งเสริมให้ภาษาของและภาษาฮกกรเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ / มนุษยชาติ” โดยจัดเวทีประชุมร่วมแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นร่วมกัน ทั้งชุมชนเจ้าของภาษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๖ การวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

๗ การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ เป็นการเขียนรายงานผลจากการทำวิจัย เพื่อนำเสนอต่อแหล่งทุน และเผยแพร่ต่อไป

เป้าหมายและผู้ได้รับประโยชน์จากผลงาน

๑) ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ซอง และกลุ่มชาติพันธุ์ฮกกร เกิดจิตสำนึกในการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิต และเป็นการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๒) เกิดคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาด้านภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ซอง และกลุ่มชาติพันธุ์ฮกกร

๓) สามารถนำเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขาภาษาและนำเสนอยูเนสโกให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติเมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคี Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage ในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยตามโครงการ “บันทึกรวบรวม เพื่อการสงวนรักษาภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาซองและภาษาญัฮกุร ในช่วงที่ผ่านมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม – เดือนธันวาคม ๒๕๕๕ ที่ผ่านมามีการดำเนินงาน ๕ กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ ๑) การทบทวนวรรณกรรม ๒) การจัดประชุมทีมวิจัย ๓) การจัดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ภายในชุมชน ๔) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ “การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อบันทึกรวบรวมข้อมูล” และ ๕) การเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งกลุ่มซอง และกลุ่มญัฮกุร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. การทบทวนวรรณกรรม

ทีมวิจัยได้ศึกษาค้นคว้าถึงวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ของและญัฮกุร รวมถึงการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มซอง และกลุ่มญัฮกุร ในประเด็นการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสืบค้นข้อมูลจากห้องสมุดต่าง ๆ โดยเฉพาะห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล และศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา – วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

๒. การจัดประชุมทีมวิจัย

หลังจากที่ได้รับงบประมาณในการดำเนินงานวิจัย ทีมวิจัยได้มีการประชุมร่วมกันอย่างเป็นทางการ สามารถอธิบายได้ดังนี้

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อชี้แจงการดำเนินงานตามโครงการและวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน ตลอดจนการบริหารจัดการโครงการ นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้วางแผนการจัดกิจกรรมครั้งที่หนึ่งร่วมกันคือ การจัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ในกลุ่มซอง อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี โดยกำหนดจัดกิจกรรมในวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๕๕ ที่โรงเรียนคลองพลูวิทยา ต.คลองพลู อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้ประชุมร่วมกันเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ ๑

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อเตรียมจัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ในกลุ่มญัฮกุร ที่วัดวังโพธิ์ บ้านวังอ้ายโพธิ์ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ

ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อเตรียมออกพื้นที่ภาคสนามสำหรับการเก็บข้อมูลในกลุ่มพื้นที่ญัฮกุร ทั้งนี้ได้นักศึกษาปริญญาโท สาขาภาษาศาสตร์ลงพื้นที่ร่วมด้วยเพื่อตรวจสอบคำศัพท์ในเรื่องพจนานุกรมพื้นบ้านของชาวญัฮกุร

ครั้งที่ ๕ วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อเตรียมประสานงาน สำหรับจัดกิจกรรมบันทึกเสียงภาษาของ โดยเชิญเจ้าของภาษาเดินทางมาบันทึกเสียงที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดลในวันที่ ๓ - ๘ มกราคม ๒๕๕๖

๓. การจัดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ภายในชุมชน

กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ได้จัดขึ้นภายในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ และเกิดการมีส่วนร่วมในการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป โดยทีมวิจัยได้มีการประสานงานกับผู้ประสานงานในพื้นที่ ได้เชิญผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบไปด้วย ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และทีมวิจัยชุมชนที่เคยร่วมงานในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นพื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ทั้งกลุ่มของ และกลุ่มผู้ฮัก โดยมีการรายละเอียดดังนี้

๓.๑ กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ กลุ่มของ

กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ กลุ่มของ ได้จัดขึ้นในวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๕๕ ที่โรงเรียนคลองพลูวิทยา ต.คลองพลู อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ๒๙ คน ซึ่งประกอบด้วยทีมวิจัย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ และชาวของทั้งในตำบลตะเคียนทอง และตำบลคลองพลู ในกิจกรรมนี้ ศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (หัวหน้าโครงการ ฯ) ได้ชี้แจงถึงที่มา และวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนการดำเนินงานตามโครงการที่มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ในที่ประชุมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันถึงประเด็นต่าง ๆ เช่น ประเด็นประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งที่ประชุมได้เห็นความสำคัญร่วมกันในการให้ภาษาของได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เนื่องจากการยกระดับกลุ่มชาติพันธุ์ของให้คนทั่วไปรู้จัก อีกทั้งหน่วยงานของภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์ของ นอกจากนี้ในการดำเนินงานวิจัยตามโครงการ ฯ ยังถือเป็นการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนที่กำลังจะสูญหายไป ดังเช่น พิธีการแต่งงานของชาวของ หรือ พิธีการตัด ความรู้เกี่ยวกับพรรณพืช สมุนไพร หรือ พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน รวมทั้งอาหารของ จึงจำเป็นต้องรีบเร่งบันทึกข้อมูลไว้เพื่อสืบทอดให้ลูกหลานของชาวของได้เรียนรู้ต่อไป

ภายหลังจากการประชุมแลกเปลี่ยนเสร็จสิ้น ทีมวิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมตอบแบบสอบถามความคิดเห็น การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่องภาษาของ ทั้งหมด ๑๙ ชุด โดยผลจากการตอบแบบสอบถามของชาวของจะแสดงในบทต่อไป

๓.๒ กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ กลุ่มผู้ฮัก

กิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ ของกลุ่มผู้ฮัก ได้จัดขึ้นในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕ ที่วัดวังโพธิ์ บ้านวังอ้ายโพธิ์ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ๒๗ คน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และชุมชนชาวผู้ฮักใน ต.บ้านไร่ ต.นาयाกกลัก และ ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงการดำเนินงานโครงการ ฯ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งที่ประชุมยอมรับและเห็นด้วยที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อจัดทำคลังข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาผู้ฮัก และเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ

นอกจากนี้ชุมชนชาวญัฮกุรยังได้แลกเปลี่ยนกันถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับในการดำเนินการโครงการ ฯ กล่าวคือ การดำเนินการโครงการ ฯ ทำให้เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีความตื่นตัว และมีจิตสำนึกรักในภาษาและวัฒนธรรมญัฮกุรมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอีกด้วย

หลังจากทีมวิจัยได้มีการชี้แจงโครงการ ฯ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยได้ชวนให้ชุมชนชาวญัฮกุรร่วมกันวางแผนการเก็บข้อมูล และชวนกันคิดว่า **“ข้อมูลสำคัญของชาวญัฮกุรที่จะต้องเร่งรีบบันทึกเพื่อไม่ให้สูญหายมีอะไรบ้าง”** ในที่ประชุมได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นร่วมกันดังนี้

๑. วิธีการทำเสื้อพอก หรือชุดแต่งกายของชาวญัฮกุร
๒. องค์ความรู้เรื่องสมุนไพร และพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน
๓. การละเล่นพื้นบ้าน
๔. การทอเสื่อหยาของชาวญัฮกุร
๕. ประวัติศาสตร์ของชาวญัฮกุร
๖. ดนตรีของชาวญัฮกุร
๗. วิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวญัฮกุร
๘. ความเชื่อ พิธีกรรมของชาวญัฮกุร
๙. เครื่องใช้ไม้สอยของชาวญัฮกุร
๑๐. อาหารพื้นบ้าน
๑๑. ประเพณีแห่หอดอกผึ้ง

นอกจากนี้หลังจากการประชุมแลกเปลี่ยนเสร็จสิ้น ทีมวิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมตอบแบบสอบถามความคิดเห็น การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่องภาษาญัฮกุรทั้งหมด ๒๔ ชุด โดยผลจากการตอบแบบสอบถามของชาวช่องจะแสดงในบทต่อไป

๔. กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล”

ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล” โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแนะนำให้คนในชุมชน รวมทั้งทีมวิจัยสามารถใช้เครื่องมือทางภาษาบันทึกข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งของกลุ่มช่อง และกลุ่มญัฮกุรได้ โดยได้จัดกิจกรรมในกลุ่มญัฮกุรเมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๖ ที่รีสอร์ทเทพสถิต วิลล์ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ ส่วนการจัดกิจกรรมในกลุ่มช่อง จะจัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ต่อไป

๔.๑ กลุ่มญัฮกุร

ในวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๖ ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล” โดยมีนายประยูร มอทองกลาง และนายพนม จิตรจำนง ครูภูมิปัญญา เป็นผู้อธิบายระบบตัวเขียนด้วยภาษาญัฮกุร โดยใช้วิธีการอธิบายจากแผ่นภาพอักษร ทั้งพยัญชนะต้น พยัญชนะตัวสะกด สระ และวรรณยุกต์ นอกจากนี้ยังได้อธิบายการใช้สัญลักษณ์พิเศษแทนเสียงพิเศษที่ไม่มีในภาษาไทย รวมถึงการเขียนเป็นประโยคให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ฟังอีกด้วย จากนั้นนายประยูร และนายพนมได้ทดสอบผู้เข้าร่วมประชุม โดยการบอกคำศัพท์และทดลองเขียน พร้อมกับตรวจคำศัพท์ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ทำให้ผู้ที่ไม่เคยรู้ระบบตัวเขียนได้เข้าใจ และสามารถใช้ระบบตัวเขียนในการเขียนและบันทึกความรู้ได้มากขึ้นอีกด้วย

๕. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามทั้ง ๒ กลุ่ม โดยก่อนลงพื้นที่ทีมวิจัยได้ติดต่อประสานงานกับคนในชุมชน และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการลงพื้นที่ให้คนในชุมชนหรือเจ้าของภาษาได้ทราบ เพื่อประสานงานกับคนอื่น ๆ ในชุมชน ให้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และการบันทึกรวบรวมข้อมูลร่วมกัน โดยกระบวนการทำงานเก็บข้อมูลภาคสนามได้มีการดำเนินงานดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ การเก็บข้อมูลภาคสนามกลุ่มของ

การเก็บข้อมูลภาคสนามกลุ่มของ ได้เกิดขึ้น ๓ กิจกรรม ดังนี้

๑) กิจกรรมเก็บข้อมูลเรื่องอาหารพื้นบ้าน^{๑๐} โดยในวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕ ณ ศูนย์การเรียนรู้ภาษา – วัฒนธรรมของ ต.คลองพลู อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์อาหารพื้นบ้าน โดยมีกลุ่มแม่บ้านชาวช่อง และผู้ที่สนใจได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันแล้ว ทำให้กลุ่มแม่บ้านดังกล่าว มีแนวคิดร่วมกันในการจัดทำกิจกรรมรวบรวมเมนูอาหารพื้นบ้านของ อีกทั้งยังอยากจัดกิจกรรมที่จะให้เด็กนักเรียนในชุมชนได้รู้จักวิธีการทำอาหารของอีกด้วย โดยจะมีการรวบรวมเมนูอาหารพื้นบ้านของในระยะเวลาต่อไป

๒) กิจกรรมบันทึกเสียงภาษาของ โดยในวันที่ ๓ – ๘ มกราคม ๒๕๕๖ ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมบันทึกเสียงภาษาของ โดยได้เชิญผู้ให้ข้อมูล เจ้าของภาษาของ ๒ ท่านคือ ยายจิ้น ผันผาย และ ยายเสียง คล้ายมะลิ เดินทางมาที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล เพื่อบันทึกเสียงภาษาของ ทั้งนี้เนื่องจากทางสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มีเครื่องมือในการบันทึกเสียงที่ดี ทำให้ได้เสียงเจ้าของภาษาที่มีคุณภาพ โดยได้บันทึกเสียงคำศัพท์พื้นฐาน (swadesh list) จำนวน ๒๖๕ คำ นิทานเรื่องเล่าภาษาของ ๒ เรื่องคือเรื่อง *ยาย กะ ตูย* และเรื่อง *สี่เกลอ* นอกจากนี้ยังได้บันทึกคู่มือระบบตัวเขียน จากราชบัณฑิตยสถาน และยังสามารถตรวจสอบระบบไวยากรณ์ภาษาของจากนักภาษาศาสตร์อีกด้วย

๓) กิจกรรมรวบรวมนิทาน เรื่องเล่า เพลง กลอน และคำศัพท์เกี่ยวกับด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน โดยการรวบรวมนิทาน เรื่องเล่า เพลง กลอน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแต่งและเขียนเรื่องด้วยตนเอง ซึ่งส่วนหนึ่งได้นำไปใช้ในการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ – ๖ ที่โรงเรียนวัดคลองพลู และโรงเรียนวัดตะเคียนทอง ในส่วนของการรวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับด้านพฤกษศาสตร์ ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิชาการพฤกษศาสตร์ ทำให้ได้คำศัพท์จำนวน ๑๔๐ คำ

^{๑๐} เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการ “การฟื้นฟูของกินพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและสืบสานวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์” สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยส่งเสริมให้ชุมชนชาติพันธุ์ดำเนินกิจกรรมที่เป็นการฟื้นฟูของกินและวิธีการกินพื้นบ้านด้วยตนเอง

๕.๒ การเก็บข้อมูลภาคสนามกลุ่มผู้ฮกกร

การเก็บข้อมูลภาคสนามในกลุ่มผู้ฮกกร ได้เกิดขึ้น ๓ กิจกรรม ดังนี้

๑) กิจกรรมเก็บข้อมูลพื้นฐาน โดยใช้วิธีการสนทนาเป็นภาษาผู้ฮกกร กล่าวคือ ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน - ๑ ธันวาคม ๒๕๕๕ ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่กลุ่มผู้ฮกกร ใน ต.บ้านไร่ และ ต.วังอ้ายโพธิ์ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ เพื่อเก็บข้อมูลการสนทนาภาษาผู้ฮกกร โดยใช้วิธีการให้ชาวผู้ฮกกรได้พูดคุย ซักถามกันถึงเรื่อง ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาวผู้ฮกกร รวมถึงวิถีชีวิตของชาวผู้ฮกกร จากปราชญ์ชาวบ้านด้วยภาษาผู้ฮกกร ทั้งจาก ต.บ้านไร่ และ ต.วังอ้ายโพธิ์ ซึ่งทีมวิจัยได้เก็บบันทึกทั้งภาพวิดีโอและภาพถ่ายไว้เพื่อนำไปสู่การถอดความ จากเสียงภาษาผู้ฮกกรมาสู่ตัวเขียน และการถอดความหมาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

นายอาด	ยิ้มจัตุรัส
นางปี	มดจัตุรัส
นายเฉียบ	สงจัตุรัส
นางเชื่อง	ชินจัตุรัส
นางเคน	วัดตะขบ
นางปึง	แถวจัตุรัส
นายดำ	วัดตะขบ
นางทา	แย้มจัตุรัส
นางห้าม	เศรษฐกัญชร
นายทองพิทักษ์	ยันจัตุรัส
นางอยู่	คูเกษตร
นางหอม	ญาติรัก
นางดำ	จันทร์พิมพ์
นายเปลี่ยน	เย็นจัตุรัส
นางหิมน	แยงจัตุรัส
นายสวาท	วงศ์ศรี
นางหีบ	แยงจัตุรัส
นายแก่น	ยี่จัตุรัส
นางหนิม	แยงจัตุรัส

หลังจากนั้นในวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๖ หลังจากที่ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมประชุม เชิงปฏิบัติการเรื่อง “การใช้เครื่องมือทางภาษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล” แล้ว ผู้เข้าร่วมกิจกรรมชาวผู้ฮกกรได้ ร่วมกันถอดความเสียง โดยฟังจากเทปวิดีโอที่บันทึกไว้ แล้วถอดความสำคัญ นำมาเขียนเป็นภาษาผู้ฮกกร และความหมายภาษาไทย โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติชุมชน วิถีชีวิตการทำมาหากิน ประเพณี วัฒนธรรม และ พิธีกรรม นอกจากการถอดความร่วมกันแล้ว ยังได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นนั้น ๆ เพิ่มเติมอีกด้วย ทำให้ มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

๒) กิจกรรมเก็บข้อมูลเรื่องพจนานุกรม โดยทีมวิจัยได้ใช้ฐานข้อมูลเบื้องต้น จากการดำเนินงานในโครงการ “แนวทางในการบูรณาการความรู้พจนานุกรมเพื่อการอนุรักษ์ความรู้พจนานุกรมพื้นบ้านชาวญ้อกร ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ”^{๑๑} โดยมี คุณกิตติพงษ์ เกิดสว่าง^{๑๒} เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งในการดำเนินงานนี้คุณกิตติพงษ์ และชุมชนได้สำรวจพรรณพืชร่วมกันภายในชุมชนและป่าชุมชนโคกคาวเปรียง ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ และมีการบันทึกทั้งชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ชื่อภาษาไทย ชื่อภาษาญ้อกร และการนำไปใช้ประโยชน์ หลังจากได้รวบรวมรายชื่อพรรณพืชเรียบร้อยแล้วมีนักภาษาศาสตร์ได้ตรวจสอบคำศัพท์เหล่านี้ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญชาวญ้อกร ได้แก่ นายประยูร มงทองกลาง, นายพนม จิตจำนง และนายสวิต วงศ์ศรี ทั้งนี้สามารถรวบรวมคำศัพท์ทางด้านพจนานุกรมพื้นบ้านชาวญ้อกรได้จำนวน ๑๓๘ คำ

๓) กิจกรรมรวบรวมนิทาน เรื่องเล่า ของชาวญ้อกร รวมถึงคำศัพท์รายชื่อสัตว์ในป่าชุมชนโคกคาวเปรียง โดยชุมชนเจ้าของภาษาเป็นผู้เขียนเรื่องเล่า และนิทาน ซึ่งได้ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ – ๖ ที่โรงเรียนวังโพธิ์สว่างศิลป์ โรงเรียนบ้านไร่ และโรงเรียนบ้านวังอ้ายคง ใน ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ ส่วนการรวบรวมรายชื่อสัตว์ในป่าชุมชนโคกคาวเปรียงได้มีการรวบรวมโดยปราชญ์ชุมชน และร่วมกันบันทึก

^{๑๑} อยู่ภายใต้โครงการ “ศึกษาเพื่อพัฒนาภาษาและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : การบูรณาการความรู้จากงานวิจัยท้องถิ่นสู่ความรู้เชิงวิชาการ

^{๑๒} พนักงานวิชาการ สำนักวิจัยและพัฒนา พิพิธภัณฑ์พืชและหอพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่าง

การดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน : โครงการเครื่องดนตรี

โดย ผศ.อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานโครงการการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยโครงการเครื่องดนตรีมีวิธีคิดว่า การปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ไม่ให้สูญหายนั้น จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการสร้างจิตสำนึกถึง "ความเป็นเจ้าของ" ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น จึงจะนำไปสู่การเกิดความชื่นชมร่วมกันของชุมชนในองค์ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม กลายเป็นความรู้สึกถึงอัตลักษณ์ชุมชน (Identity) ซึ่งจะนำไปสู่การปกป้อง ห่วงแหน และต้องการรักษาสืบทอดเป็นมรดกตกทอดในรุ่นลูกหลานต่อไป ดังนั้นการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลในโครงการนี้ จึงเน้น "กระบวนการสร้างจิตสำนึกดังกล่าวด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นประการสำคัญ

โครงการเครื่องดนตรี จะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบ “กระบวนการมีส่วนร่วม” (Participatory) ของชุมชน โดยการจัดเวทีชาวบ้าน การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group Interview) เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ชุมชน และ ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) เพื่อการสืบทอดและอนุรักษ์องค์ความรู้ “เครื่องดนตรี” ต่อไป ดังนั้นโครงการเครื่องดนตรีจึงได้ออกแบบกิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ส่วนสำคัญ ดังนี้

๑. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และค้นหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูล ด้วยการ “จัดเวทีชาวบ้าน” ในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างทีมนักวิจัยและชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่าง ๆ และสร้างสายสัมพันธ์ (Relations) ระหว่างนักวิจัย นักวิจัยท้องถิ่น และชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความไว้วางใจและก่อให้เกิดสายสัมพันธ์แบบ “คนใน” (Insider) ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น โดยจัดในรูปแบบของเวทีชาวบ้าน เพื่อบรรเทาข้อจำกัดและข้อสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกันกับทางโครงการฯ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจและร่วมมือกันในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของชุมชน ประเด็นที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนได้แก่ ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เหตุผลที่ต้องมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ประเด็นในการศึกษาเครื่องดนตรี การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องดนตรี” ตลอดจนประเด็นเรื่อง ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการร่วมเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และในช่วงท้ายกิจกรรมจะระดมสมองค้นหาอาสาสมัครในพื้นที่จำนวน ๔ คนเพื่อเก็บข้อมูลร่วมกับนักวิจัยและนักวิจัยท้องถิ่น ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงเป็น “การระดมสมองกลุ่มย่อย” ที่นักวิจัย นักวิจัยท้องถิ่น และอาสาสมัครในพื้นที่ ต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องเทคนิคการลงพื้นที่ เทคนิคเก็บข้อมูล การจัดระบบข้อมูล เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถตอบโจทย์การวิจัยได้ โดยจะจัดเวทีชาวบ้าน

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมเก็บข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล หรือ “การระดมสมองกลุ่มย่อย” ในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมเก็บข้อมูลและร่วมสังเคราะห์ข้อมูลนี้ โครงการฯ จะดำเนินการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมสังเคราะห์ข้อมูลแต่ละส่วนที่ทำการรวบรวมมา และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา “เครื่องถนอมนคร” ให้กับกลุ่มชนรุ่นหลัง ตลอดจนช่วยกันสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องถนอมในเรื่องอัตลักษณ์ของเครื่องถนอมนคร ซึ่งจะเป็นการจัดเวทีชาวบ้านในครั้งที่ ๒ และ ๓

๓. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายหลังการร่วมเก็บข้อมูล หรือ “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” ในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมนี้ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายหลังการเก็บข้อมูล หรือที่เรียกว่า “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สำคัญมาก เนื่องจากเมื่อโครงการฯ ทำการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล “เครื่องถนอมนคร” และทำการสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้แล้ว สิ่งสำคัญ ประการแรก คือ องค์ความรู้เหล่านี้ควรได้รับการตรวจสอบจาก “เจ้าของข้อมูล” หรือชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเมื่อเอาข้อมูลไปให้ชุมชนรับรู้ก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่อข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปในทางเดียวกัน ประการที่สอง องค์ความรู้ดังกล่าวที่ทางโครงการฯ สังเคราะห์นั้นควรได้ย้อนกลับไปบอกกล่าวให้คนในชุมชนได้รับรู้ความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชนต่อไปในฐานะเจ้าของข้อมูลซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ มิใช่การนำความรู้ที่ได้ไปวางประดับบนชั้นวางหนังสือในห้องสมุดเพียงอย่างเดียว ทางโครงการฯ จึงเรียกว่า “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” และในการจัดเวทีชาวบ้านครั้งที่ ๔ นี้ จะดำเนินการให้เกิดความยินยอมร่วมกันของชุมชนเพื่อเสนอขอจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถนอมนคร”

ดังนั้น จากแผนงานที่โครงการเครื่องถนอมกำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้น ในระยะ ๖ เดือนแรก จึงมีการจัดประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จำนวน ๒ ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๑ "การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถนอมนคร" เรื่อง "การสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถนอมนคร" จัดเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

๒. การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๒ “การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถนอมนคร” เรื่อง "เอกลักษณ์ของเครื่องถนอมนคร ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องถนอมนคร" จัดเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ณ ห้องประชุม วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

รายละเอียดกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งสองครั้งดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

"กิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ครั้งที่ ๑"

กิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ ๑ นี้ เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชุมชนก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และค้นหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูลกับนักวิจัย ด้วยการ “จัดเวทีชาวบ้าน” ในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ

โดยกิจกรรมครั้งนี้เน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและชุมชนก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างทีมนักวิจัยและชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่าง ๆ และสร้างสายสัมพันธ์ (Relations) ระหว่างนักวิจัย นักวิจัยท้องถิ่น และชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความไว้วางใจและก่อให้เกิดสายสัมพันธ์แบบ “คนใน” (Insider) ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น โดยจัดในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ เพื่อมาคนทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง "เครื่องดนตรี" เข้ารับฟังข้อมูลเรื่องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อนุสัญญาว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และร่วมให้ข้อเสนอแนะในเรื่องต่างๆ ร่วมกันกับทางโครงการฯ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจและร่วมมือกันในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของชุมชน ประเด็นที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้แก่ ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เหตุผลที่ต้องมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ประเด็นในการศึกษาเครื่องดนตรี การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องดนตรี” ตลอดจนประเด็นเรื่อง ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการร่วมเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และในช่วงท้ายกิจกรรมจะระดมสมองค้นหาอาสาสมัครในพื้นที่จำนวน ๔ คนเพื่อเก็บข้อมูลร่วมกับนักวิจัยและนักวิจัยท้องถิ่น ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงเป็น “การระดมสมองกลุ่มย่อย” ที่นักวิจัย นักวิจัยท้องถิ่น และอาสาสมัครในพื้นที่ ต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องเทคนิคการลงพื้นที่ เทคนิคเก็บข้อมูล การจัดระบบข้อมูลเป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถตอบโจทย์การวิจัยได้

โครงการเครื่องดนตรีจึงได้กำหนดรายละเอียดการดำเนินงานและกำหนดการในการจัดกิจกรรมครั้งที่ ๑ ดังนี้

การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๑
“การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องดนตรี”
ณ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗

หลักการและเหตุผล

สืบเนื่องจากปัจจุบัน ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับมรดกวัฒนธรรมของตน ดังจะเห็นได้จากองค์การระดับโลก คือ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้มีความพยายามในการออกอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรม ได้แก่ “อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)” หรือ Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (ค.ศ.๒๐๐๓) โดยสาระสำคัญของอนุสัญญาดังกล่าวมีขอบข่ายการดำเนินงานครอบคลุมตั้งแต่ การศึกษา ค้นคว้า จัดเก็บ สืบทอด ตลอดจนการนำมรดกวัฒนธรรมมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับบริบทในยุคปัจจุบัน ขณะเดียวกันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ ได้ระบุถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการบำรุงรักษา และจัดระบบการบริการสาธารณะที่เกี่ยวกับศิลปจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นแนวปฏิบัติตามวิถีของชุมชนไว้มิให้สูญหาย

ดังนั้นกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้จัดทำโครงการปกป้องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖ ซึ่งกำหนดให้มีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ในการสืบทอด ปกป้อง และคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๒

"โครงการเครื่องดนตรี" เป็นโครงการหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ในระยะเวลา ๑ ปี ซึ่งในการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเครื่องดนตรีนี้ทางโครงการฯ เล็งเห็นว่าสมควรเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความชื่นชมร่วมกันในองค์ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม หรือเรียกได้ว่าเป็น “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง และเป็นสิ่งที่ชุมชนชาวนครศรีธรรมราชได้สร้างขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกถึงอัตลักษณ์ชุมชน (Identity) และความหวงแหนปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๑ นี้ จัดขึ้นเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างโครงการฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรีทุกกลุ่ม เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือของชาวนครศรีธรรมราชในการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเครื่องดนตรีนี้เพื่อขอจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับชาติและระดับโลกต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน เกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเครื่องดนตรี
๒. เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาและอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)
๓. เพื่อค้นหาช่างเครื่องดนตรีและนักศึกษาเพื่อเป็นอาสาสมัครในพื้นที่ร่วมเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี

กลุ่มเป้าหมาย

ในการจัดประชุมครั้งนี้ประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมจำนวน รวม ๓๐ คน ประกอบด้วย

๑. ตัวแทนชาวบ้าน
๒. ตัวแทนจากเทศบาล
๓. ตัวแทนช่างเครื่องดนตรี
๔. ตัวแทนผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องดนตรี
๕. ตัวแทนจากวัฒนธรรมจังหวัด
๖. ตัวแทนอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม

วันเวลาในการประชุม

วันศุกร์ที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗ (๘.๓๐-๑๒.๓๐ น.)

สถานที่จัดประชุม

ห้องประชุม วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)
๒. เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชนชาวนครศรีธรรมราชในการแสดงความคิดเห็นต่อการรวบรวมและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้เครื่องดนตรีเพื่อนำไปสู่การจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับชาติ
๓. เกิดอาสาสมัครจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเครื่องดนตรี

กำหนดการ

เวลา ๘.๓๐-๙.๐๐ น.	ลงทะเบียน
เวลา ๙.๐๐-๙.๑๕ น.	ผู้ดำเนินรายการกล่าวถึงที่มาของการประชุม
เวลา ๙.๑๕-๙.๔๐ น.	หัวหน้าโครงการเครื่องดนตรีกล่าวนำโครงการ
เวลา ๙.๔๐-๑๐.๐๐ น.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราชกล่าวต้อนรับและกล่าวเปิดงาน
เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๔๕ น.	มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)
เวลา ๑๐.๔๕-๑๑.๓๐ น.	ระดมความคิดเห็นในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเครื่องดนตรีและการขอจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับชาติ
เวลา ๑๑.๓๐-๑๒.๒๐ น.	กระบวนการแสวงหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูลเครื่องดนตรี
เวลา ๑๒.๒๐-๑๒.๓๐ น.	หัวหน้าโครงการเครื่องดนตรีกล่าวขอบคุณและปิดการประชุม

สรุปผลการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗ เมื่อเริ่มเปิดการลงทะเบียนในเวลา ๘.๓๐ น. ผู้ที่เกี่ยวข้องที่ทางโครงการได้ติดต่อเชิญให้เข้าร่วมงาน ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนจากหน่วยงานราชการ ตัวแทนช่างเครื่องดนตรี ตัวแทนผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องดนตรี ตัวแทนจากวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม ต่างทยอยมา ณ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม ซึ่งเดิมทางโครงการฯ ได้ติดต่อผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวให้เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ จำนวน ๓๐ คน แต่เมื่อเปิดการลงทะเบียนปรากฏว่ามีผู้ติดต่อขอเข้าร่วมเพิ่มเติม โดยเฉพาะนักศึกษาสาขาช่างเครื่องดนตรีและสาขาการออกแบบเครื่องประดับของวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมให้ความสนใจขอเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มเติม ตลอดจนช่างเครื่องดนตรี และชาวบ้านที่เป็นผู้ใช้เครื่องดนตรี ให้ความสนใจเพิ่มเติมจากที่ได้เชิญไป ส่งผลให้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวทั้งหมด ๖๕ คน จำแนกรายชื่อตามแต่ละกลุ่มผู้เข้าร่วมได้ดังนี้

๑. ตัวแทนชาวบ้าน(ผู้สนใจและใช้เครื่องดนตรี) จำนวน ๓๕ คน
๒. ตัวแทนจากหน่วยงานราชการ จำนวน ๗ คน (เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ คน องค์การบริหารส่วนตำบล ๓ คน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ๓ คน)
๓. ตัวแทนช่างเครื่องดนตรี จำนวน ๓ คน
๔. ตัวแทนผู้ประกอบการร้านค้าเครื่องดนตรี จำนวน ๕ คน
๕. ตัวแทนอาจารย์สอนเครื่องดนตรีและนักศึกษาวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม จำนวน ๑๕ คน (อาจารย์สอนเครื่องดนตรี ๕ คน นักศึกษาสาขาเครื่องดนตรีและสาขาการออกแบบเครื่องประดับ ๑๐ คน)

๑) ช่วงเปิดงาน

เมื่อเริ่มงานในเวลา ๙.๐๐ น. อาจารย์สุนทร เตียววัฒนาตระกูล รองผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช ได้ให้เกียรติเป็นผู้ดำเนินรายการให้กล่าวต้อนรับและกล่าวถึงที่มาของการจัดการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ จากนั้นผู้อำนวยการวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นวิทยาลัยแห่งแรกที่เปิดสอนเครื่องถมได้กล่าวเปิดงาน

๒) ช่วงแนะนำโครงการฯ และนำเสนอข้อมูล

เมื่อเข้าสู่ช่วงการนำเสนอข้อมูล ทางโครงการฯ โดยหัวหน้าโครงการและนักวิจัยได้แนะนำโครงการฯ และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยมรดกภูมิปัญญา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้เข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของการรวบรวมและจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การยอมรับและเห็นด้วยร่วมกันที่จะร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ประการหนึ่งที่ทางโครงการฯ ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมเก็บข้อมูลเครื่องถมนครกับทางโครงการฯ

๓) ช่วงเปิดเวทีแสดงความคิดเห็น

เมื่อให้ข้อมูลแนะนำโครงการฯ และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาแล้วทางโครงการฯ ได้ให้ผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มได้เสนอความคิดเห็นโดยอิสระ เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมหลายท่านได้แสดงความชื่นชมและดีใจที่มีการรวบรวมและจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถมนคร เนื่องจากเป็นสิ่งที่เป็นมรดกภูมิปัญญาที่มีมาช้านานและต้องการให้ชาวนครศรีธรรมราชเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรวบรวมและจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถมนครดังข้อมูลต่อไปนี้

"ผมในฐานะอาจารย์ที่สอนเครื่องถมเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์สืบทอดเครื่องถมเพราะเป็นงานศิลปะที่มีมาเก่าแก่มาสมควรสืบทอดและให้เป็นมรดกโลกต่อไปได้ สมควรอย่างยิ่งครับที่มีการรวบรวมจัดเก็บข้อมูลเครื่องถมนครให้เป็นองค์ความรู้คู่ชาวนครศรีธรรมราช"

(อาจารย์ ระไว สุดเฉลย, อาจารย์ประจำภาควิชาเครื่องถม วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม นครศรีธรรมราช, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

"ดิฉันอดีตเป็นนักศึกษาจากวิทยาลัยศิลปหัตถกรรม จบมาแล้วก็ยึดอาชีพช่างถม ยินดีอย่างยิ่งและเห็นด้วยที่จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับถมนครเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ไว้ เพราะดิฉันรู้ว่าเรียนช่างถมนี้มันยากค่ะ ต้องใจรักจริงๆ เพราะกว่างานจะเสร็จออกมาแต่ละชิ้นขั้นตอนมันทั้งยากและต้องใช้เวลานาน ไม่ค่อยมีใครอยากมาเรียนกันมากนัก ก็กลัวว่าอีกหน่อยความรู้นี้จะค่อยๆ หายไป"

(กนกวรรณ บุษบรรณ, อาชีพช่างเครื่องถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

๔) ช่วงค้นหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูล

เมื่อผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นต่อการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องถมแล้วประเด็นสำคัญที่ทางโครงการฯ ได้เปิดประเด็นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้คิดและเกิดความตระหนักในการเป็น "เจ้าของ" ภูมิปัญญาเครื่องถมนคร พร้อมกับถามหาความร่วมมือที่ทางชุมชนจะทำได้ในการอนุรักษ์และสืบทอด

ภูมิปัญญานี้ ปรากฏว่าผู้เข้าร่วมที่มาจากหลายหน่วยงานได้แสดงความร่วมมืออย่างมาก เช่น ช่างถมหลายท่านต่างเสนอที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องการทำเครื่องถม ขณะเดียวกันอาจารย์ที่สอนเครื่องถมก็แสดงความจำนงที่จะให้ข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้ ขณะที่หน่วยงานราชการ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเองก็กล่าวว่าพร้อมยินดีร่วมหาข้อมูลให้

นอกจากนี้ กิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ทางโครงการฯ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ อีกประการหนึ่งคือ ต้องการค้นหาอาสาสมัครชุมชนร่วมเป็นผู้เก็บข้อมูลร่วมกับทางโครงการฯ ซึ่งทางโครงการฯ ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและให้ชุมชนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาเครื่องถมนครนี้ ดังนั้นเมื่อทางโครงการฯ ได้อธิบายถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ สืบทอด ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นองค์ความรู้เครื่องถมนครแล้ว เมื่อขอความร่วมมือจึงมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาสาเป็นผู้ร่วมเก็บข้อมูลทันที ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยธรรมชาติอย่างแท้จริง ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการตระหนักรู้ของชุมชนที่เห็นความสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เครื่องถมนครที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ใกล้สูญหาย และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการที่โครงการฯ ออกแบบกิจกรรมให้ข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนและนักวิจัยในโครงการฯ รวมทั้งการให้ข้อมูลแก่ชุมชนในเรื่องอนุสัญญาว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อชุมชนได้รับทราบข้อมูลและเกิดความเข้าใจจึงนำมาสู่การเกิดจิตสำนึกความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาและหวงแหน จึงนำไปสู่การอาสาเป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูลกับทางโครงการฯ

ดังข้อมูลต่อไปนี้

"ในนามของตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ดิฉันก็เห็นด้วยค่ะในการเก็บข้อมูลเพื่อขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดก่อนแล้วในระดับต่อไปอาจได้ขึ้นทะเบียนระดับโลก ในส่วนของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเองเราก็ได้ช่วยเรื่องการประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้เครื่องถมนครเป็นที่รู้จักและมีการรวบรวมข้อมูลเพื่อส่งไปยังกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อต่อไปจะส่งไปยูเนสโกได้ด้วย"

(ปรียา แก้วบำรุง, เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

"ดิฉันยินดีช่วยในเรื่องข้อมูลทุกอย่าง ทุกวันนี้ก็ทำเครื่องถมขายโดยมีคนสั่งเข้ามา ตอนนี้ก็เริ่มทำเว็บไซต์ลงขั้นตอนการทำเครื่องถมเพื่อให้เป็นความรู้กับผู้ที่ชอบและนิยมใช้เครื่องถม เลยยินดีช่วยเหลือในการให้ข้อมูลทุกอย่างค่ะ และขออาสาเป็นผู้ร่วมเก็บข้อมูลกับทางโครงการฯ"

(กนกวรรณ บุษบรรณ, อาชีพช่างเครื่องถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

ดังนั้น หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมช่วงการค้นหาอาสาสมัครร่วมเก็บข้อมูล มีผู้อาสาร่วมเก็บข้อมูลจำนวน ๖ คน ได้แก่

- ๑) กนกวรรณ บุษบรรณ อาชีพช่างเครื่องถม
- ๒) ปรียา แก้วบำรุง เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๓) ชญานนท์ สุวรรณ เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

- ๔) อำภัพันธ์ พรหมรา เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๕) รัตนารณ จันทรไพโรพฤกษ์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาทราย
- ๖) อ. ระไว สุตเฉลย อาจารย์สอนเครื่องถม วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช

จากการจัดกิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติครั้งที่ ๑ ที่เน้นให้คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเรื่องเครื่องถมนครนี้เป็นผู้ให้ความคิดเห็นต่อการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลตลอดจนให้เกิดจิตสำนึกความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้และเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ส่งผลให้การดำเนินโครงการฯ บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่โครงการกำหนดไว้ทั้ง ๓ ประการคือ

- ๑. เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน เกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเครื่องถมนคร
- ๒. เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาและอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)
- ๓. เพื่อค้นหาช่างเครื่องถมและนักศึกษาเพื่อเป็นอาสาสมัครในพื้นที่ร่วมเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องถมนคร

นอกจากนี้ จากการจัดกิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการครั้งที่ ๑ ทางโครงการฯ ได้เรียนรู้และสามารถถอดบทเรียนเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ ดังนี้

๑ .การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการแนะนำโครงการฯ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโครงการฯ และชุมชนเหมือนการทำความรู้จักเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ (Trustworthiness) ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบเข้าใจและไว้วางใจว่าโครงการฯ มีวัตถุประสงค์อะไร จะทำสิ่งใด และชุมชนจะได้อะไร ดังนั้นการทำความรู้จักระหว่างโครงการฯ และชุมชนในครั้งนี้จึงนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะของชุมชนที่บุคคลภายนอกเข้ามาเป็นผู้เก็บข้อมูลแทนที่จะเป็นเรื่องของคนในชุมชนเอง ดังนั้นการสร้าง "สายสัมพันธ์" (Relations) อันดีระหว่างผู้เก็บข้อมูลและชุมชน จะนำไปสู่ "ความร่วมมือร่วมใจ" ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผล

๒. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเปิดเวทีให้ผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มแสดงความคิดเห็นต่อการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถมนคร เป็นการนำไปสู่การแสดงออกซึ่งภูมิปัญญาของชุมชนที่มีต่อเรื่องของพวกเขาเองโดยตรง

๓. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเปิดเวทีให้มีการ "อาสา" เข้าร่วมเก็บข้อมูลกับโครงการฯ การออกแบบกิจกรรมเช่นนี้เป็นการสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนมรดกภูมิปัญญาของชุมชนเองโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การได้ข้อมูลเชิงลึกและมีความถูกต้องน่าเชื่อถือสูง ผลที่เกิดขึ้นที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่สำคัญยิ่งคือ ชุมชนได้แสดงอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนเอง

"กิจกรรมการสร้างกระบวนมีส่วนร่วมของชุมชน ครั้งที่ ๒"

กิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในครั้งนี้ เป็นกิจกรรมที่ต้องการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมกันให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุอุปกรณ์ในการทำเครื่องถม ซึ่งเป็นข้อมูลจาก "ช่างถม" โดยตรง และร่วมกันสังเคราะห์ ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถมนคร”

ดังนั้น ทางโครงการฯ จึงได้ออกแบบกิจกรรมในรูปแบบของการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ที่เน้นกระบวนการโต้เถียงและแลกเปลี่ยนทางความคิดในกลุ่มย่อย โครงการฯ จึงกำหนดรายละเอียดการ ดำเนินงานและกำหนดการในการจัดกิจกรรมครั้งที่ ๒ ดังนี้

รายละเอียดการดำเนินงานและกำหนดการ การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๒ “การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถมนคร” ณ ห้องประชุม วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

หลักการและเหตุผล

สืบเนื่องจากปัจจุบัน ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับมรดกวัฒนธรรมของตน ดังจะเห็นได้จากองค์การระดับโลก คือ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้มีความพยายามในการออกอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรม ได้แก่ “อนุสัญญาว่าด้วยการ สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (พ.ศ.๒๕๔๖)” หรือ Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (ค.ศ.๒๐๐๓) โดยสาระสำคัญของอนุสัญญาดังกล่าวมีขอบข่ายการดำเนินงาน ครอบคลุมตั้งแต่ การศึกษา ค้นคว้า จัดเก็บ สืบทอด ตลอดจนการนำมรดกวัฒนธรรมมาปรับใช้อย่างเหมาะสม กับบริบทในยุคปัจจุบัน ขณะเดียวกันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ ได้ ระบุถึงการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการบำรุงรักษา และจัดระบบการบริการสาธารณะที่ เกี่ยวกับศิลปจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นแนวปฏิบัติตามวิถีของชุมชนไว้มิ ให้สูญหาย

ดังนั้นกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้จัดทำโครงการฯปกป้องมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖ ซึ่งกำหนดให้มีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิ ปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ในการสืบ ทอด ปกป้อง และคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการจัด ทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๒

"โครงการเครื่องดนตรี" เป็นโครงการหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ในระยะเวลา ๑ ปี ซึ่งในการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเครื่องดนตรีนี้ทางโครงการฯ เล็งเห็นว่าสมควรเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความชื่นชมร่วมกันในองค์ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม หรือเรียกได้ว่าเป็น "มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม" ซึ่งถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง และเป็นสิ่งที่ชุมชนชาวนครศรีธรรมราชได้สร้างขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความรู้ถึงอัตลักษณ์ชุมชน (Identity) และความหวงแหนปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ ๒ นี้ จัดขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการระดมสมองกลุ่มช่างเครื่องดนตรี เพื่อให้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุที่ใช้ อุปกรณ์ในการทำเครื่องดนตรี และ ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม "เครื่องดนตรี" ซึ่งการรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับชาติ และระดับโลกต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อทำรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุอุปกรณ์ในการทำเครื่องดนตรี และ ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม "เครื่องดนตรี"

๒. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล และ สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย

ในการจัดประชุมครั้งนี้ประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมจำนวน รวม ๑๕-๒๐ คน ประกอบด้วย

๑. ทีมนักวิจัย

๒. ช่างเครื่องดนตรี ประกอบด้วยกลุ่มช่างเครื่องดนตรีที่เป็นอาจารย์สอนเครื่องดนตรี กลุ่มช่างที่เรียนจบช่างดนตรีมาจากสถาบันการศึกษา กลุ่มช่างเครื่องดนตรีที่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์การทำงานช่างดนตรี

วันเวลาในการประชุม วันเสาร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗ (๘.๓๐-๑๔.๓๐ น.)

สถานที่จัดประชุม ห้องประชุม วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ข้อมูลเชิงลึกจากช่างเครื่องถมที่มาจากการระดมความรู้ในการสังเคราะห์ ในประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของ “เครื่องถมนคร” ที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุอุปกรณ์ในการทำเครื่องถม และ ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถมนคร”

๒. ข้อมูลที่ได้เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มช่างเครื่องถมชาวนครศรีธรรมราชในการร่วมให้ข้อมูล รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับเครื่องถม เพื่อนำไปสู่การจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

กำหนดการ

เวลา ๘.๓๐-๙.๐๐ น.	ลงทะเบียน
เวลา ๙.๐๐-๙.๑๐ น.	ผู้ดำเนินรายการกล่าวถึงที่มาของการประชุมครั้งนี้
เวลา ๙.๑๐-๙.๒๕ น.	หัวหน้าโครงการเครื่องถมนครกล่าวแนะนำโครงการฯและกล่าวขอบคุณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช พร้อมมอบของที่ระลึก
เวลา ๙.๒๕-๙.๔๕ น.	ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราชกล่าวต้อนรับและกล่าวเปิดงาน
เวลา ๙.๔๕-๑๑.๔๕ น.	เริ่มการประชุมเชิงวิชาการ กระบวนการระดมสมองโดยแบ่งกลุ่มย่อย ระดมความคิดเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นดังต่อไปนี้ - อัตลักษณ์ของ “เครื่องถมนคร” ที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุ อุปกรณ์ในการทำเครื่องถม - ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถมนคร”
เวลา ๑๑.๔๕-๑๔.๐๐ น.	กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลและร่วมแสดงความคิดเห็น (ทางอาหารกลางวันระหว่างประชุมกลุ่มย่อย)
เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น.	สรุปข้อมูล หัวหน้าโครงการเครื่องถมนครกล่าวขอบคุณและปิดการประชุม

สรุปผลการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ทางโครงการเครื่องดนตรี ภายใต้ทุนสนับสนุนจากโครงการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติ -การ ครั้งที่ ๒ ณ วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ - ๑๔.๓๐ น. โดยในเวลา ๘.๓๐-๙.๐๐ น. ตามกำหนดการเปิดให้ลงทะเบียน แต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาล่าช้ามาก ดังนั้นผู้ประสานงาน (เป็นหนึ่งในช่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย) ซึ่งเป็นผู้ติดต่อนัดหมายผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนอื่นๆ จึงได้โทรศัพท์ตาม ปรากฏว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๔ ท่านติดไปงานพิเศษ อีก ๑ ท่านป่วย อีก ๑ ท่านติดภารกิจของหน่วยงานตนเอง จึงมาได้ กล่าวโดยสรุปจากจำนวนที่แจ้งว่าจะมาเข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น ๑๗ คน จึงเหลือผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๑๑ คน นอกจากนั้นยังมีเจ้าหน้าที่จากวัฒนธรรมจังหวัด นครศรีธรรมราชอีก ๒ คนเข้าร่วมการประชุม คือ นางชฎานนท์ สุวรรณ และนางปรียา แก้วบำรุง อนึ่ง รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้ง ๑๑ คน มีดังนี้

๑. นายสมชาย น้อยทับทิม
๒. นายวชิระ นกอักษร
๓. นายวีระพันธ์ ทองเหลือ
๔. น.ส.ศิริภัสสร ศรีรัตน์
๕. น.ส.กนกวรรณ บุษบรรณ
๖. นายรัตนินี ทองเสน
๗. นายประสาท เสมพัฒน์
๘. นางกัญจนพร แพรพระนาม
๙. น.ส.ธิดารัตน์ ชัยชนะ
๑๐. นายนานาปิ่น สุดวิไล
๑๑. นายทวิ พลยด้าง

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับเครื่องดนตรีในหลากหลายมิติ ทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพช่างเครื่องดนตรีในลักษณะรับจ้างผลิตจากร้านค้าเครื่องดนตรี (นายวีระพันธ์ ทองเหลือ) ผู้ประกอบอาชีพช่างเครื่องดนตรีที่มีธุรกิจส่วนตัวผลิตเองจำหน่ายเองทั้งแบบที่มีหน้าร้านและแบบจำหน่ายผ่านเว็บไซต์ (นางกัญจนพร แพรพระนาม, นายรัตนินี ทองเสน, น.ส.กนกวรรณ บุษบรรณ, น.ส.ธิดารัตน์ ชัยชนะ, นายวชิระ นกอักษร) ผู้ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวมีหน้าร้านจำหน่ายเครื่องดนตรี(และเครื่องเงิน) เป็นพ่อค้าคนกลางนั่นเอง มีความรู้เรื่องเครื่องดนตรี แต่ไม่ได้เป็นช่างผลิตเอง (นายนานาปิ่น สุดวิไล, นายประสาท เสมพัฒน์) นอกจากนั้นก็ยังมีครูอาจารย์สอนเครื่องดนตรีที่กำลังสอนในสถาบันการศึกษา (นายสมชาย น้อยทับทิม) และทั้งที่เกษียณแล้ว (นายทวิ พลยด้าง) บางท่านสอนเครื่องดนตรีโดยตรง บางท่านเคยเรียนเครื่องดนตรีมาก่อนแต่ปัจจุบันสอนสาขาอาชีพอื่น

อนึ่ง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งที่เรียนสาขาเครื่องถมจากสถาบันการศึกษามาโดยตรง คือ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช และโรงเรียนเพาะช่าง (นายวีระพันธ์ ทองเหลือ, นายสมชาย น้อยทับทิม, น.ส.ศิริกมล ศรีรัตน์, น.ส.กนกวรรณ บุษบรรณ, นายประสาท เสนาพัฒน์, น.ส.ธิดารัตน์ ชัยชนะ, นายทวี พลายด้วง) บางคนเรียนรู้จากครอบครัว (นางกัญจนพร แพรพระนาม, นายรัตนธิ ทองเสน, นายวชิระ นกอักษร) ส่วนบางคนก็เรียนรู้จากการเป็นช่างในร้านค้ามาก่อน (นายนาป็น สุทวีไล)

เห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมในวันนี้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่โครงการฯได้วางไว้สำหรับกิจกรรมในครั้งนี้อย่างครบถ้วน ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง นั่นคือ บุคคลเหล่านี้เป็นตัวจริงเสียงจริงที่จะมาให้ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องถมของนครฯ บุคคลเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครื่องถมในฐานะผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่าย ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถมนคร”

ภายหลังจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมทยอยมาจนครบ ผู้ดำเนินรายการ อ.เจริญ ธรรมชาติ จึงได้กล่าวถึงที่มาของการประชุมครั้งนี้ และเริ่มดำเนินกิจกรรมตามกำหนดการที่วางไว้ โดยมีรายละเอียดการดำเนินกิจกรรมดังต่อไปนี้

๑) ช่วงเปิดงาน

ผู้ดำเนินรายการกล่าวแนะนำและเชิญหัวหน้าโครงการเครื่องถมนคร ผศ.ดร.อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ ขึ้นกล่าวทักทายท่านผู้อำนวยการ วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช ช่างเครื่องถม และอาจารย์สอนเครื่องถม ที่มาเข้าร่วมการประชุม จากนั้น ผศ.ดร.อมรรัตน์ ได้กล่าวแนะนำโครงการฯ “การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องถมนคร” เนื่องจากผู้มาเข้าร่วมการประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการในวันนี้เป็นกลุ่มเป้าหมายใหม่ที่ไม่ได้เข้าร่วมการประชุมในครั้งที่ ๑ ดังนั้นหัวหน้าโครงการฯจึงกล่าวถึงที่มาของโครงการฯวิจัยเครื่องถมซึ่งได้รับทุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ดังนี้

ที่มาของการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม สืบเนื่องจากอนุสัญญาว่าด้วยการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม ซึ่งยูเนสโกเป็นคนกำหนดมา และทุกประเทศทั่วโลกก็รับอนุสัญญานี้มาปฏิบัติ ดังนั้นกระทรวงวัฒนธรรมจึงเกิดโครงการฯต่างๆ ขึ้นมากมาย โครงการฯของกระทรวงเองก็ชื่อ “โครงการรวบรวมและจัดเก็บภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” โดยจะจำแนกภูมิปัญญาไทยทั้งหมดออกเป็นหลายแขนง

จากนั้นหัวหน้าโครงการฯ ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ รับรองโดยที่ประชุมสมัยสามัญขององค์การยูเนสโก เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๖ ในกรณีที่มีการขอลงทะเบียนมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม ซึ่งต้องการให้เกิดผล ๓ ประการคือ

๑. เพื่อปกป้อง คุ่มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่
๒. เพื่อประกันและเคารพในมรดกภูมิปัญญาเครื่องถมของแต่ละชุมชน และปกป้องบุคคลถ้าเกิดเรามีภูมิปัญญาเฉพาะ เราก็สามารถขอขึ้นทะเบียนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้

๓. ต้องการประสานให้หน่วยงานต่างๆ ในชุมชนได้ร่วมมือกัน เกิดความหวงแหนในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตัวเอง

ทั้งนี้ทางโครงการเครื่องดนตรี ได้ตั้งวัตถุประสงค์โครงการฯ เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรี เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ในการสืบทอด ปกป้อง และคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ อนึ่งโครงการฯ วิทยครั้งนี้มุ่งหมายเพื่อจัดเก็บข้อมูลเบื้องต้นเพียงแค่ ๑ เท่านั้น ซึ่งหลังจากนี้ก็มีโครงการฯ อื่นๆ มาสานต่อ รวมทั้งอาจเป็นโครงการฯ ของหลายๆ ท่านในที่นี้หรือที่เกี่ยวข้องกับงานข้างถัดไปอาจจะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เป็นองค์กรของนครศรีธรรมราชเอง ทางกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ก็จะเปิดรับข้อเสนอแบบนี้เพื่อให้แต่ละองค์กรหรือแม้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้งบประมาณมาจัดเก็บ และก็นำข้อมูลส่งให้กระทรวง ซึ่งลำดับต่อไปเมื่อทางกระทรวงรวบรวมข้อมูลเรื่องเครื่องดนตรีในระดับหนึ่งตรงตามที่ยูเนสโกต้องการ ก็จะสามารถขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมเครื่องดนตรีได้ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก

จากนั้นหัวหน้าโครงการฯ ได้กล่าวแนะนำทีมนักวิจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการเป็นอาจารย์ทั้ง ๕ ท่าน คือ อาจารย์อมรรตน์ ทิพย์เลิศ และอาจารย์ศศโสฬส เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยจากสายนิเทศศาสตร์ ถนัดด้านการสื่อสาร ด้านการทำวิจัย นักวิจัยในโครงการฯ อีก ๓ ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์เจริญธรรมชาติ (วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช) อาจารย์ภิญโญ เต่งภู (วิทยาลัยการอาชีพนครศรีธรรมราช) และอาจารย์ชำนาญ พระเกษไชย ซึ่งเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราชแห่งนี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ทราบถึงทีมวิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่และเป็นที่มาของการเลือกทำวิจัยเรื่องเครื่องดนตรีนั่นเอง นอกจากนั้น ภายหลังจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่ามีภูมิปัญญาหลากหลายมากที่เกิดขึ้นในนคร และเครื่องดนตรีคือภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของที่นี่ เพราะมีมาเก่าแก่และช้านานมาก

และในลำดับสุดท้าย หัวหน้าโครงการฯ ได้ชี้แจงถึง วิธีการใน “การรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องดนตรี” ทางโครงการฯ จะจัดเวทีชาวบ้านจำนวน ๔ ครั้ง ซึ่งได้จัดครั้งแรกไปแล้วที่วิทยาลัยศิลปหัตถกรรม เป็นการลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับโครงการฯ วิทยครั้งนี้ ส่วนครั้งที่ ๒ นี้ก็ได้รับความอนุเคราะห์สถานที่จากวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราชแห่งนี้ การจัดเวทีชาวบ้านทั้ง ๔ ครั้งนี้ทางโครงการฯ ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาเรื่องเครื่องดนตรีตัวจริง เพื่อเกิดการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่แล้วก็ได้ช่างเครื่องดนตรีและน้องๆ ในพื้นที่ร่วมกันเก็บข้อมูล ในครั้งนี้ก็จะเป็นอย่างนี้ซึ่งหนึ่งที่ต้องการให้ช่างดนตรีได้เป็นผู้ให้ข้อมูล ครั้งนี้จึงได้ออกแบบเป็นการแบ่งกลุ่มย่อย ช่วยกันให้ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลจากตัวเอง และจากนี้ก็จะมีการครั้งที่ ๓ ที่ ๔ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลกลับไปให้ชุมชนในระดับเบื้องต้นก่อนที่จะนำเสนอไปที่กระทรวงวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้เป็นการแนะนำโครงการฯ คร่าว ๆ จากหัวหน้าโครงการเครื่องดนตรี

ต่อมา ผู้ดำเนินรายการได้เชิญท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราชกล่าวต้อนรับ และกล่าวเปิดงาน โดยท่านผู้อำนวยการได้แสดงความยินดีในโอกาสที่มีโครงการวิจัยเครื่องถนอมนครเกิดขึ้น สืบเนื่องจากความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของเมืองนคร ๑๘๐๐ ปี ประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชมาก่อนกรุงสุโขทัย เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิม มรดกดั้งเดิม ขาวนครศรีธรรมราชล้วนมีความภาคภูมิใจในความเป็นนครศรีธรรมราช

ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช กล่าวว่า เครื่องถนอมเป็นหนึ่งในความภาคภูมิใจของชาวนคร ถ้าใครพูดถึงเครื่องถนอมก็ต้องนึกถึงนครศรีธรรมราช ดังนั้นการจะจดทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น “เครื่องถนอมนคร” เป็นมรดกทางวัฒนธรรม จึงถือเป็นโอกาสที่ดีมาก นอกจากนั้น “วัดพระมหาธาตุ” ใครไปใครมานครศรีธรรมราชก็ต้องนึกถึงวัดพระมหาธาตุ อีกหนึ่งความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชที่กำลังจะไปสู่มรดกโลกเช่นกัน ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการดำเนินการ และอีกความภาคภูมิใจที่ชาวนครอาจจะนึกไม่ถึง ซึ่งในประเทศไทยมีอยู่แค่ ๓ องค์เท่านั้น คือ พระพุทธสิหิงค์ เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมืองของชาวนครเช่นกัน

ผู้อำนวยการฯ ได้กล่าวในนามวิทยาลัยเทคนิคฯ แสดงความสนับสนุนต่อโครงการวิจัยเครื่องถนอมนครนี้เป็นอย่างยิ่ง ทั้งในเรื่องบุคลากรและสถานที่ เนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่ดีมาก เป็นโอกาสที่ปราชญ์ของนครศรีธรรมราชผู้มีฝีมือทางเครื่องถนอมจะได้รวบรวมข้อมูลเก็บเอกสาร โดยมีนักวิชาการจากส่วนกลางที่มีความเชี่ยวชาญมาช่วยให้ประสบความสำเร็จ แม้ทางวิทยาลัยเทคนิคฯ จะไม่ได้เปิดสอนในสาขาเครื่องถนอมก็ตาม แต่ทางวิทยาลัยฯ เป็นสถาบันทางด้านวิชาการที่ส่งเสริมทั้งในเรื่องของวิชาชีพด้วย ในนามของวิทยาลัยจึงมีความยินดีต้อนรับสำหรับกิจกรรมที่ดีของนครศรีธรรมราช และขอให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จตามความคาดหวัง

จากนั้นผู้ดำเนินรายการได้กล่าวขอบคุณท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคนครศรีธรรมราช และได้เชิญหัวหน้าโครงการเครื่องถนอมนครมอบของที่ระลึกแด่ท่านผู้อำนวยการ

๒) ช่วงระดมสมองจากกลุ่มย่อยและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

อ.ศศโสฬส จิตรวานิชกุล อธิบายทำความเข้าใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นดังต่อไปนี้

- อัตลักษณ์ของ “เครื่องถนอมนคร” ที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะ เอกลักษณ์ วิธีการทำ ลวดลาย เครื่องมือช่าง วัสดุ อุปกรณ์ในการทำเครื่องถนอม
- ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม “เครื่องถนอมนคร”

กิจกรรมในส่วนนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดแบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย ทั้งนี้ในแต่ละกลุ่มย่อยจะเลือกตัวแทนจากผู้เข้าร่วม ๑ คนเป็นผู้จดและสรุปหัวข้อประเด็นที่สมาชิกในกลุ่มเสนอความคิดเห็นและวิเคราะห์วิจารณ์ร่วมกัน จากนั้นตัวแทนดังกล่าวจะนำประเด็นที่สรุปร่วมกันดังกล่าวมานำมาเขียนขึ้นชาร์จ เพื่อให้ตัวแทน ๑ คนขึ้นนำเสนอต่อที่ประชุมรวมหลังจบการประชุมกลุ่มย่อยแล้ว ขั้นตอนสำคัญนี้จึงอยู่ที่การได้ข้อมูลจริงจากตัวจริงเสียงจริงที่มาร่วมด้วยช่วยกันให้ข้อมูล โดยใช้เวลากว่าสองชั่วโมงในการระดมสมอง

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนนคร เริ่มที่การแบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็นสองกลุ่มย่อย

ลักษณะการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดของแต่ละกลุ่ม

ในการถกเถียงและระดมความคิดภายในกลุ่มย่อยนี้ จะเห็นถึงการมีส่วนร่วมของช่างถมในหลากหลายระดับ เช่น บางคนนำผลิตภัณฑ์ตัวอย่างลักษณะต่างๆ มาให้สมาชิกในกลุ่มดู (โดยทีมวิจัยในโครงการฯ ไม่ทราบมาล่วงหน้า) เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องมือที่เป็นงานหล่อซึ่งเริ่มจะแพร่หลายในท้องตลาด นอกเหนือจากผลิตภัณฑ์ทำมือแบบดั้งเดิม ลวดลายใหม่ๆ ที่ช่างแต่ละคนออกแบบขึ้นเอง ผลิตภัณฑ์ประเภทของเก่าดั้งเดิมและผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ ที่มีลักษณะแฟชั่นมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจหรือระดับความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล และการถกเถียงกันบนพื้นฐานข้อมูลจริงที่เป็นรูปธรรมที่แตกต่างจากการประชุมกลุ่มย่อยที่อื่นๆ ที่มีกระดุมมองบนพื้นฐานความคิดของแต่ละคนเป็นส่วนใหญ่

ตัวอย่างการระดมความคิดเรื่อง “เอกลักษณ์ของเครื่องถมนคร”

สมาชิกของทั้งสองกลุ่มต่างผลัดเปลี่ยนกันเสนอความคิดเห็นในประเด็น “เอกลักษณ์ของเครื่องถมนคร” โดยในแต่ละความคิดเห็นที่เสนอมามีการสนับสนุนหรือโต้แย้งจากคนในกลุ่ม มีทั้งชี้แจงยกตัวอย่างจากความรู้ที่มีมา หรือจากประสบการณ์ที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคล โดยมีนักวิจัยที่เข้าร่วมสังเกตการณ์ประจำกลุ่มคอยตั้งข้อสังเกตและซักถามรายละเอียดเพิ่มเติมจากกลุ่มผู้เข้าร่วมเพื่อความชัดเจนในประเด็นนั้นๆ กล่าวโดยสรุป ทั้งสองกลุ่มย่อยมีการเสนอความคิดเห็นในประเด็น “เอกลักษณ์ของเครื่องถมนคร” ดังต่อไปนี้

๑. เอกลักษณ์ของถมนครที่โดดเด่นก็คือ การทำมือ คือต้องสลักด้วยมือต้องขึ้นรูปด้วยมือเท่านั้น

ทั้งสองกลุ่มย่อยให้ทัศนะที่ตรงกันว่าเอกลักษณ์ของถมนคร คือ การทำมือ หรือต้องสลักด้วยมือ และต้องขึ้นรูปด้วยมือเท่านั้น

"เครื่องถมทางกรุงเทพและทางต่างจังหวัดจะเป็นงานกัฏกรต เป็นการเขียนลายลงไปแล้วก็ใช้น้ำยากัด แกะลายด้วยมือด้วยมือต้องขึ้นรูปด้วยมือ อันนั้นลวดลายจะต่างกัน มันเป็นเครื่องถมเหมือนกันครับ คำเรียกว่า ถมจุฬา ของรุ่นหลัง ไม่ใช่รุ่นของอยุธยา เป็นรุ่นที่เกิดในรัตนโกสินทร์"

(กนกวรรณ บุชบรรณ, ช่างถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

๒. การลงยาถม เพราะว่างานหรือผลงานแต่ละชิ้นของนครศรีธรรมราชจะไม่เหมือนที่อื่น ตรงที่ ที่อื่นจะไม่มีการลงยาถมในงาน และถมนครจะเป็นสีดำเดียว ไม่มีสีอื่น

“เท่าที่สืบค้นมาโปรตุเกสเข้ามาสอนจริง แต่เค้าสอนการทำเครื่องเงิน แต่ว่าเครื่องถมเค้าไม่มี น้ำยาใส่ที่อื่นพอน้ำยาแบบของเรา ผมเคยหาเจอ มีอยู่ประเทศหนึ่งที่มีน้ำยาแบบของเราก็คือ กรีก ตอนนี้มีอยู่ในลักษณะเดียวกันครับที่เป็นยาถม เป็นสีเดียวกันแล้วก็รู้สึกว่าเป็นโลหะเหมือนกัน”

(นายวิชระ นกอักษร, ช่างถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

หรือดังข้อมูลต่อไปนี้

“แต่ว่าเรื่องยาถมมันก็คือคนกร แต่เราไม่รู้ว่่าต้นกำเนิดจริงๆ มาจากตรงไหนแต่เราก็จะที่ช่างนกร แล้วก็ช่างที่อื่นก็ไม่มี บอกสูตรไปเค้าก็ทำไม่ได้”

(นายวิชระ นกอักษร, ช่างถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

๓. การแรเงาลาย เพราะว่างานหรือผลงานแต่ละชิ้นของนครศรีธรรมราชจะไม่เหมือนที่อื่น ตรงที่ ที่อื่นจะไม่มีการแรเงาลาย

๔. เครื่องถมของนครศรีธรรมราชจะมี ๓ ประเภท ก็คือ ถมเงิน ถมทอง แล้วก็ถมตะทอง เครื่องถมเงินก็คือ เครื่องถมธรรมดา ที่ทำมาจากเนื้อเงิน เครื่องถมทองก็คือ การเอาเครื่องถมเงินมาประดิษฐ์ใหม่โดยการทาทองลงไปเนื้อเงิน แต่ถมตะทองจะมีเงินและทองอยู่ในชิ้นเดียวกัน ซึ่งถมตะทองจะเป็นงานที่ทำยากมาก จึงไม่มีแพร่หลาย

๕. วัสดุหลักที่ใช้ทำเครื่องถม คือ เนื้อเงิน จะเป็นเนื้อเงินอย่างเดียวในการทำเครื่องถม

๖. เอกลักษณ์มาตรฐานคุณภาพของเครื่องถมนคร คือ เนื้อเงินจะต้อง ๙๕ เปอร์เซ็นต์ แล้วก็ส่วนทองแดง ๕ เปอร์เซ็นต์

๗. ส่วนลวดลายที่อยู่ในเครื่องถมส่วนมากจะเป็นลายกนก ลายดอกพุดตาล ลายกราฟฟิค ซึ่งลายกราฟฟิคจะเป็นการทำสมัยใหม่ เอื้อต่อลูกค้าที่ยังเป็นวัยรุ่น เอกลักษณ์ของชิ้นงานจริงๆ ก็จะมีการแตกต่างกัน อย่างถ้าเป็นงานเครื่องถมจริงๆ จะเป็นขั้นตอนของการทำมือ ลวดลายของเราในแต่ละชิ้นงานทุกชิ้นจะแตกต่างกัน ตรงเนื้อตัวลายจะไม่มีโอกาสที่ลายทุกอันจะเท่ากันนี่ก็เป็นเอกลักษณ์ของเครื่องถม ถ้าเราคิดว่าการที่เราจะทำเครื่องถมให้เป็นเอกลักษณ์ของนครศรีธรรมราชจริงๆ ในส่วนตัวแล้วคิดว่ามีอยู่ 2 อย่างที่จะนำมาเป็นเอกลักษณ์ของนครศรีธรรมราชได้ก็คือ การที่เรานำห้วนโม หรือลายสิบสองนักษัตรใส่ลงไปในชิ้นงาน น่าจะเป็นเอกลักษณ์ของนครศรีธรรมราชได้เหมือนกัน

“ลวดลายส่วนมากจะเป็นลายไทย แต่ของนครส่วนมากจะเป็นลายใบเทศ (ภาษาโบราณสะกด ใบเทศ) ซึ่งจะทำบนภาชนะ แต่ลายพวกนี้คนกรไม่ได้เป็นคนคิด เป็นลายที่เค้าทำกันมา ของโบราณส่วนมากจะเป็นลายใบเทศ ลายใบเทศเค้าเอาไปใช้อย่างอื่นด้วย มันอยู่ในงานจิตรกรรมไทยก็เป็นลายใบเทศ “เรื่องการจัดลวดลาย ผมเคยนำจัดลวดลายจัดได้เฉพาะรูปแบบ ลวดลายนี้จัดยาก จะต้องคิดเอง”

๘. อุปกรณ์ทั่วไปก็จะมี ค้อน สิว ซึ่งสิ้วเราจะมีหลายขนาด เป็นหัวเอาไว้สลักลาย เพราะว่า การสลักลายจะมีเส้นโค้ง เส้นกรวย ช่างจะเป็นคนผลิตขึ้นมาเอง เพื่อให้ใช้ชำนาญกับความต้องการของตัวเอง

“ช่างแต่ละคนก็จะมีเครื่องมือของแต่ละคนแล้วแต่ความถนัด ลวดลายของแต่ละคนก็จะไม่เหมือนกัน เครื่องมือก็จะต่างกัน เช่น “สิ่วมีเยอะ แต่บอกคนจะมีสิ่วแค่ชนิดเดียว แต่มีอยู่ ๓ ตัว บางคนมีถึง ๕ ตัวแล้วแต่ความถนัด แล้วแต่งงานที่เค้าทำ”

(กนกวรรณ บุษบรรณ, ช่างถม, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

ภายหลังจากการระดมความคิดในหัวข้อ “เอกลักษณ์ของเครื่องถมนคร” เสร็จลง แต่ละกลุ่มก็ระดมความคิดในหัวข้อที่สองกันต่อคือ “เรื่องการสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องถมนคร” โดยแบ่งเป็น ๒ หัวข้อคือ ปัจจัยที่ทำให้เครื่องถมนครสืบทอดต่อไปได้ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดเครื่องถมนครให้เจริญขึ้น หรือส่งต่อให้คนรุ่นต่อไปได้ โดยบางประเด็นอาจจะเอื้อต่อการสืบทอด บางประเด็นอาจจะเป็นอุปสรรค หรือบางประเด็นอาจจะมองในมุมที่เอื้อก็ได้ หรือมองในมุมที่เป็นอุปสรรคก็ได้ เป็นต้น

ถอดบทเรียนกิจกรรมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒ ครั้ง

ในช่วง ๖ เดือนที่ผ่านมา โครงการฯ ได้จัดกิจกรรมประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการจำนวน ๒ ครั้ง ซึ่งโครงการฯ ได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากทางโครงการฯ มีวิธีคิดว่า ผู้เป็น “เจ้าของ” ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ย่อมเป็นผู้ที่ทราบข้อมูลดีที่สุดจึงเก็บข้อมูลและสังเคราะห์ที่ได้ดีที่สุด และที่สำคัญคือ เจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเองควรมีจิตสำนึกหวงแหนภูมิปัญญา จึงควรเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้ กิจกรรมเวทีประชุมที่จัดขึ้นทั้งสองครั้งจึงส่งผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่กำหนดไว้

ทางโครงการฯ ได้เรียนรู้และมีบทเรียนจากการดำเนินงานในส่วนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่สามารถสังเคราะห์และสรุปในเชิงวิชาการได้ ดังนี้

๑. กระบวนการมีส่วนร่วมที่ใช้วิธี “การประชุม” เป็นรูปแบบการสื่อสารที่จัดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นหรือเกิดปฏิริยามากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการสื่อสารรูปแบบอื่นๆ แล้ว (เช่น การโทรศัพท์พูดคุย การเขียนจดหมาย การดูโทรทัศน์ การอ่านหนังสือพิมพ์ ฯลฯ) การประชุมซึ่งเป็น “การสื่อสารกลุ่ม” นั้นจะมี “โอกาสสูงกว่า” ที่ “ผู้ทำการสื่อสาร” ทุกๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ส่งหรือฝ่ายผู้รับจะได้แสดงความคิดเห็น/นำเสนอเสียงของตน (voice out)

๒. การประชุมเป็นรูปแบบการสื่อสารที่พร้อมจะเปิดพื้นที่ “การมีส่วนร่วม” ของผู้เข้าร่วมได้อย่างไม่รู้จบสิ้น

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่ารูปแบบของการประชุมแต่ละครั้งจะปรากฏออกมาเป็นแบบใดนั้นมักขึ้นอยู่กับตัวแปรที่เกี่ยวข้องอีก ๔ ประการ คือ

(๑) **ขนาดของการจัดการประชุม (Size)** การจัดการประชุมสำหรับคนประมาณ ๒๐-๓๐ คน กับคนประมาณ ๑๕๐-๒๐๐ คนนั้น ย่อมต้องการรูปแบบการบริหารจัดการที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน ทางโครงการฯ กำหนดขนาดของการประชุมทั้งสองครั้งไว้แล้วว่าเป็นการประชุมขนาดเล็ก จำนวนคนไม่มากนัก หากแต่ได้พิจารณาและกำหนดในเบื้องต้นแล้วว่าผู้เข้าร่วมต้องเป็น “ตัวจริง” หรือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอย่างแท้จริง ซึ่งในทางวิจัยเรียกว่า “ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ” (Key Informants)

ขนาดของการประชุมนี้จะกินความรวมทั้ง "ปริมาณ" ของผู้เข้าร่วมประชุมดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น ก็ยังหมายความว่า "คุณภาพ/ความหลากหลาย" ของผู้เข้าร่วมประชุมด้วย เช่น หากมีกลุ่มคนที่ต้องทำงานด้วยอยู่หลายประเภท หลายวัย หลายเพศ หลายอาชีพ หลายระดับการศึกษา หลายภูมิภาค ฯลฯ ดังนั้น ทุกครั้งที่จัดการประชุมจึงจำเป็นต้อง "วิเคราะห์ผู้รับสาร หรือ ผู้เข้าร่วมการประชุม" ทั้งนี้ในการจัดประชุมทั้งสองครั้ง โครงการฯ ได้ทำการวิเคราะห์ผู้รับสารหรือผู้ที่ควรเลือกเข้าร่วมประชุม แล้วว่าควรเป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับเรื่องถนนครั้งนี้ ในการจัดประชุมครั้งที่ ๑ จึงได้เชิญ กลุ่มช่างถม กลุ่มผู้ประกอบการหรือจำหน่ายเครื่องมือ กลุ่มอาจารย์และนักศึกษาสาขาช่างถม และ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นต้น ส่วนในการประชุมครั้งที่ ๒ ทางโครงการฯ ต้องการข้อมูลเชิงลึกในเรื่องเอกลักษณ์ของเครื่องมือช่างถมมาสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

(๒) ช่วงระยะเวลา (Time/Timing) ช่วงเวลานี้ก็มีความหมายทั้ง "เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ" เช่นเดียวกับเรื่อง "ขนาด" ในแง่เชิงปริมาณของช่วงระยะเวลานั้นหมายความว่า "ควรจัดการประชุมกี่วัน" ส่วนในแง่เชิงคุณภาพของช่วงระยะเวลานั้นหมายถึง "ควรจัดประชุมเรื่องอะไร/กับใคร/ในช่วงเวลาไหนของการทำงาน" ซึ่งหมายถึงการเลือกจัดการประชุมในช่วงเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือ ภาวะพิเศษ นั้นเอง นอกจากนี้ทางโครงการฯ ค้นพบกลยุทธ์การทำงานว่า ควรเริ่มต้นการทำงานกับกลุ่มช่างเครื่องมือกลุ่มเล็กๆ ก่อน เพื่อนำไปสู่เครือข่ายกลุ่มใหญ่ เนื่องจากในสถานการณ์จริงพบว่า ช่างเครื่องมือมีการแบ่งเป็นสาย เป็นค่าย เป็นสังกัด อีกด้วย จึงจำเป็นต้องทราบว่าจัดประชุมในช่วงไหน สายไหน ค่ายไหน จึงจะมาหรือไม่มา เป็นต้น

(๓) สถานที่ (Place) อีกมิติหนึ่งที่ควบคู่ไปกับเรื่อง "เวลา" ก็คือเรื่อง "สถานที่" ซึ่งการแสวงหาสถานที่นี้ ก็มักจะถูก "บงการ" มาจากปัจจัยอื่นๆ เช่น ถูกกำหนดมาจากเป้าหมายของการประชุม เช่น ถ้าจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างกว้างขวาง ก็ต้องเลือก "พื้นที่ที่เป็นกลางๆ" ถ้าจะจำกัดวงให้อยู่ในคนกันเองหน่อย ก็อาจจะเลือกพื้นที่ในชุมชน เช่น ในการจัดประชุมครั้งที่ ๑ ทางโครงการฯ เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาหลายกลุ่มและต้องการให้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นภายในชุมชนจึงจัดที่วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นสถานศึกษาแห่งแรกที่สอนเครื่องมือที่ชุมชนรู้จักกันเป็นอย่างดี

(๔) เป้าหมายการประชุม เป็นตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่จะเข้ามากำหนดรูปแบบของการประชุม ซึ่งสำหรับการประชุมของโครงการฯ แต่ละครั้งนั้นมีการกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน เช่น

- การประชุมเพื่อติดตั้งความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- การประชุมเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการฯ เพื่อนำไปสู่การสร้างสายสัมพันธ์อันดีในการทำงานระหว่างคนนอกชุมชนกับเจ้าของภูมิปัญญาซึ่งเป็นคนในชุมชน
- การประชุมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูล เก็บข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูล จากผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

(๕) ต้อง "กำหนดวาระของการประชุม" (Agenda setting) แม้ว่าการประชุมส่วนใหญ่จะมีการวาง ตารางเวลา เอาไว้แล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องระบุให้ชัดเจนถึง "เนื้อหา/สาระของข้อมูล" ด้วย เช่น ในการแบ่งกลุ่มย่อยต้องการให้แลกเปลี่ยนข้อคิดกันในประเด็นอะไร

นอกจากนี้ ทางโครงการเครื่องดนตรีใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่จากการเคยจัดการประชุมแบบมีส่วนร่วมมาก่อน มาใช้ในการจัดเวทีเพื่อรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีเทคนิคเพิ่มเติม ได้แก่ การจัดให้มีพี่เลี้ยง (ซึ่งต้องเตรียมความเข้าใจร่วมกันเสียก่อน) ให้เป็นตัวช่วยประจำกลุ่มย่อย

(๖) องค์ประกอบทุกอย่างของการประชมนั้น "ก็ต้องเตรียมมาล่วงหน้า" (preset) ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง คน สถานที่ อุปกรณ์ เอกสาร เนื้อหาการประชุม ป้ายต่างๆ โต๊ะลงทะเบียน อาหาร ที่พัก กระบวนการประชุม ฯลฯ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมที่ต้องทำใน "ช่วงระยะเวลาสั้น" ภายใน "พื้นที่อันจำกัด" ดังนั้น หากหวังจะมาทำทุกอย่างในวันที่ประชุม กรอบของเวลาและสถานที่จะกดดันคนทำงานอย่างมาก

(๗) การจัดระบบการแบ่งงานกันทำ ในหลายช่วงจังหวะของการทำงาน การประชุมอาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ได้หรือสร้างจิตสำนึกและวางแผนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้ ภายในชั่วข้ามคืน จำเป็นต้องใช้การทำกิจกรรมแบบอื่นๆ ที่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม การประชุมก็ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นรูปแบบการสื่อสารที่มี ศักยภาพ

(๘) ต้องมีผู้กำกับการประชุม การจัดประชมนั้นเป็นการชุมนุมของคนหมู่มากในเวลาและสถานที่เดียวกัน เมื่อคนมารวมกันมากๆ "อะไรๆ ก็เกิดขึ้นได้" เสมอ และแม้จะมี "การวางแผนอย่างดี" เอาไว้ล่วงหน้า ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ "อ่านสถานการณ์ของการประชุม" และ "กำกับ/สั่งการ" ว่าจะทำอะไร/อย่างไร ต่อไป เช่น จะทำตามแผนหรือจะปรับแผน ฯลฯ ก็คือ ผู้ที่เรียกว่า "ผู้กำกับการประชุม" (director) ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่มองไม่เห็นภาพรวมทั้งหมด โดยในการจัดประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการทั้ง ๒ ครั้ง ทางโครงการฯ ให้ความสำคัญกับผู้กำกับการประชุมเพื่อให้เกิดความราบรื่นในการดำเนินงาน โดยหัวหน้าโครงการฯ รับหน้าที่นี้ หากแต่ก็มีข้อจำกัดว่าในบางขณะที่หัวหน้าโครงการฯ ต้องทำหน้าที่วิทยากรด้วย จึงอาจมองภาพรวมไม่ได้ตลอดเวลา บางครั้งจึงมีข้อผิดพลาดอยู่บ้าง

การประเมินผล (output)

ทางโครงการฯ ได้ประเมินผลการจัดประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วม ผลโดยรวมพบว่าผู้เข้าร่วมมีความสนใจในระดับดีมาก และได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมประชุมในเรื่องการได้รับข้อมูลจากโครงการฯ เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เกิดความกระตือรือร้นและจิตสำนึกการเป็นเจ้าของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเครื่องดนตรี ตลอดจนต้องการมีส่วนร่วมในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลกับทางโครงการฯ ดังข้อมูลต่อไปนี้

“ การประชุมนี้เป็นเรื่องที่ดีมากทำให้ชาวนครศรีธรรมราชได้รับทราบข้อมูลเรื่องการจดทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และที่สำคัญที่อาจารย์มาช่วยกระตุ้นให้เราตื่นตัวในเรื่ององค์ความรู้เครื่องดนตรีที่ต้องอนุรักษ์ ต้องสืบทอด ทำยังไงจึงจะไม่ให้สูญหายไป เพราะเป็นหัวใจของคนนคร ”

(ดต.รุ่งโรจน์ รัตกุล,รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล, ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๗)

แบบบันทึกข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๑. การระบุอัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๑.๑ ระบุชื่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ซึ่งใช้โดยชุมชนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง)
๑.๒ ระบุชื่อเต็มและชื่อย่อ (รวมทั้งระบุสาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว)
๑.๓. ระบุชุมชนที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งในความหมายพื้นที่ และ กลุ่มผู้ปฏิบัติ
๑.๔. ระบุที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (หากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีมากกว่าหนึ่งโปรดระบุทุกแห่งที่ทราบ)
๑.๕ แสดงคุณลักษณะและคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยสังเขป
๒. ลักษณะขององค์ประกอบมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๒.๑ ผู้ปฏิบัติ/ ผู้แสดง ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ระบุชื่อ อายุ เพศ กลุ่มอาชีพหรือความชำนาญ ฯลฯ)
๒.๒ บุคคลในชุมชนซึ่งถึงแม้จะเกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยตรงน้อยแต่เอื้อประโยชน์ต่อการถือปฏิบัติหรือเอื้ออำนวยต่อความสะดวกในการถือปฏิบัติหรือการสืบทอดฯ (เช่น จัดเตรียมเวที เสื้อผ้า ฝึกอบรม และ ควบคุมดูแล)
๒.๓ ภาษา ทำเนียบภาษา ระดับภาษา ที่เกี่ยวข้อง
๒.๔ องค์ประกอบที่จับต้องได้ (เช่น อุปกรณ์เครื่องมือ เสื้อผ้า หรือพื้นที่พิเศษเฉพาะ วัตถุที่ใช้ในพิธีกรรม) (ถ้ามี) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการถือปฏิบัติหรือสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๒.๕ องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ (ถ้ามี) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการถือปฏิบัติหรือสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๒.๖ แนวปฏิบัติตามจารีตในการเข้าถึง การใช้และการมีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ถ้ามี) เช่น หากมีข้อกำหนดบางอย่างที่ห้ามบุคคลบางประเภท เช่น ผู้ชาย ไม่ให้เข้าร่วม หรือถือปฏิบัติ ควรปฏิบัติตามจารีตดังกล่าวและระบุข้อกำหนดดังกล่าว
๒.๗ แนวทางการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สู่คนอื่น ๆ ในชุมชน
๒.๘ องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (องค์กรชุมชน, NGOs, ฯลฯ) (ถ้ามี)
๓. สถานะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม : ความอยู่รอด
๓.๑ ปัจจัยคุกคาม (ถ้ามี) ที่มีผลต่อความอยู่รอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
๓.๒ ปัจจัยคุกคาม (ถ้ามี) ที่มีผลต่อการสืบทอดของรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
๓.๓ ปัจจัยคุกคามที่มีผลต่อความยั่งยืนในการเข้าถึง การใช้ทรัพยากรและองค์ประกอบที่จับต้องได้ (ถ้ามี) ซึ่งเกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๓.๔ ความอยู่รอดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอื่น ๆ (ถ้ามี) เกี่ยวพันกับมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมที่มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล
๓.๕ การปกป้องคุ้มครองหรือมาตรการอื่น ๆ ที่มีอยู่ (ถ้ามี) ซึ่งให้ความใส่ใจแก้ปัญหาปัจจัยคุกคามเหล่านี้ และส่งเสริมให้มีการถือปฏิบัติหรือการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอนาคต
๔. ข้อจำกัดและการอนุญาตเกี่ยวกับการใช้ข้อมูล
๔.๑ การยินยอมจากชุมชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล
๔.๒ ข้อจำกัด (ถ้ามี) ในการใช้หรือการเข้าถึงข้อมูลที่จัดเก็บรวบรวม
๔.๓ บุคคลที่ให้ข้อมูล : ชื่อ และสถานภาพ หรือ ความเกี่ยวพัน
๔.๔ วันและสถานที่ที่จัดเก็บรวบรวมข้อมูล

๕. การอ้างอิงเกี่ยวกับรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ถ้ามี)
๕.๑ เอกสารประกอบต่าง ๆ (ถ้ามี)เช่นรายงานวิจัยและ สิ่งพิมพ์
๕.๒ สื่อวีดิทัศน์ แลบบันทึกเสียง/ภาพต่างๆ ที่อยู่ในหอจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑ์ หรือ ของสะสมส่วนบุคคล (ถ้ามี)
๕.๓ เอกสารบันทึก และวัตถุสิ่งของ ที่อยู่ในหอจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑ์ หรือ ของสะสมส่วนบุคคล (ถ้ามี)
๖. ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล
๖.๑ ผู้เก็บข้อมูล
๖.๒ ผู้บันทึกข้อมูล
๖.๓ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (ระบุประเภท และระดับที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่นการเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การให้ความยินยอม การร่วมเก็บข้อมูล)
๖.๔ หลักฐานการยินยอมของชุมชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับ (ก) การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (ข) ข้อมูลสารสนเทศที่ให้จัดเก็บรวบรวมและบันทึก
๖.๕ วัน เวลา ในการบันทึกข้อมูลเข้าสู่บัญชีรายการ
๗. ข้อเสนอแนะในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
๗.๑ การสงวนรักษาโดยชุมชน
๗.๒ การปกป้องคุ้มครองโดยหน่วยงานภาครัฐ

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

คำศัพท์สำคัญที่ปรากฏในอนุสนธิสัญญา (Key concepts in Convention)	ศัพท์ที่แปลโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
intangible cultural heritage (phenomena that are enacted and transmitted by people's practices, expressions, knowledge and skills.... which does not hinder sustainable development, for instance by exhausting natural resources, or by impairing the socio-economic development of the group concerned)	มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
communities (those people who participate directly or indirectly in the practice and/or transmission of an ICH element (or a set of elements) that they consider to be part of their cultural heritage)	ชุมชน
safeguarding (ensuring the viability of the ICH: its potential to be enacted, developed and transmitted in the present and the future, and to remain significant to the community, group or individuals concerned)	การปกป้องคุ้มครอง
preservation (of ICH) (the efforts of communities and tradition bearers to maintain continuity, possibly with some changes, in the practice of that heritage over time)	การสงวนรักษา (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม)

คำศัพท์สำคัญที่ปรากฏในอนุสนธิสัญญา (Key concepts in Convention)	ศัพท์ที่แปลโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
protection (deliberate measures—often taken by official bodies—to defend intangible heritage or particular elements from threats to its continued practice or enactment)	การป้องกัน
revitalization of ICH (the strengthening of ICH practices and expressions that are seriously threatened, but demonstrate at least some degree of vitality within the community or group concerned)	การฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
awareness raising (encouraging the parties concerned, including people within the communities concerned, to recognize the value of intangible heritage, to respect it and, if this is in their power, to take measures to ensure its viability)	การสร้างความตระหนักรู้
documentation (recording ICH in its current state and variety, through transcription and/or audio-visual means, and collecting documents that relate to it)	การบันทึกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นหลักฐาน
research (an exploration of ICH, its forms, its social, cultural and economic functions, and its practice for gaining better understanding)	การวิจัย
transmission of ICH (passing on practices, skills, knowledge and ideas about to others, usually younger people, in formal or non-formal ways)	การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

คำศัพท์สำคัญที่ปรากฏในอนุสนธิสัญญา (Key concepts in Convention)	ศัพท์ที่แปลโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม
decontextualization (taking ICH out of its context by abridging it and presenting it for the purpose of economic benefit)	การนำเสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแบบบิดเบือนหรือบางส่วน โดยเอาออกจากบริบททางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ
domains of ICH	สาขาของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
an ‘element’ of ICH (a social or cultural practice or expression, a specific knowledge or skill recognized by the communities, groups or individuals concerned as part of their cultural heritage)	รายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
identification (of an ICH element) (naming it and briefly describing it in its context)	การระบุชื่อเรียกรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และพรรณนาลักษณะโดยสังเขป
inventorying or inventory making (collecting and presenting information on ICH elements in a systematic way)	การรวบรวมและจัดเก็บ และนำเสนอข้อมูลรายการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ
sustainability (to continue practising and transmitting their ICH, and their understanding of it, across the generations)	ความยั่งยืน
The viability of ICH its potential to continue to be enacted, developed and transmitted, and to remain significant to the community or group concerned.	ความอยู่รอด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ .

(เอกสารพิมพ์แจกในงานสยามไทยมุง มรดกวัฒนธรรม ระหว่างวันที่ ๒-๔ กันยายน ๒๕๕๔).

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้. (เอกสารแปล).

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. “ความเป็นมาของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้”

เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษา

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ วันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๔ ณ ห้องประชุมชั้น ๑

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. รายงานความก้าวหน้าการดำเนินโครงการ โครงการบันทึกรวบรวมเพื่อการสงวนรักษา

ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ : ภาษาซองและภาษาญัฮกุร. ๒๕๕๖

ภาษาอังกฤษ

“Intangible Cultural Heritage Domains,” www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf.

“Identifying and Inventorying Intangible Cultural Heritage,” www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01856-EN.pdf.

Safeguarding without freezing,” www.unesco.org/culture/ich/index.php? = en & pg=00012.

“What is Intangible Cultural Heritage?,” www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf.

ผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นายชาย นครชัย

อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

นายดำรงค์ ทองสม

รองอธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิการจัดทำคลังข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์สุวิไล เปรมศรีรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาล้าน ภาษาชาติพันธุ์

รองศาสตราจารย์ชลธิชา บำรุงรักษ์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาล้าน ภาษาชาติพันธุ์

นายประพนธ์ พลอยพุ่ม

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาล้าน ภาษาชาติพันธุ์

นายวัฒนะ บุญจับ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาล้าน ภาษาชาติพันธุ์

ศาสตราจารย์พิเศษประคอง นิมมานเหมินทร์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

ศาสตราจารย์ศิราพร ณ ถลาง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

รองศาสตราจารย์สุกัญญา สัจฉายา

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

นายอเนก นาวิกมูล

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

รองศาสตราจารย์พรรัตน์ ดำรุง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

นายอานันท์ นาคคง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

นายนครเศรษฐ หมดคง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

นายสิทธิศักดิ์ จรรย์ยาวุฒิ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

รองศาสตราจารย์พิชญ์ สมพอง

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

นายพะนอน แก้วกำเนิด

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

นายเจริญ มาลาโรจน์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล

ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรีสมร คงพันธุ์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยิ่งยง เทาประเสริฐ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

เภสัชกรหญิงสุภาพร ปิติพร

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

นายธนิศ ชังถาวร

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

ศาสตราจารย์วิบูลย์ ลีสุวรรณ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พงศ์พันธ์ อนันต์วรณิชย์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม

นายบุญชัย ทองเจริญบัวงาม

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม

ศาสตราจารย์จรินทร์ ธานีรัตน์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกีฬามรดกภูมิปัญญาไทย

รองศาสตราจารย์ชัชชัย โกมารทัต

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกีฬามรดกภูมิปัญญาไทย

พ.อ. (พิเศษ) อำนาจ พุกศรีสุข

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกีฬามรดกภูมิปัญญาไทย

รองศาสตราจารย์กาญจนา แก้วเทพ

ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปิยะ กิจถาวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เรณู อรรถาเมศร์
นายชูพินิจ เกษมณี
นางสาวกุลวดี เจริญศรี

ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ
ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ
ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ
ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ
ผู้ทรงคุณวุฒิกระบวนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาฯ

บรรณาธิการ

นางสาวทัศนีย์ เทพกำปนาท
นางมณฑิพย์ รุ่งงามฤกษ์
นายสุชาติ คณานนท์
นางสาวรัชดาพร ศรีภิบาล
นางมณฑิรา สวัสดิรักษา
นายสมภพ ปู่ไทย
นายวิโรจน์ สุริยานต์
นางสาวธศร ยิ้มสงวน

ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมศึกษา
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ
นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ